

II. fejezet

A koronavírus-válság – az ösztönző állam mint válságkezelő

Bevezetés

2020 első negyedében Magyarországra is áttért az új típusú koronavírus-járvány, amellyel ma is együtt élünk. Az új időszámítás közel két éve tart, és új feltételrendszert teremtett a gazdasági szereplők és a gazdaságpolitikai döntéshozók számára. Fejezetünkben a Covid-19-járvány kihívásait, a 2020-as és 2021-es év állami válságkezelésének eredményeit elemezzük.

Az együttműködésen és ösztönzésen alapuló 12 éves magyar gazdasági modell a korábbi fenntarthatatlan adóssággeneráló növekedési szerkezetet gyökeresen átalakítva olyan növekedési pályán való haladás feltételeit teremtette meg, amely a fenntartható felzárkózás folyamatát hosszú távon alapozza meg. „A magyar modell sikere tehát aligha magyarázható a külső körülmények sikeres alakulásával, sokkal inkább egy belső szemléletváltással, ami úgy foglalható össze, hogy visszaadva a magyar emberek önbecsülését, mertünk a külső minták szolgai átvétele helyett önálló, nemzeti utat választani.”¹ Az elért gazdasági-társadalmi eredmények megőrzése 2020-ban és 2021-ben kulcskérdéssé vált, amit a globális koronavírus-járvánnyal terhelt válságidőszak nehezít. A váratlan, Kínából induló és a 2008–2009. évi pénzügyi-gazdasági válságtól eltérő természetű 2020–2021-es globális koronavírus-válság nemzetállami szinten is hatékony válaszokat igényel.

Az emberi élet- és létfeltételek az eddigi történelmi tapasztalatoknál sokkal komplexebb módon őrizhetők meg. A világegészségügyi, a társadalmi, a gazdasági, a pénzügyi és a gazdasági rendszer működőképességének fenntartása mellett több területen a gazdaság újraindításának feladata is megoldásra vár. Az állam megkérdőjelezhetetlenül szükséges felelősségteljes szerepvállalása középpontba került.

Tanulmányunkban áttekintjük a 2020–2021-es koronavírus-válság előtti évtizedben elért és megőrzendő gazdasági eredményeket. Ezt követően a jelenlegi válság gazdasági élet területeire begyűrűző hatásmechanizmusát az ösztönző magyar állammodell tükrében, az állam és a piac összhangjának megvalósulása szempontjából gyakorlati példákkal alátámasztva elemezzük. Végül hazánkban az intenzív növekedési forrásokra építő és fenntartható fejlődési ívet felrajzoló nemzetgazdasági lehetőségeit tekintjük át az ösztönző állami szerepvállalás szempontjából.

¹ Orbán Viktor: Ajánlás. In Mernyei Ákos – Orbán Balázs (szerk.): *Magyarország 2020. 50 tanulmány az elmúlt 10 évről*. Budapest, MCC, 2020. 8–9.

A koronavírus-válság jellemző vonásai

A hazai gazdaság a koronavírus-járvány előtti időszakban²

Mielőtt bemutatnánk a járvány kitörésének a gazdaságra gyakorolt hatásait, röviden összefoglaljuk azokat a gazdaságpolitikai szemléleteket és fordulatokat, amelyek a magyar gazdaság fejlődését 2010 óta növekvő pályára állították. Gazdaságunk növekedési üteme 2 százalékponttal meghaladta az Európai Uniót, s ezt kiegyensúlyozott költségvetéssel, csökkenő államadóssággal, valamint új munkahelyek teremtésével, gyakorlatilag teljes foglalkoztatottság mellett érte el.

2019-ben megerősítést nyert, hogy a hét éve tartó sikeres növekedési és felzárkózási folyamat erőforrásait a sokkellenálló képesség és a versenyképesség növelésére szükséges fordítani, amelyek a fenntartható felzárkózás két sarokköveként egymást erősítő hatást fejtenek ki. Magyarország a 2010 óta sikeres stabilizációs és növekedési fordulat eredményeként megerősödött, így ezen eredmények megőrzése érdekében egyre inkább a külső környezet változásaira való felkészülés került a hazai növekedésfókuszú gazdaságpolitikai gondolkodás középpontjába, amely a leghatékonyabban célzott eszközök megalkotásával és alkalmazásával valósítható meg.³ A 2008–2009. évi nagy pénzügyi válság (NPV) 2013-ig tartó és eredményesnek bizonyult kezelése kedvező talajt teremtett a fellendülés lehetőségeinek a kihasználására. A válságmenedzsment és az állami-közpénzügyi modellváltás olyan racionális közgazdasági elvekre épített, amelyek a hét éve tartó konjunktúra időszakában is helytállónak bizonyultak.

A hatékony ösztönzést és a gazdasági szereplők kooperatív válaszát az a korábban – 2010-től kezdődően – megvalósított, strukturális átalakításokkal jellemezhető állami szemléletváltás tette lehetővé, amely a magyar gazdaságot fenntartható növekedési pályára állította. A 2008-ban kirobbant globális pénzügyi válság legfontosabb tapasztalata szerint azok az országok tudtak gyorsabban és kevesebb veszteséggel kikerülni a válságból, amelyek azt megelőzően egyensúlyhoz közeli költségvetési politikát folytattak, és államadósságuk finanszírozása stabil lábakon állt.⁴

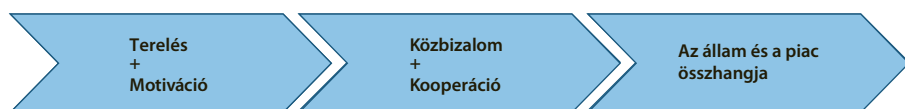
Új intézményi és szabályozási környezetben, a növekedés támogatása mellett a fékek és ellensúlyok egészséges – a gazdasági szereplők számára mégsem terhes, és okos kockázatvállalást lehetővé tevő –, kooperatív koordinációs mechanizmusokon alapuló

² E pontot a koronavírus-járvány kezelésének első eredményeit bemutató *Az ösztönző állam válságkezelése I.* című tanulmánykötetből idézzük. Parragh Bianka – Báger Gusztáv – Tóth Gergely: A koronavírus-válság újszerűsége és kezelésének első eredményei: az ösztönző állam mint válságkezelő. In Parragh Bianka – Kis Norbert (szerk.): *Az ösztönző állam válságkezelése I. A koronavírus-válság kezelésének első eredményei.* Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 17–64.

³ Parragh Bianka: Az állam és a piac közötti összhang rendszertana és gazdasági hatásai Magyarországon. In Parragh Bianka (szerk.): *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019. 21–103.

⁴ Domokos László: *Válság- vagy változásmenedzsment?* (58. Közgazdász-vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Budapest, Állami Számvevőszék, 2020b.

rendszere jött létre. A koordinációs mechanizmusok vonatkozásában Polányi Károly által megalkotott modell továbbfejlesztésének eredményeképpen megállapítható, hogy az ösztönző magyar állammodellben az állami és a piaci koordináció egysége jött létre.⁵ E kooperatív és ösztönző állammodellben az együttműködés bizalmon alapuló feltétel-rendszere hozzájárult az államműködés korábbinál fejlettebb, magasabb minőségi szintre emeléséhez. E minőségi változás a jól irányított állam felé vezető út fontos mérföldkö-vének tekinthető, amelyen haladva fokozatosan beépültek a közszféra és a magánszféra működési rendszerébe az innovatív és együttműködésre törekvő állammodell nélkülöz-hetetlen elemei, amelyek egy irányba, az állam és a piac közötti összhang megteremtése felé mutatnak: a terelő és motiváló állami szemlélet; a bizalmon alapuló együttműködés; a kooperatív és szabálykövető magatartás; az adózói attitűdváltás; az integritásalapú gondolkodás; az állami felelősségvállalás; a fenntartható közpénzügyek; a fegyelme-zett költségvetés; az új jogi intézményrendszer; a közpénzköltés hármass követelmény-rendszere (szabályszerűség, célszerűség, eredményesség); a kiszámítható és innovatív ösztönző monetáris politika; a fogyasztásközpontú és teljesítményorientált adórendszer (1. ábra).

1. ábra: Az ösztönző állammodell megteremtette az állam és a piac közötti összhangot. Az ösztönző állammodell kulcselemei

Forrás: Parragh (2019) i. m. alapján a szerzők szerkesztése

Az elmúlt tíz év magyar állammodelljének eredményességét megerősíti visszatekintve az a tanulság is, miszerint „a gazdaságtörténeti tények azt mutatják, hogy az elmúlt 200 évben kizárólag azok az országok voltak sikeresek, amelyek az állam és a piac képességeit, eszközeit jól hangolták össze az élet minden területén, de különösen a gazdaságpolitikában”.⁶ Hazánkban így a 2010-től racionális közgazdasági döntéseken alapuló hatékony állami szerepvállalás a gazdaságpolitikai ágak szintjén is szemléletváltással párosuló innovatív szerepfelfogásban öltött testet. A két fő gazdaságpolitikai ág szint-jén a vállalati és a lakossági szereplők körében egyaránt fiskális és monetáris politikai reformok valósultak meg, ahogyan más területeken is további reformok és fordulatok történtek, amelyeket az 1. táblázat szemléltet. Megállapítható, hogy a fordulatoknak köszönhetően erős, stabil állapotban érte gazdaságunkat a válság.

⁵ Polányi Károly koordinációs mechanizmusok modelljének továbbfejlesztéséről és az állam és a piac összhangján alapuló ösztönző, kooperatív magyar állammodellről 2019-ben végeztünk átfogó kutatást, amelyet az itt hivatkozott tanulmánykötetünkben publikáltunk. A koordinációs mechanizmusokról lásd részletesen: Parragh (2019) i. m.

⁶ Matolcsy György: *Fejlesztő állam és bővülő piac. Növekedés.hu*, 2020a. július 13.

1. táblázat: A magyar gazdaságot új pályára helyező fordulatok

	Fordulat	Mutató	2010	2019
1.	Munkaerőpiaci	Foglalkoztatás	3,7 M fő	4,5 M fő
2.	Adórendszer	Forgalmi adók előtérbe helyezése	✗	✓
3.	Motivációs	Marginális adók mértéke	64,1%	44,1%
4.	Államháztartási	Költségvetési hiány	-4,4%	-2,1%
5.	Államadósság	Bruttó államadósság	80,6%	66,4%
6.	Túlzottdeficit-eljárás (EDP)	EDP-eljárás alól való kikerülés	✗	✓
7.	Monetáris politikai	Alapkamat	6,0%	0,9%
8.	Hitelezési	Vállalati hitelállomány éves változása	-2,5%	14,0%
9.	Háztartások devizahitele	Háztartási devizahitelek aránya	65,0%	0,0%
10.	MNB-mérleg	MNB-mérleg a GDP arányában	37,2%	26,4%
11.	Növekedési	Reál-GDP-növekedés	0,7%	4,9%
12.	Felzárkózási	EU-átlagot meghaladó növekedési ütem	✗	✓

Forrás: MNB-adatok alapján a szerzők szerkesztése. A kiinduló ábrát lásd Matolcsy György: *Magyar Modell 2.0.* (57. Közgazdász-vándorgyűlés, Nyíregyháza, 2019. szeptember 6.) Magyar Nemzeti Bank, 2019.

A tizenkét fordulat három pilléren nyugszik:

- 1. pillér: fiskális fordulat: folyamatosan csökkenő államadósság, tartósan alacsony hiány, túlzottdeficit-eljárás alóli kikerülés, adóreform, motivációs fordulat;
- 2. pillér: monetáris politikai fordulat: alapkamat csökkentése, hitelezés felfutása, devizahitelek kivezetése, MNB-mérleg zsugorodása;
- 3. pillér: növekedési fordulat: átlagosan 3,5 százalék feletti GDP-növekedés, foglalkoztatás bővülése, felzárkózás újraindítása.

Kulcskérdéssé vált az eddigi gazdasági eredmények megőrzése, ami a nemzetközi környezet változása közepette további kihívások elé állítja a gazdaságpolitikai döntéshozókat, és a jövőben is rugalmas alkalmazkodást, gyors és helyes reakciót kíván valamennyi gazdasági szereplőtől. E gondolatkörben a tízéves magyar modell értékrendjéből természetesen következik az állami felelősségvállalás kérdésköre.

A nemzetgazdasági versenyképesség meghatározó eleme a monetáris és fiskális politika közötti összhang megléte, támogató hatása, amely körben a támogató és felelős fiskális politika szerepe nélkülözhetetlen.⁷ A fiskális politika a nemzetgazdasági versenyképességet a stabilitás feltételeinek megteremtésével jó irányban befolyásolhatja. A magyar költségvetés a rendszerváltást követő 25 évben általában nem segítette elő

⁷ Egyre több jegybank – Fed, EKB – emeli ki a támogató fiskális politikai környezet tradicionálisan fontos szerepét a tartós és fenntartható gazdasági stabilitás megvalósítási folyamatában.

a fenntartható növekedést, aminek legfőbb oka, hogy a költségvetés nem volt képes eleget tenni a stabilitás követelményeinek.⁸

A két fő gazdaságpolitikai ág egy esetleges válság kitörése esetén betöltendő szerepét a gazdaságtörténeti tapasztalatok alapján ismerjük:

- A *fiskális politika* gazdasági stabilitásban, fenntartható fejlődésben és versenyképesség-fokozásban betöltött szerepe alapján a világgazdasági folyamatok kedvezőtlenebbé válása esetén is hozzájárulhat mind a gazdasági eredmények, mind a társadalmi felemelkedésben és a közjó megteremtésében elért eredmények megőrzéséhez.
- A *monetáris politika* az elsődleges mandátumának teljesítésén túl, a pénzügyi stabilitás fenntartását követően a gazdaságpolitika terén vállalt mandátumából következően elősegítheti a gazdasági eredmények minél teljesebb megőrzését és a közjó területén elért sikerek továbbvitelét. A monetáris politika a proaktív és innovatív pénzügyi-gazdasági szerepvállalás mentén járulhat hozzá Magyarország stabilitásának megőrzéséhez.⁹

A nemzetközi folyamatok megváltozása rugalmas alkalmazkodást és körültekintő felkészülést kíván a gazdaságpolitikai döntéshozóktól, ahogy az elmúlt évtizedben életre hívott magyar modelltől is. Olyan hatékony válaszreakció szükséges, amely egyidejűleg támogatja a rugalmas alkalmazkodást és tartja szem előtt azokat az országspecifikus tényezőket, amelyek rövid, közép- és hosszú távon is alakítják a magyar gazdaság sokkel-lenálló képességét és a nemzetgazdasági versenyképesség fenntartását, illetve erősítését.

2019-ben bizonyossá vált, hogy a globális nemzetközi folyamatok hatása közepette kell Magyarországnak mint kicsi és nyitott gazdasággal rendelkező országnak megőriznie az elért gazdasági-társadalmi eredményeket. Tekintettel az elmúlt évtizedben megvalósult tizenkét – korábbiakban részletezett – fordulatra, valószínűsíthető volt, hogy a 2008–2009. évi pénzügyi-gazdasági válságtól eltérően elsődlegesen nem pénzügyi területről, hanem a reálgazdaság irányából jöhetnek nehézségek, amelyek a pénzügyi területekre is áterjedhetnek. Az ezzel kapcsolatos azonosított potenciális 12+1 veszélyforrás a következő volt:¹⁰

- az USA és Kína között zajló kereskedelmi háború;
- Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépése mint „hard brexit”;

⁸ Ádám János – Berta Dávid – Lovas Zsolt – P. Kiss Gábor: A fiskális politika hatása a gazdasági teljesítményre. In Palotai Dániel – Virág Barnabás (szerk.): *Versenyképesség és növekedés*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2016. 573–617.

⁹ A Magyar Nemzeti Bank a monetáris politika meghatározójaként és megvalósítójaként a 2013-as jegybanki szemléletváltás keretében új irányt képvisel. A kibővített jegybanki eszköztár és a célzott intézkedések alkalmazásával rugalmas, támogató és gazdaságösztönző monetáris politikai keretrendszer alakított. Lásd bővebben a monetáris politikai szemléletváltásról: Parragh Bianka: [Monetáris hitviták. A megváltozott jegybanki szerepfelfogás eredményei](#). *Pénzügyi Szemle*, 62. (2017), 2. 234–250.

¹⁰ Matolcsy (2019) i. m.

- az olasz gazdaság sérülékenységből adódó megoldatlan olasz problémák;
- ciklikus és strukturális tényezőkből adódóan gyengélkedő német gazdaság;
- régióink erős német kitettsége (a régió legnagyobb befektetője Németország);
- magas magyar gazdasági nyitottság;
- a keleti nyitás eredményeinek veszélybe kerülése;
- leszűkült globális monetáris politikai mozgástér;
- jegybanki mérlegek és alapkamatok alakulása;
- fiskális koordináció hiánya Európában;
- feltörekvő piaci kockázatok, török fejlemények;
- Irán mint geopolitikai kockázat;
- a klímaváltozás gazdasági költségei;
- közgazdaságtani összefüggések megváltozása.

Jóllehet a világgazdaság egén gyülekező felhők jelei a fenti 12+1 pontban megmutatkoztak, a jelenlegi járványhelyzetre mégsem lehetett számítani. 2020-ban a gazdaságpolitika ismét több fronton is jelentős kihívásokkal néz szembe, amelyek a következők: a Covid-19-válság és az abból következő gazdasági válság kezelése; átmenet a fenntartható gazdasághoz: környezeti és társadalmi fenntarthatóság; növekvő eladósodás kezelése.¹¹

A következőkben az új globális krízist előidéző új típusú koronavírus-járvány (Covid-19) jellemzőit és hatásmechanizmusát elemezzük.

Az új globális krízis természetrajza

A koronavírus-krízis általános jellemző vonásai

A 2007–2008-ban kitört nagy pénzügyi válság (NPV) után a koronavírus okozta újabb globális krízis (Covid-19) több jellemzője lényegesen eltér az előbbi krízisétől. Az NPV a pénzügyi rendszer elégtelen működésének – a pénzügyi buborékoknak, a hitelezési korlátoknak, a tervezett kockázatvállalási lehetőségeknek – volt a következménye. A pénzügyi válságot gazdasági, majd szociális válság követte. Az új sokkhatást, *a világműködés átmeneti lelassulását a gazdaságon kívüli természeti tényezők az emberen keresztül okozták*. A nemzetközi egészségügyi válságot szociális, majd gazdasági recesszió követi, ami az előző válságtól eltérő irányú változási folyamatot jelent, és – az emberi élet védelme miatt – a korábbinál összetettebb válságkezelést igényel.¹²

Az NPV romboló hatásai, a munkanélküliség növekedése, a bizalomvesztés *fokozatosan* jelentek meg a társadalom életében. Ezzel szemben a *Covid-19-válság hatásai*

¹¹ Matolcsy György: *Milyen évtizedben hajózunk? 2020–2030*. (Közgazdász Vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Magyar Nemzeti Bank, 2020b.

¹² Parragh–Báger–Tóth (2020) i. m.

*váratlanul, hirtelenül érték az emberiséget és a világgazdaságot; a járvány terjedésének megakadályozása érdekében az országok többségében a háztartások, a fogyasztók, a munkavállalók és a munkaadók tömegei szinte egy időben kerültek karanténba. Mi is egyetértünk azzal a véleménnyel, hogy a második krízisben meghatározó jelentőségű az időtényező sürgető szerepe.*¹³

Fontos különbség az is, hogy – a globális hálózatokon keresztül – a Covid-19 *a világ minden régiója és országa, de különösen a legszegényebb fejlődő országok számára jelent súlyos veszélyt és bizonytalanságot*, jóllehet az úgynevezett szimmetrikus válság egyes régiókat és országokat kevésbé, másokat jobban érint. Ezzel szemben a NPV kedvezőtlen hatása elsősorban a fejlett európai országokban, illetve azokban jelentkezett, ahol mélyebb volt a pénzügyi globalizációban való részvétel, és sérülékenyebb a pénz- és tőkepiac.

A Covid-19-krízis e főbb jellemző vonásainak tükrében – a nagyobb gazdasági visszaesés és a pénzügyi összeomlás elkerülése érdekében – *határozott és gyors, koordinált és erős irányításra van szükség* az egészségügy, a kormányzat, az üzleti szféra és a társadalmi élet minden területén. *Költségvetési szempontból* így 2020-ban a koronavírus-járvány hatására – részben belső átcsoportosítással, részben a hiány növelésével – meg kell növelni az egészségügyi és a gazdasági célú kiadásokat.¹⁴ Segítő kezét és gyors támogatást elsősorban azoknak a szervezeteknek és személyeknek indokolt nyújtani, akik kihullhatnak a szélesre nyílt réseken. Kovács Árpád álláspontja szerint az elért gazdasági fejlemények megőrzésének a képessége felértékelődik a koronavírus-járvány időszakában. E tekintetben a gazdasági nehézségek menedzselhetősége megmaradt, és a munkanélküliségi gondok¹⁵ csak átmenetileg súlyosbodtak, a társadalmi teljesítmény néhány hónap elteltével újra növekedett. A gazdaság újraindításának és a foglalkoztatottság visszaállításának a feladata olyan nagy kihívást jelent, hogy még az NPV utáni válságkezelést is jóval meghaladóan indokolt

- egyfelől alkalmazni a rövid távú költségvetési és monetáris politikai eszközök teljes tárházát;
- másfelől támaszkodni a közép- és hosszú távú sokoldalú előrejelzésekből kiinduló, a reális jövő építését megalapozó stratégiai programok megvalósítására.

Megjegyezzük, hogy az Állami Számvevőszék mint a legfőbb ellenőrző intézmény tanácsadói tevékenysége előtérbe kerülésének a koronavírus-járvány időszakában kiemelt

¹³ Hardi Zsuzsanna – Szapáry György: *Koronavírus járvány és a szekuláris stagnálás*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2020.

¹⁴ Kovács Árpád: *Válság... no de mekkora és meddig? A magyar gazdaság és államháztartás kilátásai 2020-ban és utána*. (Soproni Pénzügyi Napok, 2020. október 1–2.) Sopron, Soproni Egyetem, 2020.

¹⁵ A munkahelyvédelem és a munkához juttatás költségvetési támogatásokból is segített programja sikeresnek bizonyult. Lásd részletesen: Kovács Árpád: *Felelős gazdálkodás – Az egyensúlyra törekvő monetáris és fiskális politika sikere Magyarországon*. In Mernyei Ákos – Orbán Balázs: *Magyarország 2020. 50 tanulmány az elmúlt 10 évről*. Budapest, Mathias Corvinus Collegium, 2021. 494.

jelentősége van – ténylegesen hozzájárul a fenntartható jó kormányzás támogatásához.¹⁶ Domokos és Pulay fenntartható költségvetéssel kapcsolatos álláspontja szerint a fenntartható fejlődési célok fedezetének a mindenkori költségvetésekbe való átlátható és elszámoltatható módon történő beépítése kulcsfontosságú. A költségvetési fenntarthatóság olyan költségvetések sorozata, amelyek fedezetet nyújtanak a jelen generációk közjavak iránti szükségleteinek kielégítéséhez, és egyúttal növelik a jövő generációk képességét és lehetőségét saját jövőbeni szükségleteik kielégítéséhez.¹⁷

A költségvetési és makrogazdasági folyamatok elemzését és értékelését kiemelve, e költségvetési véleményezést segítő, a Költségvetési Tanács részére készített elemzések, valamint egyéb, kiemelt makrogazdasági vagy költségvetési jelentőségű folyamatokról nyilvánosságra hozott elemzések tartoznak ide.¹⁸

A válság hatásmechanizmusa

A Covid-19 hatásmechanizmusának széles körben elindult elemzői vizsgálata a betegszám alakulásának modellezésétől a mikroökonómiai felméréseken és a hosszú, múltbeli adatsorok elemzésén keresztül a makrogazdasági indikátoregyüttesek értékeléséig terjed.¹⁹

Az alkalmazott megközelítések e gazdag gyűjteményéből a makrogazdasági indikátorok felhasználásán keresztül két szempont szerint összegezzük a válság potenciális gazdasági és pénzügyi hatásait. Az egyik a gazdasági reálfolyamatokra,²⁰ a másik a pénzügyi folyamatokra²¹ fókuszál. A két eltérő, ugyanakkor összetartozó és kiegészítő szemléletet a 2. táblázat illusztrálja.

¹⁶ Az Állami Számvevőszék széles körű ellenőrzési és tanácsadó tevékenysége öt nagy fókuszterületre irányul: költségvetési és makrogazdasági folyamatok elemzése és értékelése; számviteli rend ellenőrzése; nemzeti vagyonnal való gazdálkodás és a pénzügyi gazdálkodás ellenőrzése; korrupciós veszélyek ellen védeltséget biztosító integritásszemlélet fejlesztése és megszilárdítása; teljesítmény-ellenőrzés.

¹⁷ Domokos László – Pulay Gyula: *Fenntartható költségvetés és a költségvetésben megjelenő fenntarthatóság. Pénzügyi Szemle*, 65. (2020), 2. különszám. 25–56.

¹⁸ Domokos László: *Tájékoztató az Állami Számvevőszék 2019. évi szakmai tevékenységéről és beszámoló az intézmény működéséről az Országgyűlés részére*. Budapest, Állami Számvevőszék, 2020a.

¹⁹ Lásd például Abel Brodeur – David M. Gray – Anik Islam – Suraiya Jabeen Bhuiyan: *A Literature Review of the Economics of COVID-19. IZA Discussion Papers*, (2020), 13411.

²⁰ Philipp Carlsson-Szlezak – Martin Reeves – Paul Swartz: *Understanding the Economic Shock of Coronavirus. Harvard Business Review*, 2020. március 27.; Philip Carlsson-Szlezak – Martin Reeves – Paul Swartz: *What Coronavirus Could Mean for the Global Economy. Harvard Business Review*, 2020. március 3.

²¹ Richard Baldwin: *Keeping the Lights On: Economic Medicine for a Medical Shock. VoxEU.org*, 2020. március 13.

2. táblázat: A válság potenciális gazdasági és pénzügyi hatásai

Mechanizmusok	Transzmissziós csatornák			
	Kereslet (közvetlen)	Pénzügyi piacok (közvetett)	Kínálat (közvetlen)	Jövedelmi hatások (közvetett)
Reálfolyamatok	Aggregált kereslet, megtakarítás	Pénzpiacok, sokkok	Kínálati teljesítmény, gazdasági növekedés	Foglalkoztatás, keresetek
Pénzügyi folyamatok	Háztartási jövedelem, megtakarítás	Import és export alakulása	Belföldi és nemzetközi beszállítások	Keresetek, infláció, termelékenység

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kereslet vonatkozásában a *reálfolyamatokat* érintően az egyik legnagyobb hatást az aggregált kereslet alakulása mutatja. Ez különösen erőteljes volt a válság megjelenése után, 2020 tavaszán. Ezen belül a háztartások áru- és szolgáltatások iránti keresletének nagysága és szerkezete – a kezdeti pánik jellegű élelmiszer-vásárlások után – jelentősen csökkent, és változott a jövedelmi és foglalkoztatási helyzet a jövő bizonytalanságának érzete következtében. A Carola Binder²² által az USA-beli fogyasztók körében 2020 első felében végzett kérdőíves felmérés például arra az eredményre jutott, hogy a válaszadók 28 százaléka nem tervezett utazást, és döntő többségük a járvány miatt magasabb inflációra is számított. A lakossági és vállalati beruházási kereslet szintén érezhetően mérséklődött 2020 nyarára.

A *pénzügyi folyamatok* oldalán a háztartások rendelkezésére álló jövedelem csökken, ami a fogyasztás és a megtakarítás mérséklődését eredményezi. Ezzel kapcsolatban kiemelt feladatként jelentkezik, hogy a krízis – elsősorban a foglalkoztatási lehetőségek elvesztése és szűkülése miatt – az átlagosnál jobban érinti az alacsonyabb jövedelmű lakossági rétegeket. (E kihívásra válaszolva például az angol kormány irányelveket tett közzé arról, hogyan lehet felismerni a veszélyeztetett személyeket és családokat, tájékoztatást adni róluk, valamint a helyzetük javításának a lehetőségeiről.) Túllépve ezen a fontos aktualitáson, e kihívás egyben ráerősítést jelent annak a globális hiányosságának, illetve megoldásának a fontosságára, amelyet az igazságosabb jövedelemelosztás követelése napjainkban egyre határozottabban fémjelez.

Később, különösen 2021-ben az állami támogatások jelentős növekedésével, a gazdasági teljesítmény javulásával és a lakossági megtakarítások aktivizálásával a lakosság globális keresete már emelkedett, és a fogyasztási kiadások nagysága 2021 harmadik negyedévében már elérte a 2019. évi szintet (megjegyezve: az országok közötti jelentős különbségekkel).

²² Carola Binder: *Coronavirus Fears and Macroeconomic Expectations. Review of Economics and Statistics*, 102. (2020), 4. 721–730.

A válság második transzmissziós csatornája – a *reálfolyamatok* esetében – a *pénzügyi piacok hatásait közvetíti a reálgazdaság alakulása felé*. Ez a hatás elsősorban a háztartások pénzügyi vagyonának alakulásában és a megtakarítások színvonalában nyilvánul meg. De olyan pénzügyi mozgások formájában is, mint a tőzsdei árfolyamok és a hosszú lejáratú állampapírok hozamainak a csökkenése, amelyre a koronavírus-járvány megjelenése után az USA, az eurózóna, Kína és Dél-Korea bőségesen szolgál példával. E pénzügyi indikátorok egyben fontos jelzőszámai a globális likviditás igen változékonnyá vált alakulásának is. A kedvezőtlen pénzügyi hatások mérséklése érdekében a kormányok és a jegybankok nagyarányú válság- és eszközvásárlási programokat valósítanak meg, amelyek az I. és II. világháborús évekhez hasonló mértékben növelik az állami részvétel szerepét és arányát. Az IMF szerint a világ országai 2020–2021-ben 16 trillió USA-dollár költségvetési támogatást nyújtottak, és így megelőzték egy másik „nagy depresszió” kialakulását, amelyben a gazdasági visszaesés háromszorosa lett volna a ténylegesen megvalósultnak. Ez a támogatás a 2022. évi globális GDP 8 százalékával volt egyenlő. Ezen belül a fejlett országok támogatása pedig a GDP-jük nagyságának 14 százalékát tette ki.

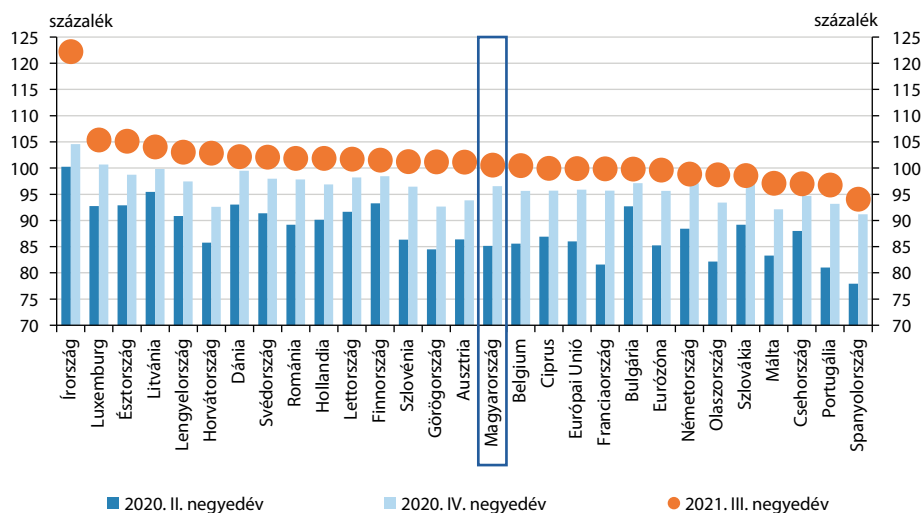
E nagyarányú támogatás mellett az IMF 2020–2021-ben 110 milliárd USA-dollár összegű hitelt nyújtott 86 országnak, így a hitel összege – a korábban nyújtott hitelekkel együtt – 285 milliárd dollárra nőtt. Az IMF részéről további nagy támogatást jelentett, hogy 650 milliárd USA-dollár – történelmileg az eddigi legmagasabb – SDR-allokációra tett javaslatot az intézmény igazgatóságának.

A vázolt kormányzati támogatás – jótékony lakossági és gazdasági hatásai mellett – természetesen azzal jár, hogy a globális államadósság nagysága immár megközelíti a GDP 100 százalékát. Ez a következmény felveti az állami adósságmenedzsment óvatos kezelésének a szükségességét, jóllehet az egyes országokat eltérően érinti.

Ennek minősége nagy kockázatot jelent a jövő szempontjából, és hosszú távra szólóan meghatározza az állam és az üzleti szféra együttműködését az adósság menedzselésében.

A *pénzügyi folyamatok* vonatkozásában a második transzmissziós csatorna szerepét csak leszűkítetten, a háztartások alacsonyabb jövedelmének az importra gyakorolt hatására korlátozva veszik többnyire figyelembe. E hatás együtt jár az import iránti kereslet csökkentésével, ami viszont a világ többi részének a jövedelemcsökkenésén keresztül a globális export mérséklődését is eredményezi. Ez a globális hatásmechanizmus elsősorban a nyitott és kis méretű gazdaságokat érinti kedvezőtlenül.

A *kínálat* vonatkozásában a harmadik transzmissziós csatorna az *országok gazdasági teljesítményének alakulásáról* tájékoztat (2. ábra). A közép-kelet-európai régióban kisebb mértékben csökkent a GDP, mint a nagyobb európai gazdaságokban: 2020 második negyedében Litvániában –4,5, Észtországban –7,1, Bulgáriában –7,4, Romániában –10,8, Lengyelországban –9,1, az eurózónában –14,7, Magyarországon –14,8 százalékos GDP-visszaesés következett be.

2. ábra: Egyes gazdaságok GDP-változása

Megjegyzés: 2019. IV. negyedév = 100 százalék

Forrás: KSH, Eurostat, Bloomberg, Európai Bizottság adatai alapján, Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés* (2021a. december). 34.

Mindazonáltal az Amerikai Egyesült Államokban 9,5 százalékkal zsugorodott, míg Kínában 3,2 százalékkal bővült a gazdasági teljesítmény 2020 második negyedévében.²³ Mindezen adatok ismeretében megállapítható, hogy Magyarország az európai „középmezőnyben” helyezkedik el. Itt megjegyezzük, hogy az adórendszer hosszú távú átalakításának fő irányairól, a Covid-válság kezelésére hozott adópolitikai intézkedések mögött álló megfontolások mellett a magyar válságkezelés és a térség más országai gyakorlatának összehasonlításáról Varga Mihály és Izer Norbert fejezete ad átfogó képet (lásd I. fejezet).

E globális súlyos negatív hatás az emberi életet veszélyeztető fertőzés terjedésének lefékezése érdekében a *termelési folyamatok teljes vagy részleges leállításának* a következménye, ami egyúttal a foglalkoztatás teljes vagy jelentős átmeneti visszaesésével (létszámleépítés, ideiglenes leállítás, munkaidő-csökkentés, részmunkaidőben foglalkoztatás, fizetés nélküli szabadság) járt együtt a válság kitörése utáni hónapokban. Megállapíthatjuk azt is, hogy az EU-tagországok közül 19 ország – köztük Magyarország – GDP-teljesítménye 2021 harmadik negyedévében érte el a válság előtti (2019. negyedik negyedévi) színvonalat, 2021 végén pedig már 3,4 százalékkal haladta meg a válság előtti teljesítményét, amivel az EU-s rangsor felső harmadában helyezkedik el. E 7,1 százalékos 2021. évi gazdasági növekedés 1977 óta a legmagasabb érték, amely egyben az elmúlt 60 év leggyorsabb kilábalási ütemét is jelenti.

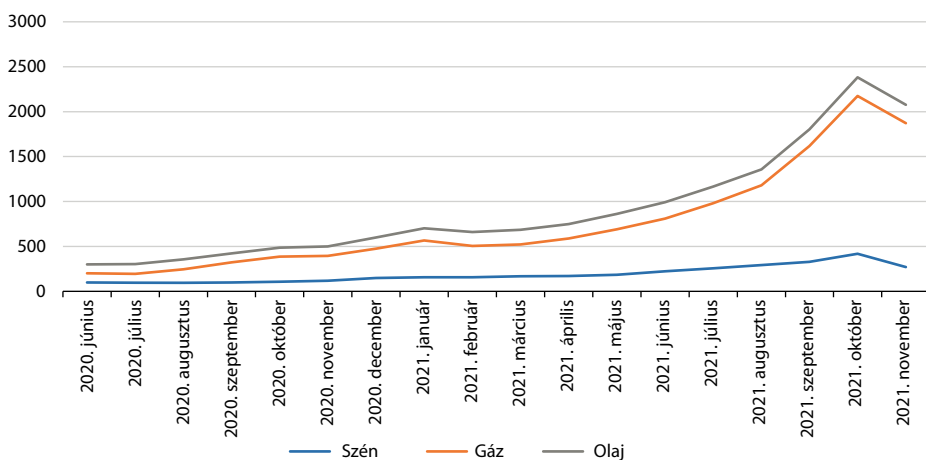
²³ Megjegyezzük, hogy a legfrissebb statisztikai adatok szerint a kínai gazdasági növekedés 2020 harmadik negyedévében 4,9 százalékos bővülést mutat.

A *kínálati teljesítményt* továbbá két másik fontos körülmény is mérsékli. Az egyik a háztartási kereslet nagyságának és szerkezetének a válság hatására történő megváltozása, amelyből adódóan a gyors kínálati alkalmazkodáshoz a termelővállalati és szolgáltatási szférákban nem voltak meg sem a piaci információs, sem a szervezési feltételek. A másik meghatározó körülmény – a pénzügyi folyamatok szempontjából is – a kialakult belső és külső *termelési láncok* működésének az akadozása, esetleg a megszakadása, illetve velejáróan annak a mérlegelése, vajon célszerű-e az ellátási láncok visszahozatala egy adott országba és így a külföldi beszállítóktól való függőség csökkentése.

Ezzel kapcsolatban kiemelt figyelmet érdemel az autópár, amely – az ellátási hiányosságok miatt – érezhetően fogja vissza az elindult globális gazdasági felépülési folyamatot. A fémvezetők és más alkatrészek ellátásából adódó hiányosságok 2021-ben elsősorban Japánban és az euróövezetben fogták vissza a termelést és a járművek értékesítését. Ez a magyar gazdaság számára is érzékeny pont, mivel 2019-ben Magyarország, Szlovákia és Szlovénia autópári termelésének több mint 80 százalékához a szükséges termékek két vagy több országhatáron keresztül jutottak el, miközben a legtöbb európai országban ez az arány csak 50 százalékos.

Miközben a 2020–2021. évi koronavírus-válság hatásmechanizmusának reálgazdasági elemzése az érintett folyamatok szerkezetére fókuszál, a jövedelmi folyamatok követése a jövedelemoldali GDP nagyságára, a jövedelemtulajdonosok (munkaadók és munkavállalók) jövedelmi arányaira, valamint a keresetek nagyságára és az infláció alakulására hívja fel a figyelmet.

Az infláció alakulásával kapcsolatban fontos tapasztalat, hogy a kínálati teljesítményben jelentkező hiányosságok, a keresleti vásárlóerő növekedése, a termékárak emelkedése a fogyasztói árszínvonal gyors emelkedését eredményezte sok országban. A globális inflációs folyamat felerősödését nagymértékben elősegítette az energiaárak növekedése is (3. ábra).

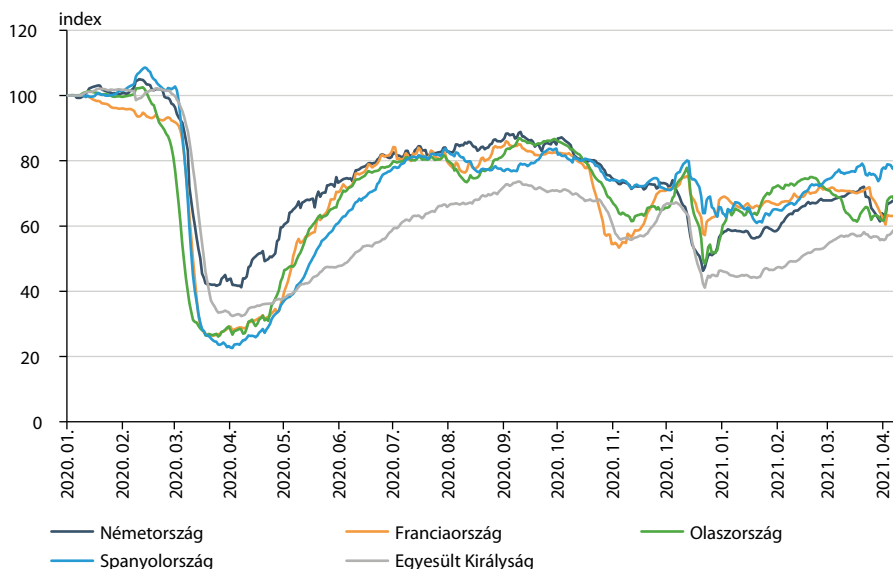
3. ábra: A kőolaj, a földgáz és a szén árának növekedése 2021-ben

Megjegyzés: 2020. június = 100

Forrás: OECD: *OECD Economic Outlook* (2021. december)

A jelenlegi krízis hatásmechanizmusával kapcsolatban végül megjegyezzük, hogy az ismert kilábalási forgatókönyvek közül a legoptimistább V alakú felépülés esélyei 2020-ban nem voltak megalapozottak egyrészt – a foglalkoztatáson keresztül – a személyek közti távolságtartás különféle formákban való fenntartásának a követelménye, másrészt az egészségügyi rendszer működésében fellépő hiányosságok, harmadrészt a koronavírus-járvány újabb hullámának a megérkezése és annak hatásai miatt. Így nem valósulhatott meg 2020-ban a V alakú felépülés, amely az 1918. évi spanyolinfluenzát, az 1968. évi hongkongi influenzát és a 2003. évi SARS kitörését követte.

Itt megjegyezzük, hogy célszerű e válságidőszakban a magas frekvenciájú gazdasági aktivitásra utaló adatok szoros monitorozása, amely a kilábalás időigényét és a gazdasági teljesítmény várható szintjét mutatja (4. ábra). A válság előtti aktivitási szint a válság kitörése utáni hónapban a negyedére zuhant vissza a nagy európai országokban, és júliusban érte el a 80 százalékos szintet, amelyet a vírus második hulláma érezhetően visszavetett, majd újbóli élénkülés után is csak az aktivitás 70 százalék körüli szintjét érte el 2021 áprilisában. Jóllehet a vizsgált országok aktivitásának alakulására a szinkronitás jellemző, az Egyesült Királyság felzárkózási folyamata azonban kismértékben elmarad a többi országtól.

4. ábra: A Bloomberg valós idejű aktivitási indikátorainak alakulása

Megjegyzés: Az adatok 2021. áprilisig állnak rendelkezésre.

Forrás: Magyar Nemzeti Bank: [Inflációs jelentés](#) (2021d. március) és a Bloomberg Economics adatai alapján a szerzők szerkesztése

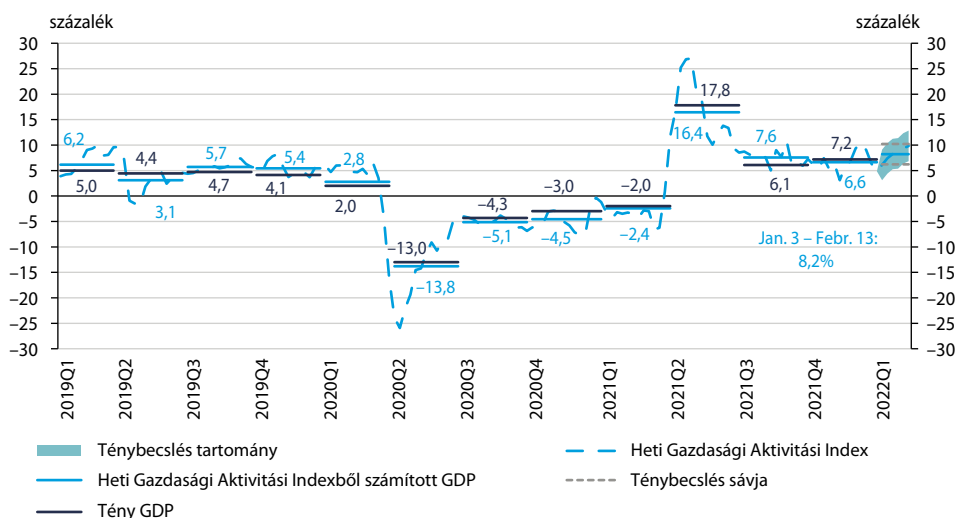
A fenti makroadatokat alapján megállapítható, hogy 2021-ben elkezdődött a globális gazdaság stabilizálása, elkerülte a nagy visszaesést, és 2022-ben az országok jelentős részében felgyorsult a mélypontról történő kilábalás, míg az alacsonyan fejlett országokban a for-

dulat, a kedvező változás mértéke elmaradt a fejlett országokétól. Ebben jelentős szerepet játszott, hogy az alacsony jövedelmű országokban mind ez idáig alacsony az átoltottság. Ezt a folyamatot lelassítja vagy veszélyezteti 2021 augusztusától a koronavírus gyorsan terjedő delta variánsa, majd később az omikron variáns terjedése.

Kutatásunk módszertana kapcsán fontosnak tartjuk ismertetni megközelítésünk két szemléleti sajátosságát is:

- a makrogazdasági folyamatok alakulásának szoros nyomon követését támogató *heti gazdasági aktivitási indikátorok*²⁴ és
- a vállalatok működési sajátosságait és aktuális helyzetképét prezentáló *vállalati felmérések* és széles körű valós idejű *vállalati tapasztalatok*

párhuzamos monitorozásának jelentőségét, amit elemzésünk során érvényesítünk. A jegybank heti gazdasági aktivitási indexét a gazdasági növekedéssel együttvéve alább ábrázoljuk (5. ábra).

5. ábra: A Magyar Nemzeti Bank heti gazdasági aktivitási indexének alakulása

Forrás: Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés* (2021a december) 17.

A vállalatok működési sajátosságairól és aktuális helyzetképéről a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara az állami döntéshozatal széles bázison nyugvó megalapozásának támogatásához hiteles információkkal rendelkezik, köszönhetően a Magyarországon egyedülállóan hosszú – 1998-tól kezdődő – időszorral alátámasztott, célzott vállalati kutatásainak. A 2020. március 10-i miniszterelnöki felkérésre, páratlanul robusztus merítéssel elsőként végzett Magyarországon a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) mintegy 15 ezer vállalat válaszain alapuló felmérést, amely rendszeres visszacsatolást ad

²⁴ Magyar Nemzeti Bank, Pénzügyminisztérium, Központi Statisztikai Hivatal.

az aktuális vállalati helyzetképről.²⁵ Emellett az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézete által végzett – negyedéves és féléves – konjunktúrakutatások adnak átfogó képet a vállalatok működési környezetéről és üzleti helyzettel kapcsolatos várakozásairól. Az állami válságintézkedések értékelésekor – kiemelten az ösztönző állammodellen belül az állam és a piac összhangjának értékelésekor – támaszkodni kívánunk e vállalati kutatási eredményekre is. A sikeres vakcinabeszerezések és az eredményes oltási stratégia eredményeképpen Magyarország másfél-két hónappal korábban kezdhetette meg a mindennapi élet és a gazdaság újraindítását az európai uniós országokhoz képest.

3. táblázat: Kiválasztott OECD-országok a koronavírus-járvány során bekövetkezett százalékos változás alapján rangsorolva

23 ország	GDP	Háztartások egy főre jutó jövedelme	Részvényárak	Beruházások	Államadósság
Dánia (1)	2,1	3,4	57,3	12,1	3,5
Szlovénia (2)	1,2	10,1	33,0	6,8	7,4
Svédország (3)	2,1	2,0	50,4	5,6	6,2
Norvégia (4)	3,5	4,0	31,3	-8,5	-9,0
Chile (5)	10,4	32,7	-5,6	6,7	11,9
Írország (=6)	22,3	4,8	17,1	-78,8	0,9
Lengyelország (=6)	3,1	3,3	25,4	-7,1	5,0
Hollandia (8)	1,7	1,7	30,8	-4,3	5,6
USA (9)	1,4	6,2	24,4	3,6	18,9
Ausztrália (=10)	-0,2	3,5	9,1	7,4	10,2
Kanada (=10)	-1,4	9,4	25,9	0,7	11,6
Finnország (12)	1,5	-0,8	31,3	-1,3	9,7
Magyarország (13)	0,6	0,1	16,9	4,2	11,1
Görögország (14)	1,2	1,5	1,1	19,0	21,8
Franciaország (=15)	-0,1	0,7	17,4	1,3	14,4
Olaszország (=15)	-13	-0,2	18,5	6,9	20,1
Belgium (=17)	0,5	1,1	2,2	2,4	14,5
Portugália (=17)	-3,2	-0,3	27,1	0,5	12,0
Ausztria (19)	1,1	-5,8	18,6	-1,1	14,0
Németország (20)	-1,1	-0,9	15,6	-1,9	13,6
Japán (21)	-1,9	1,0	17,4	-3,8	20,7
Nagy-Britannia (22)	-2,1	-2,3	-2,2	-7,4	21,9
Spanyolország (23)	-6,6	-6,3	-7,2	-6,5	22,3

Forrás: www.economist.com

²⁵ 2020. március 10-én a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdasági Évnívító rendezvényének fókuszát a koronavírus-járvány várható hatásai és az ezzel összefüggő gazdasági-társadalmi kihívások és kilátások adták. A kutatási eredményeket folyamatos frissítés mellett publikálta az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézete. MKIK GVI: *A hazai vállalkozások koronavírus gazdasági hatásaival kapcsolatos percepciói. Gyorselemzés. 2020. 03. 24. (2020a)*; MKIK GVI: *A GVI 2021. októberi negyedéves konjunktúrafelvételének eredményei. (2021a)*; MKIK GVI: *Kapacitáskihasználtság, a koronavírus-járvány okozta nehézségek, és a gazdasági helyzetre vonatkozó percepciók (2021b).*

Az *Economist* 2022 januárjában „kihirdette” a koronavírus-járványkezelés győzteseit, és a rangsorban (lásd 3. táblázat) Magyarország 23 OECD-ország közül a 13. helyre került, amellyel megelőzte – többek között – Németországot, Ausztriát, Franciaországot, Belgiumot és Japánt is. Öt fontos és beszédes indikátort vettek alapul. Az első indikátor a bruttó hazai össztermék 2019 vége óta bekövetkezett változása. A második a háztartások jövedelmének változását mutatta. A harmadik indikátor a tőzsdei teljesítményt vette alapul, amely alapvetően az ország tőkevonzó képességét mérte. A negyedik mutató a beruházási kiadásokat vette alapul, míg az ötödik indikátor az államadósság mértéke/változása volt.

A koronavírus-válság gazdasági hatásai

Keresleti transzmissziós csatorna

A válság előtti három évben a belföldi felhasználás – 2017-ben 5,8, 2018-ban 7,1, 2019-ben 6,0 százalékkal – kiemelkedő ütemben nőtt. Ezen belül a háztartások tényleges fogyasztása az egyes években 4,4, 4,5, illetve 4,2 százalékkal, a bruttó állóeszköz-felhalmozás pedig 19,7, 16,4, illetve 12,2 százalékkal emelkedett.

E dinamikus növekedés folytatódott – ha mérsékeltebben is – 2020 első negyedévében az előző évhez képest: a háztartások tényleges fogyasztása 1,2 százalékkal, a belföldi felhasználás összesen 0,7 százalékkal nőtt, a beruházások nagysága azonban már –1,9 százalékkal csökkent. A zuhanás a második negyedévben történt. A teljes belföldi felhasználás –9,5, a háztartások tényleges fogyasztása –8,6, a beruházásoké pedig –5,6 százalékkal csökkent, amit a 4. táblázat szemléltet. A háztartások fogyasztásának alakulására valamelyest kedvezően hatott, hogy a második negyedévben a kormányzati természetbeni társadalmi juttatások kevésbé (–3,0 százalékkal) csökkentek, mint a háztartási fogyasztási kiadások, és a nonprofit intézményektől kapott társadalmi juttatások 1,4 százalékkal nőttek.

4. táblázat: A GDP végső felhasználásának volumenindexei

	2020			
	I. negyedév	II. negyedév	III. negyedév	IV. negyedév
Háztartások fogyasztási kiadása	101,8	91,4	95,1	96,9
Természetbeni társadalmi juttatás a kormányzattól	98,1	87,0	96,4	95,9
Természetbeni társadalmi juttatás a nonprofit intézményektől	100,3	101,4	103,1	104,4
Háztartások tényleges fogyasztása	101,2	91,4	95,2	96,9
Közösségi fogyasztás	97,2	100,5	100,0	100,8
Végső fogyasztás összesen	100,7	92,9	96,3	97,4
Bruttó állóeszköz-felhalmozás	98,1	94,4	94,0	98,1
Bruttó felhalmozás összesen	100,8	89,1	88,3	94,3
Belföldi felhasználás összesen	100,7	90,5	93,3	96,3

	2021		
	I. negyedév	II. negyedév	III. negyedév
Háztartások fogyasztási kiadása	97,4	98,9	99,5
Természetbeni társadalmi juttatás a kormányzattól	96,8	96,2	97,0
Természetbeni társadalmi juttatás a nonprofit intézményektől	106,8	107,6	109,2
Háztartások tényleges fogyasztása	97,8	99,0	99,5
Közösségi fogyasztás	103,2	102,0	104,7
Végso fogyasztás összesen	98,3	99,6	100,9
Bruttó állóeszköz-felhalmozás	99,2	102,9	104,2
Bruttó felhalmozás összesen	91,5	105,9	105,0
Belföldi felhasználás összesen	96,6	100,3	102,1

Megjegyzés: 2019. IV. negyedév = 100 százalék

Forrás: KSH-adatok alapján a szerzők szerkesztése

A koronavírus-járvány végso felhasználásra gyakorolt hatását a 2008–2009. évi NPV hatásaival összevetve megállapítható, hogy a három kiemelt indikátor közül a háztartások fogyasztásának a visszaesése 2020-ban közel 3 százalékponttal, a beruházásoké közel 5 százalékponttal nagyobb, a teljes belföldi felhasználásé mintegy 4 százalékponttal kisebb volt, mint 2009 második negyedévében.

Ami a kereslet visszaépülését illeti, a belföldi felhasználás nagysága, benne a beruházások is 2021 második negyedévében érték el, míg a háztartások tényleges fogyasztása (99,5 százalék) 2021 harmadik negyedévében közelítette meg a 2019. évi szintet. A közösségi fogyasztás már 2020 második negyedévében elérte, a természetbeni társadalmi juttatás a nonprofit intézményektől pedig a vizsgált időszak minden negyedévében meghaladta a 2019. évi szintet.

A háztartások fogyasztási kiadásával kapcsolatban fontos annak ismerete is, hogyan alakult a csökkenés a termékek tartóssága szerint (5. táblázat).

5. táblázat: A háztartások fogyasztási kiadásainak alakulása (folyó áron, millió Ft)

Időszak	Tartós termékek	Féltartós termékek	Nem tartós termékek	Szolgáltatás	Háztartások fogyasztási kiadásai
2019. I. negyedév	398 925	370 509	2 068 311	2 637 459	5 475 204
2019. II. negyedév	424 285	522 681	2 418 671	2 620 696	5 986 333
2019. III. negyedév	396 262	443 813	2 245 305	2 957 689	6 043 069
2019. IV. negyedév	497 479	569 608	2 577 882	2 734 415	6 379 384
2020. I. negyedév	457 282	385 948	2 316 651	2 806 144	5 966 061
2020. II. negyedév	407 097	474 035	2 420 506	2 140 235	5 441 873
2020. III. negyedév	444 802	440 823	2 280 840	2 747 849	5 914 314
2020. IV. negyedév	505 435	553 697	2 599 706	2 524 716	6 183 554
2021. I. negyedév	478 243	364 091	2 326 257	2 518 812	5 687 403
2021. II. negyedév	482 424	558 315	2 666 952	2 623 644	6 331 336
2021. III. negyedév	471 548	463 481	2 408 098	3 198 587	6 541 714

Forrás: KSH: Magyarország, 2019

A háztartási kiadások tartóssági szerkezetében 2020 első negyedévében még folytatódott a növekedés, valamelyest a nem tartós termékek esetében még a második negyedévben is. A tartós termékek vásárlására azonban a lakosság már kismértékben, de a féltartós termékekre (48,6 milliárd forinttal) és a szolgáltatásokra (480,5 milliárd forinttal) nagymértékben költött kevesebbet a második negyedévben, mint az előző évben. Ennek hatása már nemcsak a lakosság életkörülményei miatt, de a gazdasági növekedés szempontjából is jelentős.

Hasonlóan összetett kedvezőtlen növekedési hatással járt, hogy a nemzetgazdasági beruházások volumene – a KSH adatai szerint – 9,9 százalékkal tovább csökkent 2020 második negyedévében az előző évhez képest. A csökkenés a nagy súlyt képviselő feldolgozóiparban 10 százalék, az ingatlanügyletek területén 2 százalék, a szállítás, raktározás ágban 9,6 százalék, a kereskedelemben és gépjárműjavításban 12,5 százalék, a közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás területén pedig a legnagyobb, 28,6 százalék volt. Megállapítható tehát, hogy a költségvetési szervezetek beruházásai – elsősorban az uniós projektek mérsékeltebb volta következtében – nagyobb mértékben csökkentek, mint a vállalati beruházások.

A kiadások tartóssági szempontú további alakulásáról megállapítható, hogy a tartós termékekre elköltött kiadások összege 2020 harmadik negyedétől haladja meg a 2019. évi kiadásokat. A féltartós termékeknél és a szolgáltatásoknál ez a változás 2021 második negyedétől, a nem tartós termékeknél pedig 2020 negyedik negyedétől kezdődik.

A következőkben a *pénzügyi folyamatok* aspektusában tekintjük át a koronavírus hatásainak transzmissziós mechanizmusait.

Pénzügyi piacok transzmissziós csatornája – a védekezés magyar pénzügyi modellje

A járvánnyal kapcsolatos sokoldalú védekezés és pénzügyi forrásainak megteremtése három fő irányban szolgálta a lakosság és a gazdaság érdekeit. Közülük az egyik – különösen a járvány elején – *a sürgős egészségvédelmi intézkedések meghozatala volt a költségvetési döntések és támogatások keretében*, amelyre elsősorban a költségvetési tartalékok nyújtottak lehetőséget.

A gazdaságvédelmi akcióterv válságkezelésben betöltött szerepe

Másik fő irányként 2020. április elején a kormány gazdaságvédelmi akciótervet állított össze, hogy segítse az országot – beleértve a lakosságot és a vállalatokat – a tornyosuló nehézségeken. A három szakaszból álló akcióterv szerint 663 milliárd forint került a járványügyi és 1345 milliárd a gazdaságvédelmi és újraindítási alapba.²⁶ A koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásait mérséklő mentőcsomag 2020-ban a GDP 28 százalékát tette ki.

²⁶ 2020. április 4-i adatok és bejelentés alapján. Forrás: www.kormany.hu.

Az akcióterv a következő öt fő területre koncentrált:

- a munkahelymegőrzés;
- a munkahelyteremtés;
- a kiemelt ágazatok gazdasági eredményei;
- a vállalkozások finanszírozása;
- a családok és nyugdíjasok védelme.

A célokra rendelkezésre álló pénzügyi források nagysága mintegy 9-10 ezermilliárd forint között lesz a 2020–2022 években. Ez a jelentős összeg az éves GDP 18-20 százalékának felel meg.²⁷

2020-ra az éves keret előirányzata mintegy 6100 milliárd forint volt. A kamat- és tőkefizetési moratórium²⁸ mintegy 3600 milliárd forint keretet tesz elérhetővé a vállalatok és a lakosság számára, a felülről nyitott munkahelyvédelmi bértámogatás kerete 195 milliárd forint, a kutatás-fejlesztésben dolgozók 40 százalékos bérkiegészítésére pedig 32 milliárd forint áll rendelkezésre. Ezekon túlmenően az adócsökkentések és az adminisztrációegyszerűsítések mintegy 300 milliárd forint könnyítést jelentenek a gazdaság számára, ideértve a szociális hozzájárulási adó 2 százalékos csökkentését is. A gazdaságvédelmi akcióterv keretében a mikro-, kis- és középvállalkozásoknak, valamint a nagyvállalkozásoknak a munkahely megtartására és újak létrehozására, a hatékonyság növelésére pályázati támogatási programok indultak 100 milliárd forintos kerettel, amely bővíthető.²⁹

A gazdaságvédelmi akcióterv eredményeként – a becslések szerint – mintegy 1,2 millió munkavállaló kapott az országban kormányzati segítséget a munkahelye megmentéséhez. A gazdasági intézkedésekkel 2020 júniusáig megmentett munkahelyek száma 318 ezer volt, és több mint 10 ezer regisztrált álláskereső elhelyezkedését segítette a bértámogatási program.³⁰ Fontos cél, hogy Magyarország a válságra lehetőségként is tekintsen,

²⁷ Finanszírozási szempontból az Állami Számvevőszék felhívja a figyelmet elemzésében arra, hogy az Európai Unióból Érkező Járvány Elleni Támogatások Alapjába 2020. június végéig nem érkezett uniós támogatás, a járvány elleni védekezéshez szükséges forrásokat a magyar kormány teljes mértékben a hazai költségvetésből fedezte. Lásd Pulay Gyula – Lajó Adrienn – Jakovác Katalin – Dávid Gábor: *Járványhelyzet és munkaerőpiac. A járványhelyzettel összefüggő gazdaságvédelmi akcióterv munkaerőpiacra gyakorolt hatásai*. Budapest, Állami Számvevőszék, 2020.

²⁸ Nagy Tamás és Virág Barnabás álláspontja szerint a koronavírus-járvány első hullámával szembeni védekezés egyik legfontosabb lépése a moratórium bevezetése volt, amellyel kapcsolatban felhívják a figyelmet a kedvező makrogazdasági hatásokra is: a vártnál gyengébb GDP-adatok ellenére a hazai lakossági fogyasztás az első félévben mindössze 1,6 százalékkal mérséklődött hazánkban, amely Bulgária és Szlovákia után a harmadik legjobb érték az EU-tagállamok körében. Lásd Nagy Tamás – Virág Barnabás: *Minden eddigi számításnál kedvezőbb lehet a moratórium meghosszabbításának hatása*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2020.

²⁹ 2020. április 29-i adatok alapján. Forrás: www.kormany.hu.

³⁰ 2020. június 11-i adatok alapján. Forrás: www.kormany.hu.

és hazánk a relatív nyertesek közé tartozzon.³¹ Ebben három pillér adhat támogatást: az erős belső fundamentumok, a költségalapú versenyképesség és a válság tanulságai.³²

A kormány a kultúra területén dolgozó személyek támogatására 5,1 milliárd forintos kultúratámogató csomagról döntött. Mindezek mellett a kormány változatlanul garantálja a családtámogatási politika³³ elemeinek a fenntartását és a nyugdíjak értékállandóságát. Az idősebb generáció érdekében 2021-től négy lépésben visszaadja a korábban elvett 13. havi nyugdíjat, és emellett 2021-ben nyugdíjprémiumot kaptak a nyugdíjasok.

A Magyar Nemzeti Bank válságkezelésben betöltött szerepe és a monetáris politikai eszköztár változásai

A harmadik támogatási és ösztönzési főirányként 2020 első félévében a Magyar Nemzeti Bank a Covid-19-válságra reagálva nagyobb rugalmasságot biztosító és erősen likviditásbővítő új eszközöket vezetett be. Megjegyezzük, hogy a likviditás fogalmán a Kolozi Pál Péter és Horváth Gábor szerinti³⁴ jegybanki likviditást értjük, azaz egy jegybanki passzívát, amely a jelenlegi keretrendszerben a bankrendszer (monetáris politikai partnernkör) és az állam számára hozzáférhető elszámolási pénzeszköz, és lényegében a készpénzt helyettesíti, ugyanakkor kamatozik. A Monetáris Tanács 2020. március és április folyamán a koronavírus-járvány gazdasági hatásának ellentételezése érdekében – több lépésben – átfogó intézkedéscsomagot jelentett be. A következő egy év során számos további lépéssel támogatta a gazdaság stabilizációját. Az intézkedések a betét- és hiteloldali eszközök működését egyaránt érintették:

- A jegybank az egy, három, hat és tizenkét hónapos, heti meghirdetésű tenderek mellett 2020. március 17-től 27-ig napi rendszerességgel hirdetett meg egyhetes futamidejű forintlikviditást nyújtó devizaswaptendert is a megfelelő szintű bankrendszeri likviditás biztosítása érdekében.
- Az MNB 2020. március 16-án a Növekedési Hitelprogram (NHP) keretében korábban létrejött hitelek esetében rugalmas átütemezési lehetőséget és év végéig tartó fizetési moratóriumot hirdetett.
- A Monetáris Tanács 2020. márciusban döntött a fedezeti kör nagyvállalati hitelekkel való kiterjesztéséről: a lépéssel a bankok rendelkezésre álló, fedezetként szabadon elfogadható eszközeinek állománya mintegy 2600 milliárd forinttal emelkedett

³¹ Varga Mihály: *Lehetőségek a válságban: járvány előtt és után*. (Közgazdász-vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Pénzügyminisztérium, 2020.

³² Varga Mihály a válság tanulságai kapcsán kiemeli, hogy a járvány újabb érv a humán kockázatok csökkentésére, azaz a digitalizációra és a robotizációra. A magasabb hozzáadott érték nagyobb védelmet ad a kereslet ingadozásakor. Lásd Varga (2020) i. m.

³³ Az ösztönző állam és az ösztönző családpolitika eredményeiről és összefüggéseiről Fűrész Tünde és Molnár Balázs értekezik fejezetében a későbbiekben.

³⁴ Kolozi Pál Péter – Horváth Gábor: *Mennyit ér a likviditás? A magyar bankrendszer likviditáskeresleti függvényének becslése. Közgazdasági Szemle*, 67. (2020), 2. 113–139.

befogadási értéken, érdemben növelve ezzel a bankok által potenciálisan elérhető likviditás nagyságát. A partnerkör tagjai a teljesítő nagyvállalati hiteleiket ajánlhatták fel fedezetként, a hitel futamidejére és denominációjára való tekintet nélkül, 1 milliárd forintos összeghatár fölött.

- A Monetáris Tanács új, fedezett hiteleszköz bevezetéséről is határozott három, hat és tizenkét hónapos, valamint három- és ötéves futamidőkön. Az MNB a hitelt fix kamaton nyújtotta, mennyiségi korlátozás nélkül.
- Szintén 2020. márciustól kezdődően az MNB a hazai partnerkörbe tartozó, tartalékköteles hitelintézeteknek felmentést adott a tartalékkötelezettség nemteljesítésének jogkövetkezményei alól. Az intézkedés bevezetésével a felhasználható bankrendszeri likviditás nagyjából 250 milliárd forinttal növekedett.
- 2020. április elején az MNB aktiválta az eszköztár részét képező egyhetes betétet, és az eszköz rendszeres heti tendereinek meghirdetéséről döntött.
- A Monetáris Tanács további intézkedéseket hozott, köztük döntött a kamatfolyosó szimmetrikussá tételéről. A 0,9 százalékos alapkamat, illetve a $-0,05$ százalékos O/N betéti kamat változatlan szinten tartása mellett az O/N és az egyhetes fedezett hiteleszköz kamata 0,9 százalékról 1,85 százalékra emelkedett.
- Az MNB a monetáris transzmisszió hatékonyságának és az állampapírpiacon stabil likviditási helyzetének biztosítása érdekében állampapír-kereslettel jelent meg a másodlagos piacon, valamint a bankrendszer hosszú távú forrásellátottságának növelése céljából újraindította jelzáloglevél-vásárlási programját.
- 2020. április 20-án az MNB elindította a Növekedési Hitelprogram Hajrá elnevezésű konstrukciót, ezermilliárd forinttal megemelve a program keretösszegét. A 2019 elején elindított NHP fix konstrukciót 2020. május végén zárták le. Az új konstrukció a legfontosabb paraméterei és a lebonyolítás módja tekintetében megegyezett az NHP korábbi szakaszaival, de szélesebb körű felhasználást tett lehetővé. Július elején az MNB az NHP Hajrá konstrukció keretében felvett források felhasználási lehetőségeit tovább bővítette annak érdekében, hogy a program még nagyobb mértékben támogassa a kkv-k kedvező forráshoz jutását és ezzel a gazdaság élénkítését.
- A Monetáris Tanács 2020. január 1-jével a Növekedési Kötvényprogram keretében történő vállalati kötvényvásárlásokra biztosított keretösszeget 450 milliárd forintra emelte, valamint a koronavírus-járvány által okozott kihívásokra reagálva további intézkedéseket hozott annak érdekében, hogy megkönnyítse a programon keresztül történő vállalati forrásbevonást. Ennek részeként az egy vállalatcsoporttal szembeni kitettség 20 milliárd forintról 50 milliárd forintra emelkedett, a kibocsátott kötvények maximális eredeti futamideje pedig a korábbi 10 évről 20 évre növekedett.
- Az NHP Hajrá és az NKP konstrukciók keretében kibocsátott többletpénzmenyiséget az MNB változatlanul a preferenciális betéti eszközzel sterilizálta. 2020. május 4-től 2021. június végéig átmenetileg a preferenciális betét sávos kamatozásúvá alakult. Az NHP Hajrá és az NKP konstrukciók keretében megvalósuló, 2020. április 7. utáni hitel-, illetve kötvényállomány-növekedésre az MNB az alapkamatnál magasabb, 4 százalékos kamatot fizetett.

- A 2020. június 23-i ülésén a Monetáris Tanács az árstabilitás fenntartása és a gazdasági növekedés helyreállításának támogatása érdekében szükségesnek tartotta a kamatkondíciók általános finomhangolását. Ennek megfelelően a jegybanki alapkamat mértékét 15 bázispontos csökkentéssel 0,75 százalékban állapította meg. A júniusi *Inflációs jelentés* megállapításaival, illetve a jegybank korábbi kommunikációjával összhangban a Monetáris Tanács július 21-i ülésén az alapkamatot további 15 bázisponttal, 0,60 százalékra mérsékelte.
- Augusztus végén a monetáris transzmisszió hatékonyságának és az állampapírpiacon stabil likviditási helyzetének megőrzése érdekében az MNB heti állampapír-vásárlásainak mértékét 40 milliárd forintra növelte. A Monetáris Tanács októberben a program egyes paramétereit módosította: az egyes értékpapír-sorozatok esetében a megvásárolható mennyiség a korábbi 33 százalékról 50 százalékra változott, továbbá a megvásárolható eszközök köre kibővült az állami készfizető kezesség mellett kibocsátott hitelviszonyt megtestesítő értékpapírokkal.
- A jegybank 2020 szeptemberében meghirdette a devizalikviditást nyújtó swapeszközének újbóli alkalmazását. Az aktív jegybanki jelenlét következtében a negyedév végén nem jelentek meg feszültségek a swappiacon. Ezt követően a jegybank a következő negyedévek végén is használta az eszközt, így támogatva a swappiaci stabilitást.
- A nagy igénybevételre való tekintettel a Monetáris Tanács a Növekedési Kötvényprogram keretösszegét 2020. szeptember 23-ával 750 milliárd forintra emelte.
- A feltörekvő piacokkal kapcsolatos kockázatkerülés potenciális felerősödése ellen az MNB 2020 szeptemberében az egyhetes betéti kamatot 15 bázisponttal az alapkamat fölé emelte, és ott is tartotta egészen 2021 júniusáig.
- 2020 novemberében az állampapír-vásárlási program technikai felülvizsgálata mellett a számottevő érdeklődésre válaszul a jegybank a NHP Hajrá konstrukció keretösszegének további ezermilliárd forinttal, 2500 milliárd forintra történő bővítéséről döntött.
- 2021 januárjában az MNB a hosszabb futamidőre ható eszközök hatékonyabb alkalmazása érdekében a monetáris politikai irányultságát változatlanul tartva bejelentette, hogy az egyes programjai keretében kibocsátott likviditási átcsoportosítását hajtja végre a fedezett hiteleszköz felől az állampapír-vásárlások irányába. Emellett a vásárlásokat kiterjesztette a 10 évnél rövidebb lejáratú állampapírokra is.
- Annak érdekében, hogy a Növekedési Kötvényprogram eredetileg megfogalmazott célja a vállalati kötvények piacán teljeskörűen érvényesülhessen, a Monetáris Tanács a program keretében történő vállalatikötvény-vásárlásait 2021 márciusában az Európai Központi Bank eszközvásárlási programjaihoz hasonlóan kiterjesztette a közvállalatok által kibocsátott értékpapírokra.
- A koronavírus-járvány harmadik hulláma és a fejlett gazdaságokban erősödő refrakciós kockázatok következtében történő pénzpiaci hozamemelkedés és a fokozódó volatilitás mellett a Monetáris Tanács 2021 márciusában bejelentette, hogy készen áll arra, hogy állampapír-vásárlásait az egyes sorozatokat érintő limit nélkül, rugalmasan alakítsa.
- 2021 áprilisában az elhúzódó járványhelyzet kedvezőtlen gazdasági hatásait és a konstrukció iránt a kkv-k részéről jelentkező számottevő finanszírozási igényt

figyelembe véve a Monetáris Tanács az NHP Hajrá keretösszegét 3 ezermilliárd forintra emelte.

6. táblázat: Fontosabb jegybanki intézkedések

Döntés időpontja	Intézkedés
2020. 03. 16.	Az NHP keretében korábban létrejött hitelek esetében rugalmas átstrukturálási lehetőség és év végéig tartó fizetési moratórium
2020. 03. 17.	Egyhetes devizaswaptender meghirdetése
2020. 03. 17.	Fedezeti kör bővítése nagyvállalati hitelekkel
2020. 03. 24.	Új, fedezett hiteleszköz 3 hónaptól 5 évig
2020. 03. 24.	Tartalékteljesítés szankciójának feloldása
2020. 04. 01.	Egyhetes betéti tender meghirdetése
2020. 04. 07.	Kamatfolyosó szimmetrikussá tétele
2020. 04. 07.	Állampapír-vásárlási Program
2020. 04. 07.	Jelzáloglevél-vásárlási Program
2020. 04. 07.	Növekedési Hitelprogram Hajrá konstrukció
2020. 04. 07.	Növekedési Kötvényprogram feltételeinek módosítása
2020. 04. 07.	Preferenciális betét kedvezőbbé tétele
2020. 06. 23.	Alapkamat csökkentése 0,75 százalékra
2020. 07. 02.	A Növekedési Hitelprogram igénybevételi lehetőségeinek szélesítése
2020. 07. 21.	Alapkamat csökkentése 0,60 százalékra
2020. 08. 25.	A heti állampapír-vásárlások mennyiségének növelése
2020. 09. 08.	Devizalikviditást nyújtó swapeszköz meghirdetése
2020. 09. 23.	A Növekedési Kötvényprogram keretösszegének emelése
2020. 09. 24.	Az egyhetes betéti kamat 0,75 százalékra módosítása
2020. 10. 06.	Az eszközvásárlási program kibővítése és rugalmasabbá tétele
2020. 11. 17.	Az állampapír-vásárlási program technikai felülvizsgálata
2020. 11. 17.	A Növekedési Kötvényprogram Hajrá keretösszegének megemelése
2021. 01. 26.	Átcsoportosítás a fedezett hiteleszköz irányából az állampapír-vásárlások felé
2021. 01. 26.	Az állampapír-vásárlások kiterjesztése a 10 évnél rövidebb futamidejű papírokra
2021. 03. 09.	A Növekedési Kötvényprogram kiterjesztése a közzállalatok kötvényeire
2021. 03. 09.	Az állampapír-vásárlási programnál a limitek kezelése rugalmasan történik
2021. 04. 06.	Növekedési Kötvényprogram Hajrá keretösszegének megemelése

Forrás: Magyar Nemzeti Bank: *Éves jelentés 2020* (2021c) és Magyar Nemzeti Bank: *Féléves jelentés* (2021b) alapján a szerzők szerkesztése

A jelenlegi gazdasági és pénzügyi helyzetben a jegybanki stratégia arra törekedett, hogy a hozamgörbe rövid oldalán olyan kamatszintet alakítson ki, amely biztosítja a pénzügyi és gazdasági folyamatok stabilitását, miközben a hosszú oldali kondíciók lazításával, a hozamgörbe meredekségének csökkentésével hozzájárult ahhoz, hogy minden gazdasági szereplő olcsó és kiszámítható finanszírozáshoz jusson.

A *tőkepiac-fejlesztés* jelentősége a Covid-19-válság idején sem csökkent. E tekintetben a Magyar Nemzeti Bank szerepe kulcsfontosságú, hiszen a Budapesti Értéktőzsde fő

tulajdonosaként 2015 óta kiemelt figyelmet fordít a tőkepiac-fejlesztésre, amit korábbi kutatásainkban részletesen bemutattunk.³⁵

A szigorítási ciklus megkezdése és a válságkezelő eszközök fokozatos kivezetése

Az oltási folyamat nemzetközi előrehaladottsága 2021 második negyedévében lehetővé tette a gazdaságok széles körű újranyitását. A Magyar Nemzeti Bank felismerte a monetáris politikai irányváltás szükségességét, és az infláció megemelkedésére számítva, árstabilitási célját szem előtt tartva 2021 júniusában az elsők között indította el proaktív és határozott kamatemelési ciklusát. A monetáris politikai szigorítás hatékonyságának növelése érdekében a jegybank egyúttal bejelentette azt is, hogy megkezdte válságkezelő eszközeinek fokozatos kivezetését. A fokozatosság e téren elengedhetetlen volt a piaci stabilitás megőrzése érdekében.

A kamatemelési ciklus keretében az MNB 2022. év elejéig az alapkamatot 0,6 százalékról 2,4 százalékra emelte. 2021 őszén a piaci kockázatok erősödésére válaszul a Jegybank az egyhetes betéti kamatát az alapkamat szintje fölé emelte, miközben az eszközhoz kapcsolódó heti tenderek hetente adtak lehetőséget a jegybank számára az inflációt potenciálisan emelő piaci hatások gyors és rugalmas ellensúlyozására. Ennek megfelelően az egyhetes betéti ráta 2021 júniusától összesen 325 bázisponttal emelkedett, és 2022 második hetét követően 4,0 százalékon áll.

A válságkezelő eszközök fokozatos kivezetésével az MNB erősítette a monetáris kondíciók hatékony szigorítását. 2021. júliusban megszüntette hosszú lejáratú fedezett hiteleszközét, 2021 szeptemberében pedig bejelentette a forintlikviditást nyújtó devizaswapeszköz fokozatos kivezetését is. Az NHP Hajrá keretében a hitelintézetek 2021. szeptember végéig köthettek szerződést a vállalatokkal. A jegybank a piaci stabilitási szempontokat messzemenőig figyelembe véve az állampapír-vásárlások kivezetését körültekintően, transzparens ütemezéssel hajtotta végre. 2021 augusztusában és szeptemberében a heti állampapír-vásárlások következő időszakra kitűzött célmenyiségének csökkentéséről határozott az MNB, biztosítva a célmenyiségtől való rugalmas eltérés lehetőségét is.

Az átfogó, transzparens jegybanki szigorítás folyamatában a válságkezelő eszközök kivezetése az állampapír-vásárlási program és a Növekedési Kötvényprogram lezárásával 2021 decemberében befejeződött. A Monetáris Tanács elköteleződött amellett, hogy a kamatemelési ciklus mindaddig folytatódik, ameddig az inflációs kilátások fenntartható módon a jegybanki célon stabilizálódnak, és az inflációs kockázatok a monetáris politika időhorizontján újra kiegyensúlyozottá válnak.

³⁵ Parragh Bianka – Végh Richárd: *Megújuló állam – megújuló tőkepiac. Polgári Szemle*, 14. (2018), 4–6. 48–78.

Kínálati transzmissziós csatorna

Termelés és növekedés

A koronavírus-válság előtti három évben a bruttó hazai termék – 2017-ben 4,3, 2018-ban 5,4, 2019-ben 4,6 százalékkal – dinamikus ütemben nőtt. Az ipari termelés az egyes években 4,6, 3,5, illetve 5,6 százalékkal emelkedett, az építőipar pedig kimagasló mértékben: 29,7, 21,3, illetve 20,4 százalékkal teljesített. A szolgáltatások volumene 2017 és 2019 között 2,5 és 3,6 százalék közötti tartományban nőtt.

A gazdasági teljesítmény alakulását az elmúlt két évben – más országokhoz hasonlóan – hazánk esetében is a koronavírus-járvány és hatásainak korlátozásaira hozott ösztönző gazdasági intézkedések határozták meg.

Amennyiben a koronavírus-járvány kínálati csatornán keresztül gyakorolt hatásait a 2019. negyedik negyedévi teljesítményhez mérten elemezzük, megállapítható, hogy a bruttó hazai termék 2020 második negyedévében 14,8 százalékkal, a szolgáltatások hozzáadott értéke 12,2, az iparé 23,3, az építőiparé 11, a mezőgazdaságé és halászaté 9,6 százalékkal csökkent az előző évhez képest (7. táblázat).

7. táblázat: A GDP volumenindexei (termelési oldal)

	2020			
	I. negyedév	II. negyedév	III. negyedév	IV. negyedév
Termékdók és támogatások egyenlege	100,6	86,1	96,1	98,0
Építőipar	104,1	89,0	87,4	95,3
Mezőgazdaság és halászat	90,1	90,4	90,4	92,8
Szolgáltatások összesen	100,1	87,8	94,8	95,8
Ipar összesen	97,5	76,7	97,7	98,5
GDP volumenváltozása	99,5	85,2	94,8	96,6

	2021		
	I. negyedév	II. negyedév	III. negyedév
Termékdók és támogatások egyenlege	99,3	100,8	101,7
Építőipar	97,5	105,3	105,0
Mezőgazdaság és halászat	92,4	91,5	87,1
Szolgáltatások összesen	97,2	98,9	101,1
Ipar összesen	101,3	103,1	100,4
GDP volumenváltozása	98,0	99,9	100,6

Megjegyzés: 2019. IV. negyedév = 100 százalék

Forrás: KSH-adatok alapján a szerzők szerkesztése

Amennyiben a koronavírus-járvány kínálati csatornán keresztül gyakorolt hatásait a 2019. év azonos időszakához mérten elemezzük, megállapítható, hogy a bruttó hazai

termék 2020 második negyedévében 13,6 százalékkal, az első fél évben 5,8 százalékkal, a szolgáltatások hozzáadott értéke 6,8, az iparé 4,2, az építőiparé 0,6 százalékkal csökkent az előző évhez képest (7. táblázat).

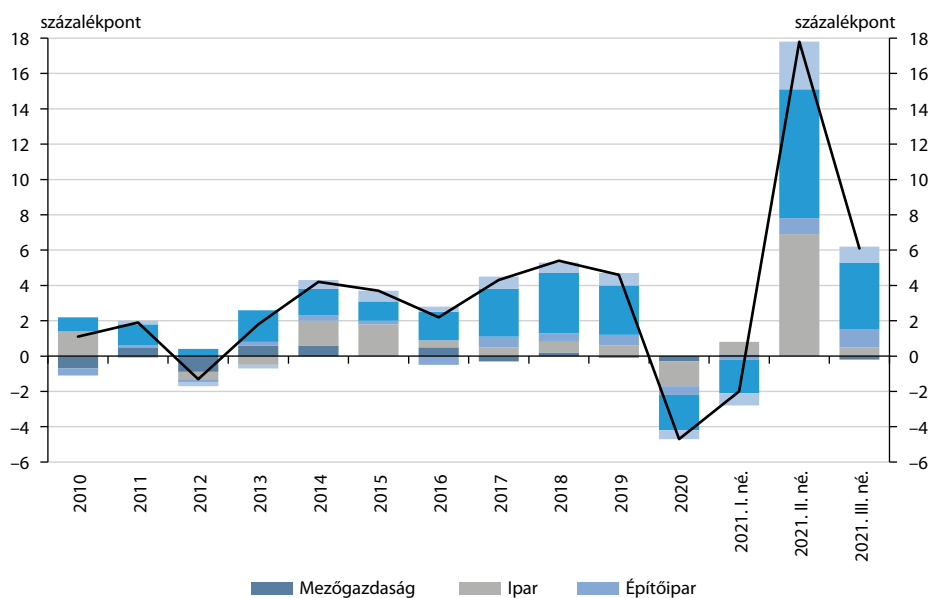
Az *ipari termelés volumene* az előző évhez képest a második negyedévben 20,1 százalékkal csökkent, amelyen belül a *feldolgozóiparé* 21,7 százalékkal zsugorodott. Míg a feldolgozóipari ágazatok közül a gyógyszergyártás növekedése mérsékelte a visszaesést, addig a csökkenéshez a *közúti jármű-gyártás* járult hozzá a leginkább. Az építőipar kibocsátása 13,2 százalékkal volt kisebb, a mezőgazdaság kibocsátása pedig 2,1 százalékkal mérséklődött az előző év azonos időszakához képest.

A *szolgáltatások volumene* együttesen 12,2 százalékkal csökkent, azon belül a művészet, szórakoztatás, egyéb szolgáltatás³⁶ esetében 27,1 százalékos, a szállítás, raktározás terén 24,6 százalékos mérséklődés volt. A kereskedelem, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, valamint a szakmai, tudományos, műszaki és adminisztratív tevékenység volumene 12,6, illetve 14,1 százalékkal csökkent. A pénzügyi, biztosítási tevékenység teljesítménye azonban 3,4 százalékkal nőtt.

A vizsgált időszakban a GDP nagysága 2021 harmadik negyedévében – megközelítette már a 2021. második negyedévben – érte el, illetve haladta meg 0,6 százalékkal a 2019. évi volumenét. Az ipari hozzáadott érték esetében ez már 2021 első negyedévében megtörtént. Az építőiparnál ez a változás 2021 második negyedévében, a szolgáltatásoknál pedig 2021 harmadik negyedévében ment végbe.

A hazai gazdasági teljesítmény alakulását tükröző 2020. első félévi adatait célszerűnek tartjuk *európai kontextusban* részletesen is értékelni. Itt a korábbi, 2. ábrára visszautalva jelezzük, hogy a következőkben részletesen értékeljük a gazdasági teljesítményt. E tekintetben a magyar gazdasági teljesítmény relatív értékeiről megállapítható, hogy az ipar, az építőipar és a szolgáltatások (azon belül közösségi szolgáltatások) teljesítettek különösen gyengén, noha a piaci szolgáltatások szűkülése az európai átlagnak megfelelően alakult (6. ábra). Ebben a vonatkozásban azonban 2021 második negyedévében jelentős kedvező fordulat következett be: a szolgáltatások és az ipar kiemelkedő mértékben, de az építőipar is jelentősen növelte a GDP-hez való hozzájárulást. Ezt a szolgáltatási szféra a harmadik negyedévben is folytatni tudta. A 2021. év egészében a GDP volumenbővülése 7,1 százalékkal haladta meg az előző évit, és ezzel a teljesítménnyel Magyarország az Európai Unió államai között kiemelkedően jó, az egyik legerősebb növekedési teljesítményt produkálta.

³⁶ A vállalati felmérések megerősítik, hogy az egyéb szolgáltatások kategóriában volt az átlagos kapacitáskihasználtság-csökkenés a legjelentősebb, ahol 31 százalékos visszaesést jeleztek a vállalatok. Lásd MKIK GVI: *A GVI 2020. júliusi negyedéves konjunktúrafelvételének eredményei* (2020c).

6. ábra: A GDP-változás termelés oldali felbontása

Forrás: a KSH adatai alapján a szerzők szerkesztése

E *kínálati oldali* teljesítménnyel kapcsolatban célszerűnek tartjuk kiemelni, hogy a *járműipar és a turizmus* mint korábbi húzóágazatok a koronavírus-járvány speciális hatásai miatt különösen alacsony teljesítményű ágazatokká váltak. A járműgyártás az elmúlt években a hazai gazdaság egyik sikerágazata volt, amelynek a teljesítménye közel 50 százalékkal esett vissza a második negyedévben. Emellett a visszaesésben a korlátozó intézkedéseknek leginkább kitett kereskedelem, gépjárműjavítás, szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazatok zsugorodása játszott meghatározó szerepet.

A *járműiparral* kapcsolatban megjegyezzük, hogy a német gazdasági mutatók mérséklődő teljesítményt tükröztek már a koronavírus-járványt megelőző időszakban is, aminek kapcsán a ciklikus és strukturális tényezőket mint a gazdasági lassulást okozó elemeket egyaránt szükséges megemlíteni. E körben a globálisan átalakuló autóipar – elektromobilitás – kihívásaira adott megkésett német gazdasági és autóipari válaszokat szükséges nevesíteni, amelyek a gazdasági növekedésre árnyékot vető potenciális veszélyforrásoknak tekinthetők.³⁷ Kiemeljük, hogy a hazánkban működő stratégiai jelentőségű járműgyártó partnereink – Audi, Mercedes, Opel és Suzuki – termelése közvetlenül a GDP közel 2 százalékát adja a jegybanki számítások szerint.

A járványügyi védekezés korlátozásai nagymértékben érintették az egészségügyi szolgáltatásokat is, így az állam által nyújtott szolgáltatások hozzáadott értéke is jelentősen (–13 százalékkal) visszaesett a második negyedévben.

³⁷ Matolcsy (2019) i. m.

Az információ és kommunikáció szektor az elterjedő home office és digitális oktatás hatására a többi ágazatnál kisebb mértékben esett vissza (–1,8 százalék). Az ágazatok közül egyedül a pénzügyi, biztosítási szektor hozzáadott értéke tudott bővülni (3,4 százalék).

Az *ellátási láncok* koronavírus-járvány általi érintettsége annál nagyobb fokú, minél hosszabb és összetettebb ellátási láncokat veszünk alapul. Az ellátási lánc két végén tapasztalható kiszolgáltatottság arányosan nő az ellátási lánc hosszával és a lánc pontjainak számával. E tekintetben a fertőzési hatásból adódó kockázat rendkívül jelentős. Mivel a technológiai fejlődés kívánta költséghatékonyság és tárolási kapacitáskihasználtság fontos versenyelőnyné vált, a „just in time” rendszeren alapuló üzleti kapcsolatok életünk részévé váltak. A koronavírus-járvány egyértelműen megmutatta a globális ellátási láncok sérülékenységét, amelynek álláspontunk szerint három fontos következménye azonosítható:

- a helyi, rövidebb ellátási láncok felértékelődése;
- a nemzetközi láncok újraértékelődése;
- az ellátási láncok iránti – adatelemzésen, digitalizáción alapuló – átláthatósági elvárások növekedése.

Az átláthatóság különösen a komplex és hosszú, például autóipari ellátási láncok esetében kiemelkedő jelentőségű. Ahol az eredetialkatrész-gyártóknak (OEM) sok beszállítója van, ott kulcsfontosságú a megfelelő kommunikáció, amelynek keretében a digitalizáció szükségszerűen előtérbe kerül.³⁸

Kutatásszemléleti módszertanunkra visszautalva, célszerűnek tartjuk az *ellátási-lánc-menedzsment* jövőbeni tendenciáinak áttekintését és ezzel összhangban az *ellátási láncok rezilienciájának* a felértékelődését *vállalati felmérésekkel* is alátámasztani. A SAP 2020. őszi felmérése³⁹ rámutatott arra, hogy a vállalatok 40 százalékának megnőtt a kitétsége a koronavírus-járvány alatt, ami összhangban áll annak a 2020 elején végzett felmérésnek az adataival, amelyben szintén a vállalatok 39 százaléka tapasztalt zavarokat az ellátási láncában az elmúlt három évben. Fontos tanulság, hogy az ellátási láncokat jól menedzselő vállalatok esetében csak 25 százalék volt azok aránya, akik negatív eseményeket tapasztaltak (például leállásokat, zavarokat az ellátási lánc törékenysége miatt), és a válaszadók 31 százalékának kitétsége nőtt a járvány alatt. Mindamellelt felhívjuk a figyelmet egy további fontos tanulságra is, amely az ösztönző állami szerepvállalás *integritás (azon belül az úgynevezett kapcsolati integritás)* relevanciájára mutat rá, azt a követelményt támasztva, hogy az együttműködő vállalatok

³⁸ Az *Automotive Logistics* az átfogó, adatelemzést lehetővé tevő adatbázisok kiemelt jelentőségére hívja fel a figyelmet. A nyomkövetési kihívások megoldására a Volkswagen 2019-től blockchain technológiát alkalmaz a nyersanyagok beszerzése és szállítása során, míg a Volvo az akkumulátorok alapanyagait követi nyomon. Lásd részletesen: [Watch: How Volkswagen is Charging an Electric Revolution in Its Supply Chain](#). *Automotive Logistics*, 2020. szeptember 28.

³⁹ A SAP globális felmérésében 1000 vállalatvezetőt kérdezett meg. Lásd részletesen: Sean Galea-Pace: *SAP: Focusing on supply chain resiliency*. *Manufacturing*, 2020. október 7.

kölcsönösen, segítő módon vegyék figyelembe egymás érdekeit a hatékony gazdasági eredmény elérése céljából. Az ellátási láncokat jól menedzselő vállalatok 75 százaléka úgy vélte, hogy a munkatársaik agilisak és felkészültek a veszélyhelyzetre, míg a többiek esetében csak 52 százalék volt ez az arány. Tehát ebben a vállalati körben nemcsak az ellátási láncok, hanem az együttműködési készség és transzparencia követelménye is jobban érvényesül, a teljes cégműködés így átláthatóbb a válaszadók szerint, ami szintén növeli a válságkezelés hatékonyságát. A kutatási eredmények így rávilágítanak arra, hogy az átlátható, integritásalapú vállalati működés előnyei napjainkban – és különösen a koronavírus-járvány időszakában – nem korlátozódnak a közszférában működő vállalatokra. A magánszféra vállalati működésében is egyre gyakrabban azonosíthatók az integritást és minőségbiztosítást kiemelten kezelő vállalatirányítási szemléletek és gyakorlatok, amelyek az integritással kapcsolatos kutatásainkat támasztják alá, illetve a feltárt lehetőségeket is hasznosítják.⁴⁰

Az ellátási és gyártási láncokkal kapcsolatos 2021. évi főbb kihívások leginkább a tehergépkocsi-vezetők hiányában és a termelés leállásához kapcsolódó ellátási hiányokban jelentkeztek, amelyek arra készítetik a vállalatokat, hogy jobban felkészüljenek a jövőben várható zavarok elhárítására.⁴¹ A vállalatoknál 2022-ben a logisztikai rendszereik digitalizációja és az ellátási láncok racionalizálása kerül előtérbe, amelyet környezetvédelmi kihívások és a növekvő partneri elvárások is indokolnak. A Google Cloude tapasztalatai szerint megállapítható, hogy a vállalkozások a mesterséges intelligencia (MI) és a gépi tanulás eszközeivel tudnak leginkább felkészülni a világjárványokkal kapcsolatos zavarok elhárítására.⁴² Az ellátási láncok folyamataiban egyre nagyobb figyelmet kapnak az éghajlatváltozás hatásai – amelyek 2022-ben a nyersanyagárak emelkedésében is tükröződhetnek –, és megjelenhetnek a mikrochipektől kezdve a mezőgazdasági termékek áraiban is. E fizikai korlátok azonosítása, az időjárási adatok szolgáltatók általi megosztása, az alapanyagok kitermelése és szállítása során képződő adatok támpontot adnak a szemléletváltás helyes irányának kialakításában, amely egyszerre teszi szükségessé a fizikai ellátási láncok infrastruktúrájába, valamint a digitális infrastruktúrába történő beruházást.⁴³ A kockázatkezelési (és előrejelzési) képesség, valamint a digitális

⁴⁰ Báger Gusztáv: Az integritás mint az irányítás új szemlélete és eszköze. In Parragh Bianka (szerk.): *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019. 187–216.

⁴¹ Lásd részletesen: Annie-Marie Scott: [What Lies Ahead for the Manufacturing & Supply Chain Sectors](#). *ManufacturingGlobal*, 2022. január 6.

⁴² Ide tartozik a Digital Supply Chain Twin megoldás, amely biztosabb képet adhat a vállalkozásoknak a potenciális kockázatokról és azok kezeléséről. Az ilyen mélytanulási eszközökkel tanulmányozhatók a környezeti hatások, a mesterséges intelligencia segítségével az anyagok etikus beszerzése, valamint az ellátási láncok karbonlábnyma.

⁴³ Az Európai Unió 2021-ben az Aranykapu projekt keretében 300 milliárd eurót szán a fenntarthatóbb digitális, energetikai és közlekedési infrastruktúrára. Az Egyesült Államok Kongresszusa 1 milliárd dolláros kiadási törvényt fogadott el a kikötői és közúti infrastruktúra, valamint a széles sávú összeköttetés megerősítésére.

tudásmegosztás növeli az ellátási láncok rezilienciáját, amelynek fontos pillére a fel-
hőalapú megoldások használata.

E tendencián belül mindkét fenti következmény olyan lehetőséget kínál hazánk szá-
mára, amelyet jól kihasználva újrapozicionálhatja magát a régióban. Piaci elemzők szerint
az ellátási láncok menedzsmentjét segítő szoftverek és szolgáltatások piaca 2027-re egy
37,4 milliárd dolláros piaccá válhat, ami a 2019-es állapotoknak több mint a kétszerese
lenne.⁴⁴

Tekintettel arra, hogy a korábbi hazai gazdasági teljesítmény fontos bázisát adták
a *beruházások*⁴⁵ – a beruházási ráta 2019-ben 28,6 százalék volt –, és a koronavírus-jár-
vány a magyar gazdaságnak ezt a csúcsteljesítményt nyújtó erősségét is megtámadta,
kulcsfontosságúnak tartjuk a beruházások rendelkezésre álló állami eszközökkel való
ösztönzését. Ennek a jelentőségét négy kapcsolódó összefüggés is kiemeli:

- a fogyasztási oldalon tapasztalt kockázatkerülés, óvatosság;
- a vállalatok elhalaszthatják a beruházásaikat;
- a foglalkoztatási oldalon az elindult kedvező tendencia kockázatot hordoz;
- a nagy exportkitettségű ágazatok (például járműipar) esetében várhatóan nő a kilá-
balás időigénye.

Hazánk gazdasági teljesítménye egészében az európai átlag közelében alakult, amit
a *járvány megjelenésének időpontja*, a *jelentős járműipari kitettség*, illetve a *régióban
magas súlyú turizmus*, valamint a *beruházások visszaesése* magyaráz. A hazánk felzár-
kózása szempontjából meghatározó európai uniós növekedéshez viszonyított növekedési
többletünk – az esetleges enyhébb visszaesések ellenére – fennmaradt.

A kapacitáskihasználtság és a vállalati működést akadályozó tényezők alakulása

A koronavírus-válság kínálati hatásai kapcsán a termelésesökkenés következtében
a vállalatvezetők reakciói – hasonlóan a korábbi válságtapasztalatokhoz – a csökkenő
termeléssel párhuzamosan a következők voltak: a létszámcsoökkentés, ideiglenes leállás,
munkaidő-csökkentés, részmunkaidőben foglalkoztatás, bérek befagyasztása, fizetés
nélküli szabadság gondolata kerültek a középpontba a vállalati felmérések szerint.

⁴⁴ 2019-ben 15,85 milliárd dollárra becsülték ezt a piacot.

⁴⁵ Báger Gusztáv és Cseh Tímea kutatása szerint a hazai beruházási ráta 2018-ban elérte a 25 százalékot,
szemben az Európai Unió 20,4 százalékával, Svédország és Csehország után a magyar volt a harmadik
legnagyobb az EU-tagországok között. E kimagasló beruházási teljesítmény elérését jelentős mértékben
támogatta az európai uniós források felhasználása, a beáramló külföldi működő tőke növekedése, vala-
mint a Magyar Nemzeti Bank proaktív, innovatív monetáris politikája által ösztönzött vállalati hitelezési
fordulat mellett a beruházási támogatások nagyarányú bővülése. A Magyar Nemzeti Bank növekedési
hitelprogramjainak kumulált GDP-növekedési hatása 4,4 százalékpont volt a 2013–2018-as években. Lásd
részletesen: Báger Gusztáv – Cseh Tímea: *Beruházási csúcsteljesítmény a magyar gazdaságban. Pénzügyi
Szemle*, 65. (2020), 1. 83–109.

A koronavírus-válság hatásmechanizmusának és a gazdaságvédelmi intézkedések eredményességének elemzésekor a korábban kifejtettek szerint a makrogazdasági folyamatok monitorozásán túl fókuszban tartjuk a vállalati helyzetértékelési adatokat is.

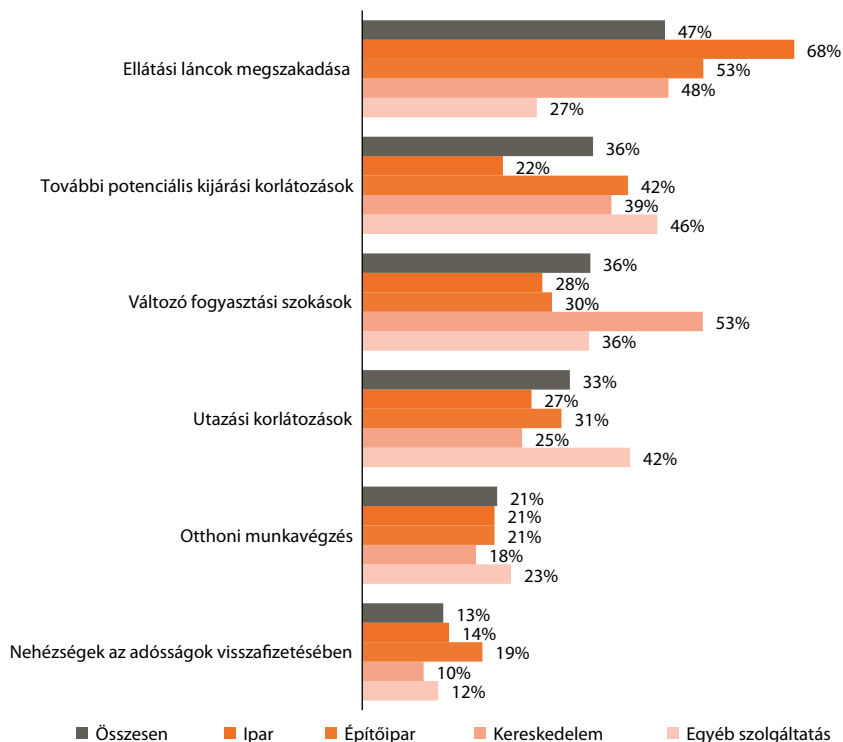
Az ismeretlen és egészséget veszélyeztető virushelyzettel járó bizonytalanság a 2020. március 1-jei átlagos 78 százalékos kapacitáskihasználtsági szint április 23-i 55 százalékra történt visszaesésében egyértelműen tükröződött. A visszaesés robusztusságát mutatja, hogy harmadával csökkent a kapacitáskihasználás a járvány első heteiben.⁴⁶ 2020 októberében azonban újra 81 százalékra emelkedett a kapacitáskihasználtság. Kiemelendő a vállalati érintettség eltérő mértéke is. 2021 első negyedévében a korábbi járványügyi intézkedések gazdasági hatásai nem ugyanolyan mértékben érintették a gazdaság különböző szereplőit. A vállalkozások csaknem harmadának (31 százalék) nőtt a kapacitáskihasználtsága, míg 43 százalékuk esetében változatlan kapacitáskihasználtság volt jellemző, és alacsonyabb kapacitáskihasználtság mellett a vállalkozások 26 százaléka működött a válság kezdetéhez viszonyítva. A felmérés szerint 2021 októberében újra emelkedő, 81 százalékos kapacitáskihasználtsággal működtek a vállalatok.⁴⁷

A vállalatok működését nehezítő körülményekről a vállalati felmérések alapján megállapítható, hogy – 2020. áprilishoz (93 százalék) és 2020. októberhez (92 százalék) viszonyítva – csökkent a legalább egy negatív hatást megjelölő vállalatok aránya, amely 83 százalék volt 2021 októberében. Az otthoni munkavégzés kivitelezhetetlenségét jelölték meg legtöbbször a válaszadók negatív hatásként (39 százalék), ezt követi sorrendben a szükséges munkaerő hiánya (37 százalék) és a csökkenő kereslet (29 százalék), továbbá jelentősen nőtt azoknak az aránya, akik a külföldről rendelt alapanyagok hiánya miatt importhelyettesítésre kényszerültek (18 százalék).

A 2021. évi vállalati működést nehezítő tényezőkkel kapcsolatos visszajelzések érzékenyen befolyásolják a vállalatok 2022. évi várakozásait. 2022-ben közel minden második cégvezető valószínűsíti az ellátási láncok megszakadását (47 százalék), a vállalatvezetők harmada a további potenciális kijárási korlátozásokat (36 százalék), a változó fogyasztási szokásokat (36 százalék) és az utazási korlátozásokat (33 százalék), a cégvezetők egyötöde pedig az otthoni munkavégzést (21 százalék). Az adósságok visszafizetésének nehézségét a válaszadók mindössze 13 százaléka jelölte meg az MKIK GVI legfrissebb felmérései szerint (7. ábra).

⁴⁶ Ezen belül a korábbi 4 százalékos tevékenységfelfüggesztéshez képest 2020. áprilisra a vállalati kört 12 százalékos – háromszoros – tevékenységfelfüggesztés jellemezte (ide legnagyobb arányban a mikro-vállalkozások tartoztak).

⁴⁷ MKIK GVI (2021b) i. m.

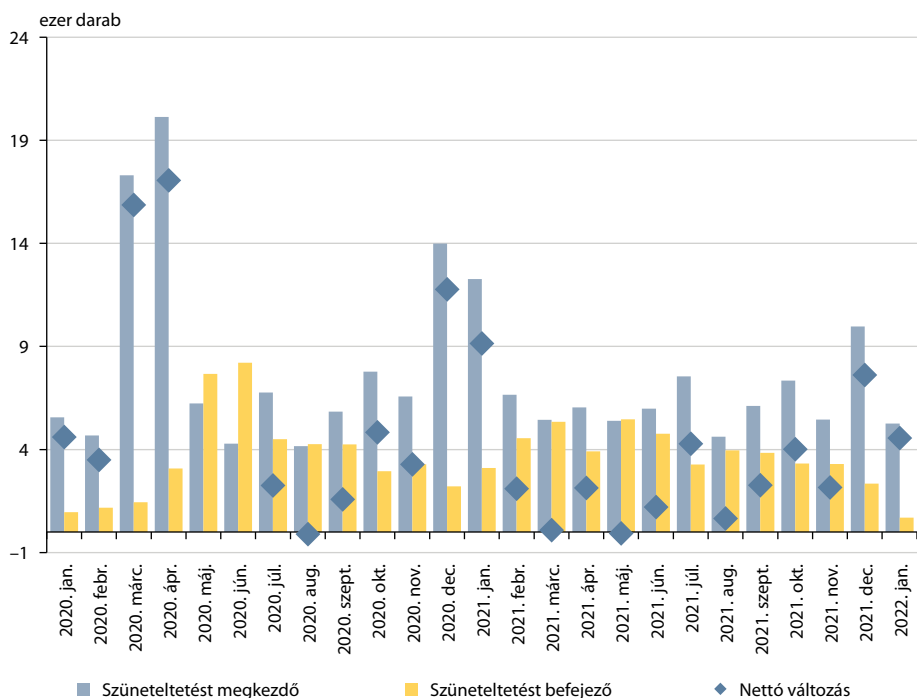

7. ábra: A koronavírus-járvány okozta nehézségek 2022-ben, ágazat szerint, N = 1888

Forrás: MKIK GVI (2021b) i. m.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal adatai megerősítik, hogy az egyéni vállalkozók számára a 2020. március–április közötti időszak jelentette a mélypontot, ekkor döntöttek legtöbben a tevékenység szüneteltetése mellett, míg az azt követő május–júniusi időszakban indították újra legnagyobb arányban a vállalkozási tevékenységet, amely a korlátozó intézkedések fokozatos feloldása következtében vett kedvező irányt. 2020. májustól a tevékenység felfüggesztésének megkezdése nagyobb arányú volt (júliust kivéve), mint a tevékenység szüneteltetésének megkezdése (8. ábra). A vírusjárvány második hullámában (2020 decemberében – 2021 januárjában) ismét jelentősen megnőtt azoknak a vállalkozóknak a száma, akik a tevékenység felfüggesztése mellett döntöttek. A felfüggesztések számának újabb, kisebb arányú 2021. decemberi növekedésében pedig a vírusjárvány ötödik hullámának a hatása játszott szerepet.

Mindazonáltal *tulajdonszerkezet szerint* az átlagos kapacitáskihasználtság legkisebb mértékben a döntően exportáló (–18 százalék) és külföldi (rész)tulajdonú vállalatok (–20 százalék) esetében csökkent, amivel szemben legnagyobb arányban a nem exportáló (–26 százalék) és tisztán hazai tulajdonú (–24 százalék) vállalatok körében esett vissza az átlagos kapacitáskihasználtság.

8. ábra: Szüneteltetések az egyéni vállalkozók körében (2020. január – 2022. január)

Megjegyzés: 2022. január 3-án rendelkezésre álló adatok alapján.

Forrás: az EVNY és a KSH adatai alapján a szerzők szerkesztése

A vállalati foglalkoztatotti létszámcsökkentés további kapacitáscsökkenést generáló, önmagát gerjesztő folyamatát éppen az támasztja alá, hogy a legalább két főt foglalkoztató vállalkozások 36 százaléka legalább egy munkatársát elbocsátotta a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (MKIK GVI) által vizsgált időszakban. Mindamelllett a képet tovább árnyalja, hogy a legnagyobb arányban a nagyvállalatok (47 százalék) és a külföldi tulajdonosi érdekeltségű vállalatok (40 százalék) eszközöltek elbocsátásokat.

A kapacitáskihasználtságot mérséklő további fontos körülmény a *vállalatok likviditási helyzete*, amellyel kapcsolatban megállapítható, hogy a koronavírus-járvány első két hónapjában a hazai tulajdonú vállalkozások fele maximum 2 hónapra, egyharmada pedig maximum 3 hónapra elegendő saját tőkével rendelkezett a velük szemben fennálló pénzügyi követelések teljesítéséhez.

Pozitív fordulatot jeleznek azonban a *2020. júliusi vállalati felmérési adatok*, amelyek szerint a 20 fő feletti vállalkozások esetében a kapacitáskihasználtság jelentősen

emelkedett.⁴⁸ Itt, e vállalati körben 2020. januárban átlagosan 83 százalék volt a kapacitáskihasználtság, ami áprilisra 65 százalékra esett vissza, és erről a szintről javult 70 százalékra júliusban. Ha visszatekintünk az áprilisi adatokra, megállapítható, hogy figyelembe véve a kisebb vállalkozásokat (20 fő alatti) is, nagyobb visszaesés látható (55 százalékos átlag áprilisban).

A vállalatok munkaerő-megtartásához kapcsolódó kapacitáskihasználtsági összefüggéseit a következő fejezetben mutatjuk be.

Jövedelmi transzmissziós csatorna – munkaerőpiaci, kereseti és inflációs hatások

Munkaerőpiaci, foglalkoztatottsági és inflációs hatások

A magyar gazdaságban megvalósult főbb fordulatokra visszautalva, a munkaerőpiacot és az adórendszert érintő fiskális reformok nagyban hozzájárultak a magyar gazdaság új és fenntartható növekedési pályára állításához (1. táblázat). Összhangban a fejlett világ dinamizáló lépéseivel, a magyar fiskális politika számára is prioritást képviselt az elért munkaerőpiaci és jövedelmi eredmények megőrzése.⁴⁹

A magyar gazdaságpolitika fontos célkitűzésévé vált 2010 után a reálbér, illetve ezzel párhuzamosan a bérhányad növelése. A 2010-ben kezdődő válságkezelési, illetve stabilizációs lépések kiemelkedő jelentőségét mutatja, hogy azok eredményeképpen nyílt lehetőség arra, hogy a bérhányad csökkenését előidéző okok figyelembevételével az állam megállítsa a több mint tíz éve tartó negatív trendet, és megkezdje a gazdaság ez irányú szerkezetátalakítását.⁵⁰ Vitathatatlan, hogy a bérfelzárkózás lételeme a hazai nemzetgazdasági humán tőke megőrzésének és gyarapításának, azonban felhívjuk annak az összefüggésnek a jelentőségére is a figyelmet, hogy a bérnövekedéssel összhangban a hazai tulajdonú vállalatok termelékenysége, a külföldi közvetlentőke-befektetésekben szerephez jutó hazai beszállítók és generálisan a hazai hozzáadott érték növelése elengedhetetlen a fenntartható bérdinamika szempontjából.

Megítélésünk szerint e folyamatban az európai uniós átlaghoz viszonyított hazai átlagbér 2021. évi szintje még mindig jó lehetőséget biztosít arra, hogy a koronavírus-járvány válságidőszakában oly fontos költségelőnyre építhessen a magyar gazdaság. Ezzel együtt az is megállapítható, hogy az ágazati eltérések ellenére a hazai bérszint alapvetően

⁴⁸ Az MKIK GVI a konjunktúrafelmérést negyedévente végzi, ezen adatokat vettük alapul. Lásd: MKIK GVI: *A koronavírus-járvány gazdasági hatásai a magyarországi vállalkozások körében – kapacitáskihasználtság, likviditás, létszámváltozások, bérváltozások és értékesítési árak* (2020b).

⁴⁹ 2010 és 2019 között a foglalkoztatottak száma mintegy 800 ezer fővel bővült. A hazai foglalkoztatási ráta az egyik legjelentősebb emelkedést mutatta az elmúlt években az Európai Unióban, és 2016-ra elérte a régiós és az uniós átlagot egyaránt.

⁵⁰ Tóth Gergely: *Bérvézérelt növekedés és fenntartható közpénzügyek. Új Magyar Közigazgatás*, 10. (2017), különszám. 63–68.

összhangban áll a termelékenységi szinttel, ami pedig ismételten a hatékonyságalapú termelékenységjavítási tartalékokra világít rá.

A magyar gazdaság a korábbi erőltetett, adósságvezérelt növekedésről áttérve munkajövedelem-alapú és ebből adódóan teljesítmény- és fogyasztásközpontú átállást valószínűsített meg.⁵¹ A munkát terhelő adók csökkentésének hatására az adóék mérséklődött, ami hozzájárult a háztartások rendelkezésre álló jövedelmének és megtakarításának a növekedéséhez.

Míg a koronavírus-járvány gazdasági hatásai a 2020. márciusi időszakot csak részben érintették, a munkanélküliségi adatokban⁵² kevésbé markánsan jelentek meg, és a kijárási korlátozásokkal összhangban a foglalkoztatás csökkenése nem járt párhuzamosan a munkanélküliség azonnali, nagyobb mértékű növekedésével a KSH statisztikái szerint,⁵³ addig a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat⁵⁴ adatai alapján 2020. március végén – az egy évvel korábbi adatokhoz képest – a nyilvántartott álláskeresőök létszáma 0,9 százalékkal, 281 ezer főre nőtt.

Az ország lényegében soha nem tapasztalt fizikai le- és bezárása 2020. májusra erőteljesen megmutatkozott a munkaerőpiaci adatokban – májusban a munkanélküliek átlagos létszáma 215 ezer főre, a munkanélküliségi ráta 4,7 százalékra emelkedett.

Pozitív fordulatot eközben először a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai mutatnak. Ezek szerint az inaktívok száma jelentősen, 59 ezer fővel csökkent, miután a korábban munkahelyüket elvesztett személyek nagy része a személyes kapcsolatok korlátozásának feloldását követően aktívan elkezdett munkát keresni. Közülük 31 ezren el is kezdtek dolgozni, növelve a foglalkoztatottság szintjét.

Jóllehet a Covid-19-járvány második, illetve harmadik hulláma is hatással volt a foglalkoztatási és munkanélküliségi adatok alakulására, a kedvező munkaerőpiaci folyamatokat nem törték meg. Olyannyira nem, hogy a 2021. szeptember és november közötti időszakban a KSH adatai szerint⁵⁵ rekordot döntött a foglalkoztatás, miközben a munkanélküliség először csökkent a járvány előtti szintre. Ebben az időszakban 4 millió 687 ezren dolgoztak, ami a rendszerváltás óta nem látott csúcspontot jelent. Mindez jelzi, hogy a magyar gazdaság ebből a szempontból maga mögött hagyta a koronavírus-válság

⁵¹ Ezen változtatási folyamat nem konvencionális lépései közül az adóreform és a kapcsolódó adóigazgatási reform, a devizahitelek kivezetése, a rezsicsökkentés, a családtámogatási rendszer, az otthonteremtési program elindítása egyaránt fontos szerepet töltek be, amelyek volumenüket tekintve kiemelkedők és nemzetközi szinten példa nélküliek voltak.

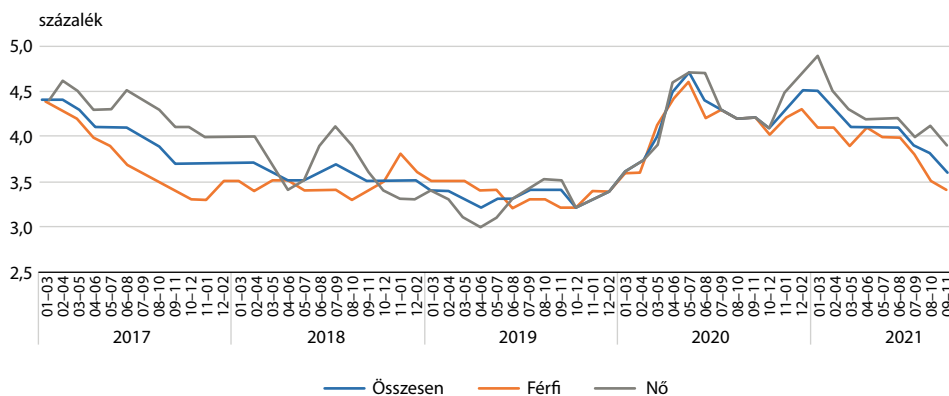
⁵² A KSH adatai szerint 2020 márciusában a munkanélküliek átlagos létszáma 168 ezer fő, a munkanélküliségi ráta 3,7 százalék volt.

⁵³ A jegybank 2020. szeptemberi *Inflációs jelentésében* rámutat, hogy a statisztikai módszertan szerint az állásvesztők jelentős része a munkanélküliek helyett az ideiglenesen inaktívok számát emelte. A jelenség oka, hogy a munkaerő-felmérés – a nemzetközi összehasonlításhoz harmonizált – definíciója azt tekinti munkanélkülinek, akinek nincs munkája, és az elmúlt négy hétben aktívan keresett munkát, és ha találna, két héten belül munkába is tudna állni. Lásd Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés* (2020b. szeptember). 42.

⁵⁴ Adatközlésükben az számít munkanélkülinek, aki bejelentett munkaviszonnyal nem rendelkezik, és munkaügyi hivataloknál regisztráltatta magát. Lásd részletesen: NFSZ: 2020. <https://nfsz.munka.hu>.

⁵⁵ KSH: *Gyorstájékoztató. Munkanélküliség, 2021. november* (2022a. január 5.).

kedvezőtlen időszakát. Az elsődleges munkaerőpiacon is kedvezően alakult a helyzet, a közfoglalkoztatottak és az átmenetileg külföldön dolgozó magyarok nélkül 4 millió 520 ezren dolgoztak hazánkban ebben az időszakban. A példátlan gazdasági és társadalmi kihívásokkal járó Covid-járvány ellenére tehát a hazai munkaerőpiac lényegében ismét elérte a teljes foglalkoztatás körüli állapotot.

9. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása nemek szerint (a 15–74 éves népességen belül, háromhavi mozgóátlag)

Forrás: KSH (2022a) i. m.

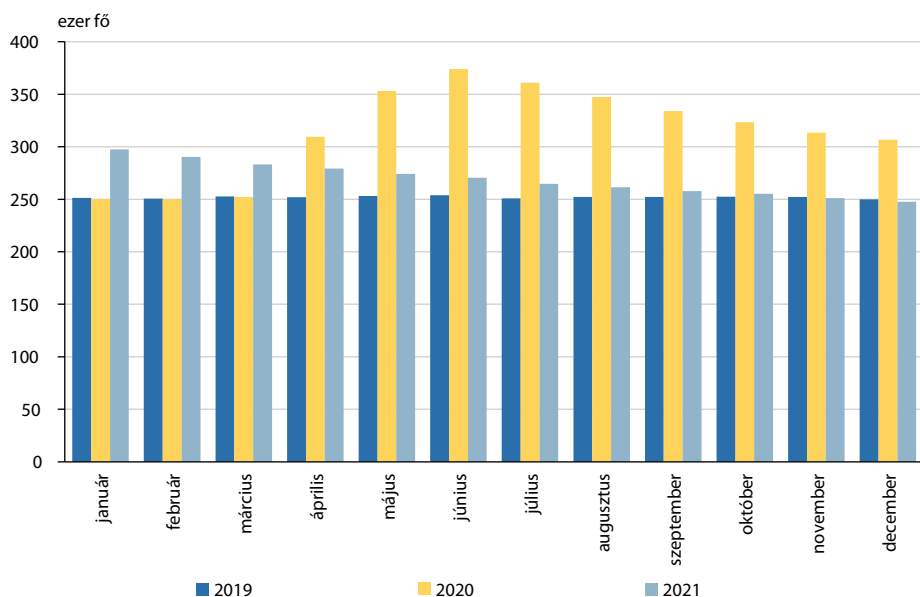
8. táblázat: A 15–64 évesek munkaerőpiaci jellemzői 2021. harmadik negyedévében

Mutatók	Foglalkoztatási arány			Munkanélküliségi ráta		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Nemek szerint						
Férfiak	77,5	77,6	78,3	3,3	4,3	3,9
Nők	67,3	67,3	68,9	3,5	4,4	4,0
Korcsoport szerint						
15–24 éves	29,8	29,0	27,9	11,2	13,1	14,5
25–54 éves	87,5	86,5	87,4	2,9	3,8	3,3
55–64 éves	56,9	60,3	63,7	2,1	3,3	2,8
Legmagasabb iskolai végzettség szerint						
Legfeljebb alapfokú	40,3	39,5	41,0	9,6	10,9	10,4
Középfokú, érettségi nélkül	80,6	80,0	80,9	3,1	4,6	4,0
Középfokú, érettségivel	74,0	74,4	74,9	2,7	4,2	3,8
Felsőfokú	89,0	89,7	90,0	1,8	1,6	1,6
Összesen	72,4	72,4	73,6	3,4	4,3	3,9

Forrás: KSH: *Magyarország, 2021. I–III. negyedév* (2022b) alapján a szerzők szerkesztése

Részletesebben áttekintve, 2021 harmadik negyedében a nemzetgazdaság szektorai közül az agráriumban maradt el a foglalkoztatottak száma az egy évvel korábbtól. Az ipari foglalkoztatásban nem történt érdemi változás (noha a 2020 harmadik negyedévihez viszonyítva mérséklődött, dacára a jobbra emelkedő termelési volumennek), miközben az építőiparban töretlenül bővült a létszám. A piaci és a közszolgáltatások szegmensét egyaránt kismértékű növekedés jellemezte.

A kedvező munkaerőpiaci folyamatokhoz a már részben lezárult kormányzati és jegybanki intézkedések is hozzájárultak. A munkahelyvédelmi bértámogatással 207 ezer fő, az ágazati bértámogatással 181 ezer fő munkahelyét tudták a vállalatok megőrizni, míg a munkahelyteremtő bértámogatással 49 ezer új munkahely létesült.⁵⁶

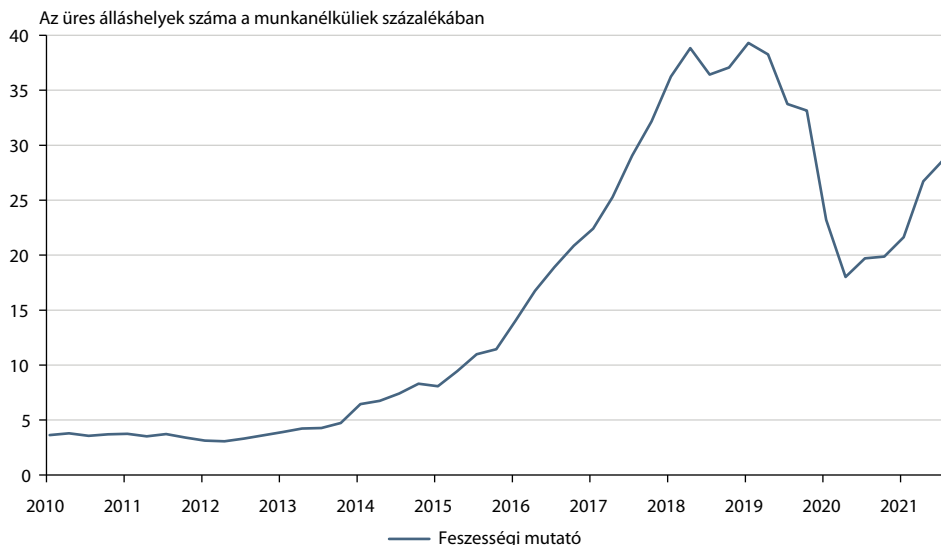

10. ábra: Regisztrált álláskeresők száma (ezer fő)

Forrás: Magyar Nemzeti Bank (2020b) i. m.

Megállapítható az is, hogy a hazai munkaerőpiac 2021 végére leküzdötte a Covid-járvány negatív munkaerőpiaci hatásait, és új kihívásként ismét megjelent a munkaerőhiány, amit a járvány előtti időszak igen feszes munkaerőpiaci állapota érdemben támogatott. A potenciális munkaerő-tartalék nagysága csökkent, és megközelítette a 2019-es mélypontot, az üres álláshelyek száma pedig a járvány kitörése óta a legmagasabb volt (11. ábra).

⁵⁶ Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés* (2021a. december).

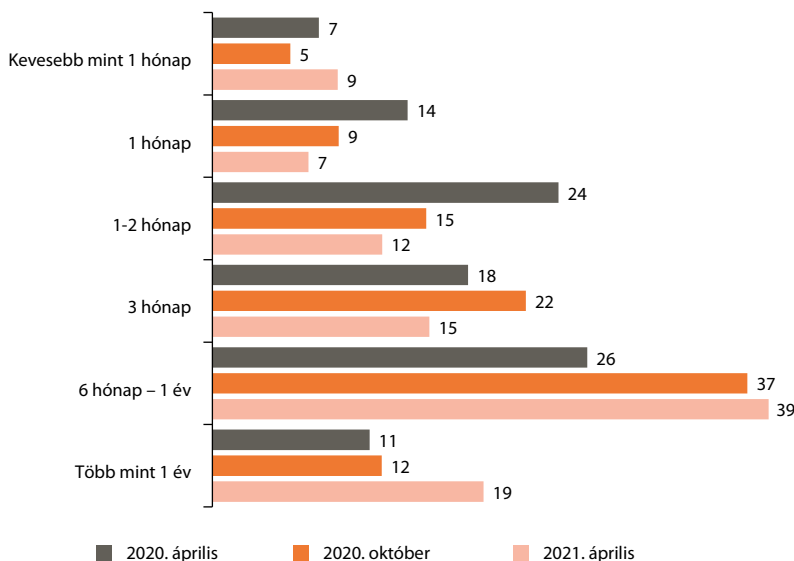
11. ábra: A munkaerőpiaci feszesség alakulása

Megjegyzés: szezonálisan igazított adatok

Forrás: Magyar Nemzeti Bank (2021a. december) i. m. 25.

Elsősorban a vírushelyzet jövőbeni alakulása miatt továbbra is bizonytalan gazdasági kilátások ellenére azonban várhatóan tovább javul Magyarországon a foglalkoztatás helyzete. A vállalatok esetleges dinamikus létszámbővítését azonban érdemben nehezítheti a feszes munkaerőpiac, az álláskeresők alacsony száma és az újból élénkülő külföldi munkavállalási kedv.

A bevezetett gazdaságvédelmi intézkedések gyorsaságának jelentőségét és helyességét alátámasztják azok a vállalati felmérések is, amelyek a vállalati létszám megtartásának lehetőségeit és korlátait veszik figyelembe a korábban jelzett 2020. áprilisi kapacitáskihasználtsági szinttel összefüggésben. E tekintetben a 2020. áprilisi adatok alapján emlékeztetőül érdemes felidézni, hogy a vállalati létszám megtartásához szükséges pénzügyi tartalékok vonatkozásában a vállalkozások közel fele legfeljebb 2 hónapra, kétharmada pedig legfeljebb 3 hónapra elegendő saját tőkével rendelkezett az áprilisi járványügyi korlátozások időszakában összes munkatársa megtartásához. Ezzel szemben 2021 áprilisában már a vállalkozások több mint fele 6 hónapnál hosszabb időszakra elegendő tartalékkal rendelkezett, amelyen belül is a vállalatok mintegy egyötöde egy évnél hosszabb időszakra elegendő tartalékkal rendelkezett, ami jól jelzi a válságból történő kilábalás vállalati likviditási karakterisztikáját (12. ábra).

12. ábra: Pénzügyi kötelezettségek teljesíthetősége – pótlólagos külső források nélkül – járványügyi korlátozások esetén, százalék, N (2020. április) = 2541, N (2020. október) = 2420, N (2021. április) = 2120

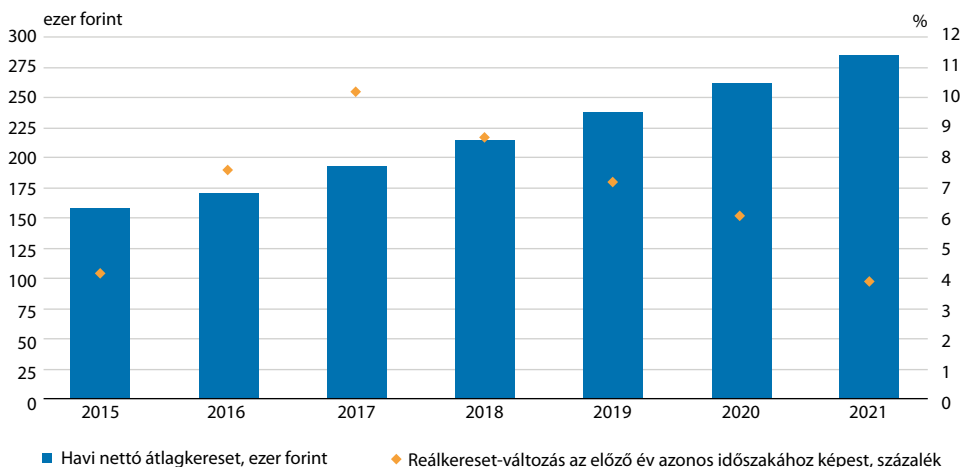
Forrás: MKIK GVI: *A hazai vállalkozások pénzügyi helyzetének percepciója és a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklését célzó állami intézkedésekben való részesedés 2021 áprilisában* (2021c)

A kereseti hatások

A válság 2020. márciusi kezdete óta a bérek többéves dinamikus növekedési üteme is fennmaradt. A krízis első negyedéveiben megítélésünk szerint a bérek éves dinamikáját a koronavírus gazdasági hatásai látszólag csak mérsékelten érintették. A második negyedév során az átlagkereset emelkedésének több mint felét azonban statisztikai hatások, illetve átmeneti fiskális döntések hatásai indokolják. A kormány a gazdaságvédelmi akcióterv életre hívásával gyors válaszreakciót adott a vírus okozta gazdasági kihívásokra. A bizonyos ágazatokra átmeneti jelleggel bevezetett munkáltatói járulékfizetési kötelezettségek elengedése, valamint a szociális hozzájárulási adó mértékének a 2016-os bértmegállapodásban foglalt menetrend szerint 2020. július 1-jétől végrehajtott 2 százalékpontos csökkentése a vállalatok átlagos munkaerőköltség-emelkedésének lassulásához járult hozzá. A 2018 végén megkötött bértmegállapodás értelmében 2020-ban 8 százalékkal nőtt a minimálbér és a garantált bérminimum.

2021. január–szeptemberben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók nemzetgazdasági szinten átlagosan bruttó 428 600 forintot kerestek, a kedvezmények nélküli nettó átlagbér 285 000 forint volt, az egy évvel korábbihoz viszonyított növekedés azonos mértékű, 8,5 százalékot tett ki. A kedvezményeket is figyelembe véve a nettó átlagkereset 293 600 forint volt, 8,1 százalékkal meghaladta a 2020. január–szeptemberit. A fogyasztói

árak 4,4 százalékos emelkedése mellett a keresetek vásárlóereje 3,9 százalékkal nőtt, elmaradva az egy évvel korábbi, 6,1 százalékos bővüléstől.⁵⁷

13. ábra: Keresetek alakulása az adott év I–III. negyedévében

Forrás: KSH (2022b) i. m.

A rendszeres (prémium, jutalom, egyhavi különjuttatás nélküli) bruttó átlagkereset 400 700 forintra becsülhető, amely 8,8 százalékkal magasabb volt az egy évvel korábbinál. A bruttó keresetek mediánértéke 344 000 forint volt, 9,3 százalékkal több az előző év január–szeptemberinél. A közfoglalkoztatottak nélküli bruttó és a nettó átlagkereset egyaránt 8,3 százalékkal magasabb volt az egy évvel korábbinál. A nettó átlagbérek a vállalkozások körében 7,8, a költségvetésben 9,6, míg a nonprofit szférában 10,6 százalékkal emelkedtek.

A közszféra átlagot meghaladó keresetnövekedésére döntően az egyes előmeneteli rendszerekben előre ütemezett bérfelvezetések voltak hatással – köztük az orvosi béremelés, a bírák, ügyészek és a bölcsődei dolgozók illetményemelése –, míg a nonprofit szektor jelentős átlagkereset-növekedéséhez hozzájárult, hogy augusztus elejétől számos oktatási intézmény – fenntartójának változása miatt – a költségvetési szektorból ebbe a szektorba került.⁵⁸

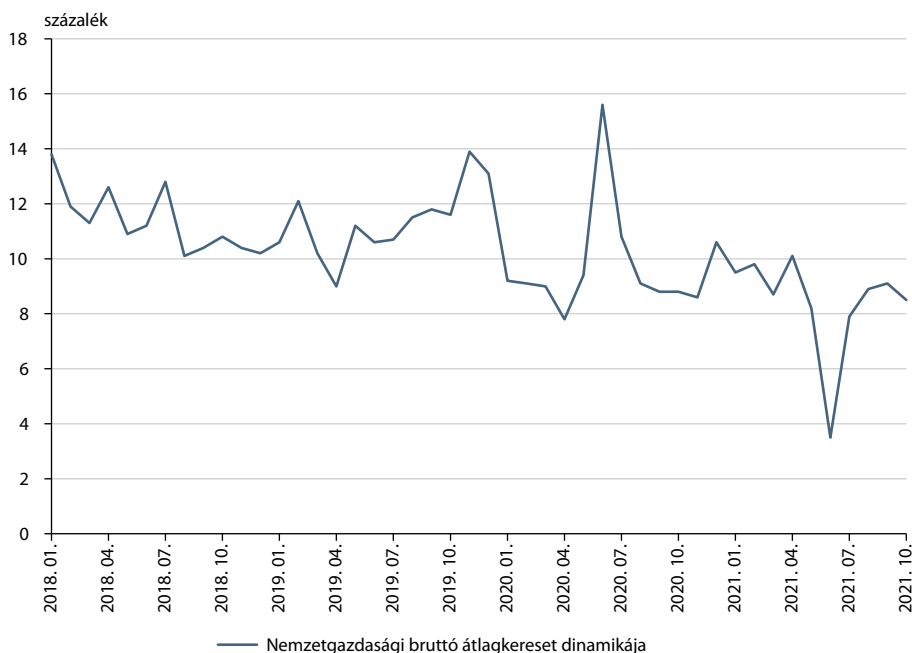
Az MNB 2021. decemberi negyedéves prognózisa szerint a bérezési folyamatokban továbbra is lefelé torzító statisztikai hatások figyelhetők meg. A járvány első hulláma alatt megemelkedett a részmunkaidős foglalkoztatás az alacsony keresetűek körében. A KSH bérindexe azonban csak a teljes munkaidős foglalkoztatottakat veszi figyelembe, így ez felfelé torzította a bruttó átlagkeresetet a tavalyi évben. A részmunkaidősek aránya 2020. év végén már a válság előtti szintre esett vissza, így a tavalyi magas bázishatás

⁵⁷ KSH (2022b) i. m.

⁵⁸ KSH (2022b) i. m.

miatt a statisztikai hatások a bérindex alulbecslését okozzák az idei évre vonatkozóan. Ezen hatások várhatóan 2021. év végére kifutnak.⁵⁹

Az idei év második felében a vállalatok mind a rendszeres keresetek, mind a prémiumok tekintetében fokozatosan alkalmazkodhatnak a kialakult gazdasági helyzethez, amely az elmúlt évekhez képest lassabb bérdinamikákat eredményezhet, annak ellenére, hogy az átlagos munkaerőköltséget adócsökkentések mérséklék (14. ábra).

14. ábra: A nemzetgazdasági bruttó átlagkereset alakulása 2018. január 31. és 2021. október 31. között
Forrás: KSH-adatok alapján a szerzők szerkesztése

2022 januárjától a minimálbér 19,5 százalékkal 200 ezer forintra, a garantált bérminimum 18,7 százalékkal 260 ezer forintra emelkedett hazánkban. A kiemelkedő mértékű béremelés több mint 1 millió foglalkoztatottat érint közvetlenül, míg a bértorlódáson keresztül egészen a bruttó átlagkereset szintjéig fejtheti ki hatását. Így összesen 2,5 millió munkavállaló bérére kiterjed. A minimálbér és a garantált bérminimum emelése a dolgozók megbecsüléséről szóló intézkedés, amelynek köszönhetően a gazdaság növekedéséből nagyobb arányban részesülhetnek a magyar családok. A minimálbér emelése gyorsítja a gazdasági növekedést: emeli a nettó béreket, valamint a fogyasztást és így a GDP-t. A feszesebbé váló munkaerőpiac és az egyes ágazatokban jelentkező munkaerőhiány következtében tartósan élénk maradhat a bérdinamika.

⁵⁹ Magyar Nemzeti Bank (2021a) i. m.

A vállalati felméréseket alapul véve⁶⁰ a koronavírus-járvány első évéhez képest 2021-ben egészen más kép rajzolódott ki, a vállalatok kétharmada módosította üzleti stratégiáját. Míg 2020-ban a vállalkozások jelentősen kisebb arányban tervezték emelni a bruttó béreket (51 százalék), mint ahogy 2019-ben tették (85 százalék), addig 2021-ben ez az arány megfordult: a vállalkozások többsége (76 százalék) béremelést hajtott végre, 2022-ben pedig a vállalati tervek alapján a cégek 81 százaléka tervez béremelést. Ugyanez mondható el a béremelés várható mértékéről is. Míg 2019-ben a vállalkozások 47 százaléka kb. 6–10 százalékkal emelte a béreket, addig 2020-ban már a bérek befagyasztása volt a leggyakoribb stratégia (39 százalék).

2021-ben a minimálbér és a garantált bérminimum emelése következtében a vállalatok 54 százaléka béremelést hajtott végre, vagy béremelést tervezett végrehajtani a 2021. októberi felmérés válaszai alapján. A minimum felett keresők bérének emelése legnagyobb arányban az ipari cégeknél (51 százalék) történt, míg legkisebb arányban a gazdasági szolgáltatásokat végző vállalkozások (32 százalék) alkalmazták ezt az eszközt. Inflációt meghaladó béremelést a vállalkozások 36 százaléka hajtott végre. Eszerint az építőipari vállalatok kétharmada béremelést hajtott végre 2021-ben (gyakran 10 százalék feletti mértékben), és 2022-ben az építőipari vállalkozások 46 százaléka 6–10 százalékos béremelést tervez. A kereskedelmi cégek körében a béremelést végrehajtott aránya 2021-ben 83 százalék volt, legnagyobb részük 6–10 százalék közötti emelést vezetett be (40 százalék). 2022-re vonatkozóan 88 százalékuk tervez béremelést, legnagyobb részük (46 százalék), hasonlóan 2021-hez, 6–10 százalék közöttit.

A vállalati felmérés azt is vizsgálja, hogy a minimálbér és a garantált bérminimum emelésére milyen lépésekkel reagáltak a vállalkozások. A vizsgált kilenc lépés közül a gazdasági ágazatok szerinti bontás azt mutatja, hogy a béremelés hatására leginkább az építőipar területén tevékenykedő vállalkozások hajtották végre vagy tervezik még idén végrehajtani az alábbi lépéseket (lásd később összefoglalva is: 10. táblázat). A tervezett létszámfelvételek legnagyobb arányban az építőipari (43 százalék) és az ipari (42 százalék) cégeknél maradtak vagy maradnak el (9. táblázat).⁶¹ Fontos tanulság, hogy az ipari vállalatoknál egyszerre jellemző az elbocsátás és a minimum felett keresők bérének az emelése, továbbá a minimálbér hatására történő áremelés⁶² is.

⁶⁰ Az MKIK GVI béremelésre irányuló vállalati felmérései 2019-ben 2698, 2020-ban 2606 vállalat válaszain alapultak a tavaszi (április) időszakban, 2021. decemberben 2114 vállalat válaszait foglalták magukban.

⁶¹ MKIK GVI: *A minimálbér és a garantált bérminimum emelésére adott vállalati válaszok, árbevétellel és az értékesítési árakkal kapcsolatos várakozások 2021 októberében* (2022a).

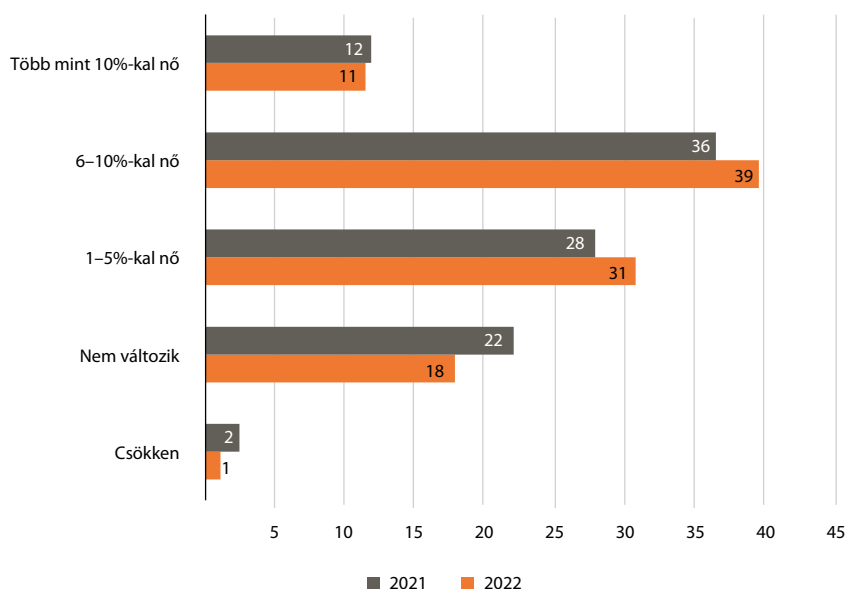
⁶² A minimálbér-emelés hatására az árakat az ipari, az építőipari és a kereskedelmi cégek 61–62 százaléka, míg a gazdasági szolgáltatók 51 százaléka emelte.

9. táblázat: Azon vállalkozások aránya, amelyeknél a minimálbér, illetve a garantált bérminimum emelése nyomán a felsorolt lépések 2021-ben megtörténtek, gazdasági ág szerint (százalék, N = 1483–1615)

	Ipar	Építőipar	Kereskedelem	Gazdasági szolgáltatás
A bérfeszültségek elkerülése érdekében a minimum felett keresők bérét is emelik	51	45	47	32
A tervezett létszámfelvétel elmarad	42	43	35	32
Elbocsátásokat hajtanak végre	12	6	8	8
A tervezett beruházások elhalasztása	36	39	41	38
Módosítják a béremelésben érintett dolgozók munkakörét, feladatait	18	20	21	15
Részmunkaidős foglalkoztatásba teszik az érintett dolgozókat	19	18	19	17
Az érintett dolgozók egyéb juttatásainak csökkentése	16	20	14	13
Mozgóbérek csökkentése	14	24	22	19
Áremelés	62	61	61	51

Forrás: MKIK GVI (2021d) i. m.

Megállapítható, hogy a vállalatméret növekedésével nő azoknak a cégeknek az aránya, amelyek 2021-ben bért emeltek, illetve 2022-ben béremelést terveznek (15. ábra).

15. ábra: Bruttó bérek változása 2021-ben és 2022-ben, N(2021) = 2061; N(2022) = 1789

Forrás: MKIK GVI (2021d) i. m.

A lakosság jövedelmi helyzete, fogyasztási szokásai nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségűek, hiszen 2010 óta a célzott gazdaságpolitikai intézkedések következtében a gazdasági növekedésből egyre nagyobb mértékben vette ki részét a lakossági fogyasztás. Az elmúlt negyedévek tendenciái alapján kijelenthető, hogy a vírus okozta válság hatására a háztartások rendelkezésére álló jövedelem legfeljebb csak átmenetileg csökkent. Az összességében jelentős béremelkedés és a kedvező kilátások következtében, de a megugró infláció ellenére is folyamatosan bővül a lakosság elkölthető jövedelme. Ennek hátterében természetesen a már sokszor említett fiskális és monetáris ösztönző programok is állnak. A válság kirobbanásakor valós veszély volt, hogy egy tartósan bizonytalan környezetben a háztartások fogyasztásukat elhalaszthatják, megtakarításukat növelik, emellett pedig a járvány miatt kialakuló kényszermegtakarítások is visszafogják a fogyasztási kiadásokat.⁶³

A kedvező gazdasági és munkaerőpiaci folyamatok következményeként a minimálbér és a garantált bérminimum emelése elsősorban az alacsony keresetű, magasabb fogyasztási hajlandóságú foglalkoztatottakat érinti, ezért a jövedelemtöbblet nagy részét várhatóan a lakosság fogyasztásra fogja elkölteni.

A Magyar Nemzeti Bank számításai szerint az intézkedés hatására 2022-ben 1,1 százalékponttal lesz magasabb a háztartások fogyasztása. A magasabb fogyasztás és lakossági beruházás következtében a gazdasági növekedés közel 0,3 százalékponttal lesz gyorsabb.⁶⁴

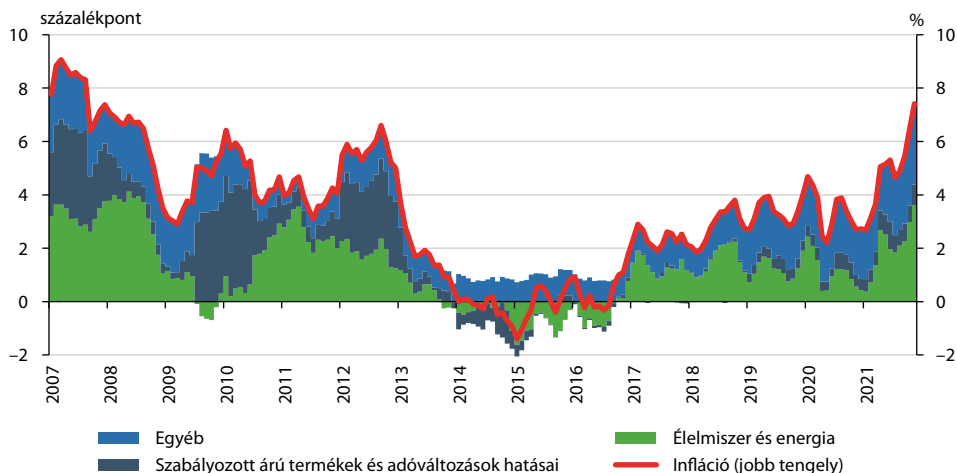
Inflációs hatások

2021 végére – a globális inflációs ciklussal is összhangban –, novemberben és decemberben 7,4 százalékkal emelkedtek a fogyasztói árak hazánkban. E tetőpont elérésében a koronavírus-járvány keresleti hatásai (például az aggregált kereslet és összetételének változása, továbbá kínálati hatásai (a kínálat szűkülése, a nemzetközi ellátási láncokban bekövetkező zavarok, az energiahordozók és fontosabb nyersanyagok árainak emelkedése), a munkaerőpiac feszültségei, a keresetek gyors növekedése mellett a költségvetési és monetáris politika hatásai is fontos szerepet játszottak.

2020 decemberében az éves összevetésben számított infláció 2,7, a maginfláció 4,0, míg az indirekt adóktól szűrt maginfláció 3,4 százalék volt (16. ábra). Az előző hónaphoz képest nem változott az infláció, míg a maginfláció 0,1 százalékponttal emelkedett. Ennek hátterében az alkohol és dohánytermékek magasabb árdinamikája áll.

⁶³ „Természetes válságreakciónak” tekinthető az óvatossági motívum megjelenése.

⁶⁴ Magyar Nemzeti Bank (2021a) i. m.

16. ábra: Az infláció dekompozíciója

Megjegyzés: 2020 egészét tekintve az átlagos infláció 3,3, a maginfláció 4,1, míg az indirekt adóktól szűrt maginfláció 3,7 százalékon alakult.

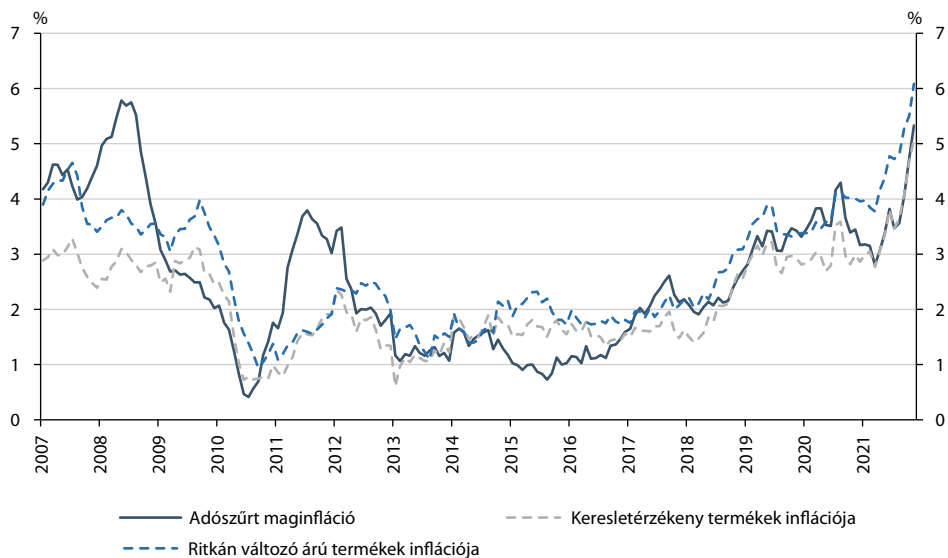
Forrás: KSH-adatok alapján a szerzők szerkesztése

Jóllehet 2021-ben az infláció felgyorsult növekedésének hátterében a termékek és szolgáltatások nagy számának áremelkedése a magyarázó tényező, döntő részüket a nemzetközi energia- és nyersanyagárak, valamint a szállítási költségek emelkedése okozta. A kőolaj világpiaci ára októberben meghaladta a 85 USA-dollár/hordó szintet; a gáz ára novemberben közel ötszöröse volt az 2019. évinek; az áramé pedig több mint háromszorosa.

A tartósabb inflációs tendenciákat megragadó mutatók – a keresletérzékeny termékek árindexe és a ritkán változó árú termékek és szolgáltatások inflációja – 2020 végén összeségében nem változtak érdemben az előző hónaphoz képest (17. ábra). 2020 novemberében a mezőgazdasági termelői árak éves összevetésben 7,2 százalékkal, míg a fogyasztási cikket gyártó ágazatok belföldi értékesítési árai 3,2 százalékkal emelkedtek.

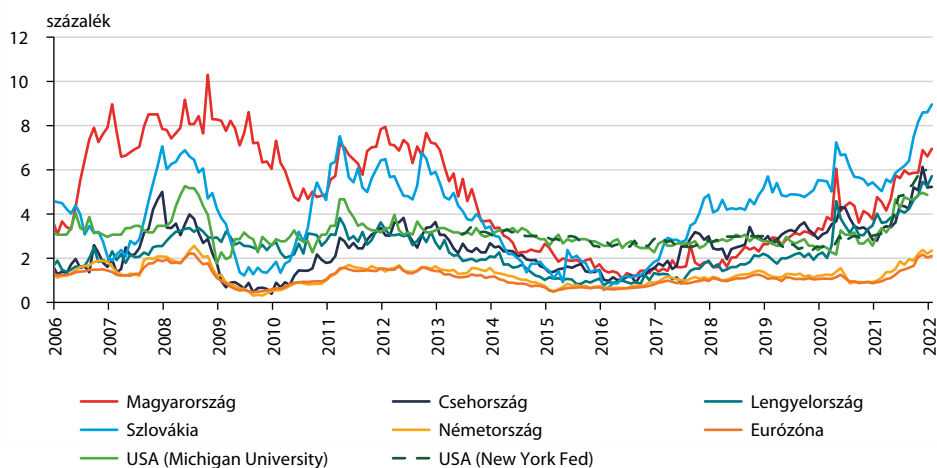
E mutatók 2021. évi alakulására a kiugró emelkedés volt a jellemző: a 2020. évi 3-4 százalékos sávból az adószűrt maginfláció és a keresletérzékeny termékek inflációja 5 százalék fölé, a ritkán változó árú termékek inflációja pedig 6 százalékra nőtt.

A koronavírus-járvány hatása – az infláció gyorsulásával járóan – az inflációs várakozásokban is erőteljesen megnyilvánul (18. ábra). Ennek következtében, a második körös hatásokon keresztül a lakosság inflációs várakozásai is tükröződnek a háztartások számára fontos élelmiszerek, üzemanyagok és szolgáltatások árainak az emelkedésében.

17. ábra: Inflációs alapmutatók alakulása

Forrás: KSH-adatok alapján Magyar Nemzeti Bank (2021a december) i. m. 50.

18. ábra: A lakosság inflációs várakozásai

Mejegyzés: Romániára vonatkozóan 2020. május óta nem áll rendelkezésre adat.

Forrás: Az Európai Bizottság adatai alapján Magyar Nemzeti Bank (2021a december) i. m. 51.

Az infláció 2021 végén elérte a csúcsát, amelyet követően várhatóan fokozatosan csökken. Az MNB Monetáris Tanácsának megállapítása szerint:

„[A]z infláció rövid távú alakulását a bázis- és adóhatások kifutása, az üzemanyagárakra bevezetett árplafon és az év eleji átárazások mértékének eredője határozza meg. 2021-ben a fogyasztói árak összességében éves átlagban 5,1 százalékkal emelkedtek. A maginfláció a következő hónapokban emelkedik és 2022 közepéig 6 százalék közelében alakul, aminek hátterében a nyersanyag- és energiaárak növekedésének, a szállítási költségek emelkedésének, valamint az egyre szélesebb körű ellátási nehézségek begyűrzése áll. Középtávon az árstabilitás elérésében meghatározó szerepe van az inflációs várakozások inflációs céllal összhangban lévő szinten történő horgonyzásának. A proaktív jegybanki lépéseknek köszönhetően, valamint a járvány hatásainak kifutásával és a külső inflációs hatások fokozatos mérséklődésével az adószűrt maginfláció a jövő év második felétől csökkenő pályára áll.”⁶⁵

Célszerűnek tartjuk az ösztönző állami szerepvállalásra irányuló kutatási szemléletünk keretében az inflációs hatások kérdéskörén belül is áttekinteni a vállalati felmérések további széles körű tapasztalatait.

A belföldi értékesítési árak és exportárak tekintetében 2021 októberében az MKIK GVI minimálbér-emeléssel, árbevétellel és az értékesítési árak alakulásával összefüggő kutatási⁶⁶ eredményei szerint a vállalatok 74 százaléka gondolta úgy, hogy a következő fél évben nőni fognak a belföldi értékesítési áraik, 14 százalékponttal többen, mint 2021 áprilisában és 19 százalékponttal többen, mint egy évvel ezelőtt. A vállalkozók 38 százaléka számít arra, hogy az inflációval azonos mértékben fognak nőni vállalkozásának hazai értékesítési árai. 22 százaléka szerint az inflációnál nagyobb mértékű lesz a belföldi értékesítési árak növekedése, ami a vizsgálat története során a legmagasabb értéket jelenti. Az exportáló vállalatok 49 százaléka ítélte meg úgy, hogy nőni fognak a külföldi értékesítési áraik, ami a vizsgálat történetében az exportárak emelkedésének legmagasabb értéke.

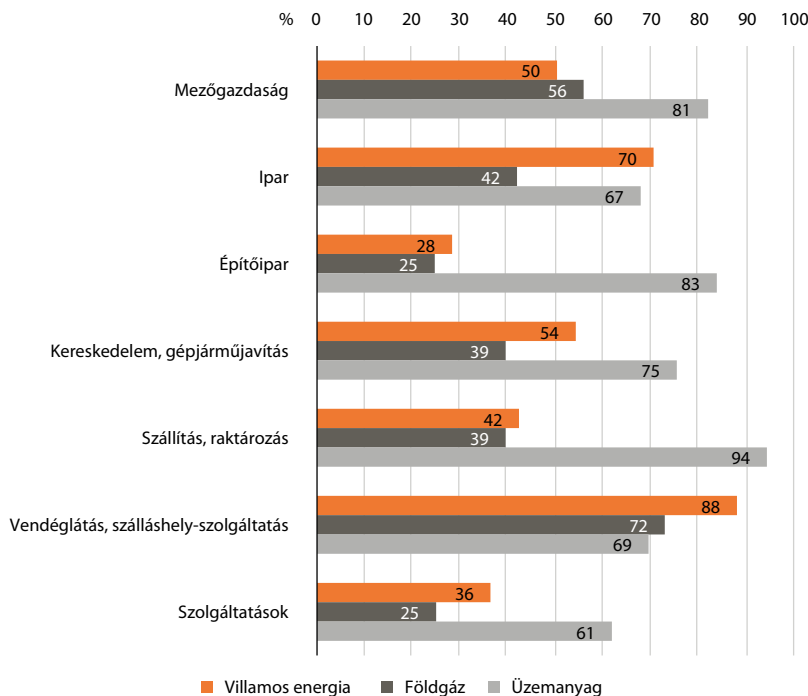
Az energia-, nyersanyag- és alapanyagárak emelkedése jelentős hatást gyakorolt a vállalatok árazási stratégiájára, emiatt a konkrét vállalati reakciók feltérképezése e tekintetben is különösen fontos.⁶⁷ Lényeges szempont, hogy a vállalkozások termékeinek vagy szolgáltatásainak önköltségi áraban/termelési költségében az energiaköltségek (villamosenergia és földgáz ára) milyen hányadot képviselnek. A cégvezetők becslése szerint az energiaköltségek átlagosan 15 százalékot, az üzemanyagköltségek pedig átlagosan 24 százalékot tesznek ki. Az üzemanyagárak emelkedése a válaszadó cégek

⁶⁵ Magyar Nemzeti Bank (2021a) i. m.

⁶⁶ MKIK GVI (2022a) i. m.

⁶⁷ Az MKIK GVI 2022. január 12-én publikált, „Energia- és üzemanyagárak hazai vállalatokra gyakorolt hatásai” című felmérés az üzemanyagárak legmagasabb kiskereskedelmi árát meghatározó 624/2021. (XI. 11.) Korm. rendelet hatálybalépése idején, de a villamosenergiára vonatkozó egyetemes szolgáltatás 10 fő alatti vállalkozásokra történő kibővítése [670/2021. (XII. 2.) Korm. rendelet] rendelet megjelenése előtt zajlott le. Lásd részletesen: MKIK GVI: *Az energia- és üzemanyagárak emelkedésének hatásai a hazai vállalkozásokra* (2022b).

22 százalékát súlyosan, míg 48 százalékát nagyon súlyosan érinti. A földgáz árának növekedését a vállalkozások 34, míg a villamosenergia-ár emelkedését 47 százalékka tartja olyan tényezőnek, amely súlyosan vagy nagyon súlyosan, illetve a cégmérettel növekvő mértékben érinti a vállalati működését. A villamosenergiaár- és a földgázár-növekedés kapcsán a vállalati érintettség a turizmusban a legnagyobb mértékű (88 és 72 százalék), míg az üzemanyagár-emelkedés a szállítás-raktározás (94 százalék), az építőipar (83 százalék), a mezőgazdaság (81 százalék) és a kereskedelem (75 százalék) ágazatokban fejti ki leginkább a negatív hatását.

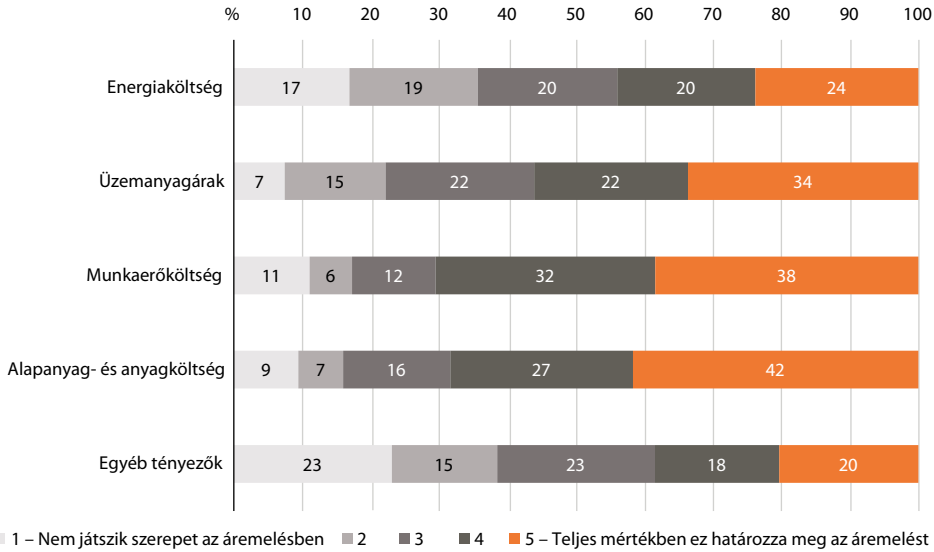
19. ábra: Azon cégek aránya, amelyeket súlyosan vagy nagyon súlyosan érint az energiaárak növekedése ágazonként, százalék, N = 975–1015

Forrás: MKIK GVI, 2022b.

Az áremelkedések (villamosenergia- és földgázár) hatására a vállalati alkalmazkodás áremelésben jelent meg, amely a vállalatok 20 százalékánál 2021 őszén meg is valósult. Az üzemanyagárak emelkedése miatt a vállalkozások negyede döntött az áremelés mellett ugyanebben az időszakban. Megállapítható, hogy az átlagnál nagyobb arányban a mezőgazdasági (42 százalék), az építőipari (41 százalék), a kereskedelmi (36 százalék) és a szállítás-raktározással (32 százalék) foglalkozó vállalkozások hajtottak végre áremelést. A közeljövőben (leginkább 2022 első negyedében) a vállalkozások 64 százaléka tervez áremelést, 40 százalékban 6–10 százalék közötti mértékkel, míg a vállalkozások

egyötöde 21 százalékos, a vállalkozások egynegyede ezt meghaladó mértékű áremelkedést is elképzelhetőnek tart.

A vállalkozások a tervezett áremelésben a leginkább meghatározó tényezőnek az alapanyagköltségek, a munkaerőköltség és az üzemanyagárak növekedését jelölték meg (20. ábra).

20. ábra: Az áremelést meghatározó tényezők (százalék)

Forrás: MKIK GVI, 2022b.

Az energiaárak és az üzemanyagárak növekedésével összefüggésben a gazdasági teljesítmény és a vállalatok működésére gyakorolt hatások szempontjából lényeges, hogy az árbevétel 2022. évi alakulása tekintetében a vállalkozások 30 százaléka számít a *forgalmának csökkenésére* kifejezetten az energiaárak növekedése miatt, míg 33 százaléka kifejezetten az üzemanyagárak emelkedése miatt. Azok a vállalkozások, amelyek a forgalmuk csökkenésére számítanak az energia- vagy üzemanyagárak növekedése következtében, átlagosan 21 százalékos visszaesésre számítanak az előző év azonos időszakához képest. A kisebb vállalkozások átlagosan nagyobb mértékű forgalomcsökkenésre számítanak (az egyéni vállalkozók 26, a 2–9 fős cégek 19, a 10–49 fős cégek 21 százalékosra), mint a közép- (13 százalékos) és nagyvállalatok (átlagosan 16 százalékosra). Emellett a vállalatok 62 százaléka számít arra, hogy *csökkenni fog a nyereségessége* az energiaárak növekedése miatt, 65 százaléka pedig arra, hogy az üzemanyagárak miatt.

A vállalatok által szükségesnek tartott kormányzati intézkedések

A megkérdezett vállalkozások 78 százaléka tart indokoltnak valamilyen *kormányzati beavatkozást* az elmúlt időszakban tapasztalható energia- és üzemanyagár-növekedés miatt.⁶⁸ A válaszadó cégek többsége (67 százalék) az energiát és az üzemanyagot terhelő adók mérséklését tartaná indokoltnak. 43 százalékuk a hatósági árak alkalmazását támogatná, 28 százalékuk a cégeknek juttatott közvetlen anyagi támogatást, 25 százalékuk az árakba beépített ártámogatást javasolná.

Ha a javasolt támogatási formákat vállalatméret szerint elemezzük, akkor megállapítható, hogy a vállalatmérettel nő az ártámogatást indokoltnak tartó vállalkozások száma. Az egyéni vállalkozók 19 százaléka, a 2–9 fős cégek 21 százaléka, a 10–49 fős cégek 32 százaléka javasolná az ártámogatás bevezetését, míg a nagyvállalatok 51 százaléka tartaná indokoltnak ezt a megoldást. Emellett az energiát és üzemanyagot terhelő adók mérséklését a szállító-raktározó vállalatok (75 százalék), az építőipari (74 százalék) és a szolgáltató (70 százalék) tevékenységet folytató vállalkozások tartják a legnagyobb arányban szükségesnek.

Az energia- és az üzemanyagárak emelkedésével párhuzamosan joggal merül fel bennünk a kérdés, vajon ez a tendencia hogyan érinti a megújuló energiaforrások használatára irányuló vállalati nyitottságot?

A vállalati felmérések alapján megállapítható, hogy a vállalkozások 18 százaléka használna jelenleg is valamilyen megújuló energiaforrást (többnyire napenergiát). Mindazonáltal az is látható, hogy a vállalatok 61 százaléka szerint az energia- és üzemanyagár-emelkedés ösztönzi a megújuló energiaforrások használatát. Két fontos tanulság, hogy akik nem érzik magukat ösztönözve a megújuló energiaforrások használatára, leginkább az új technológia bevezetési költségét vélik a legnagyobb akadálnak (33 százalék). Emellett felmerült a cég működésére gyakorolt elhanyagolható hatás és a hosszú megtérülési idő is. Azon vállalkozásokat, amelyeket súlyosabban érint a villamosenergia-, a földgáz- vagy az üzemanyagárak növekedése, nagyobb arányban tartják fontosnak a megújuló energiaforrások részarányának növelését, illetve az energiakorszerűsítési lépések bevezetését.

Mindezt hatékonyan szolgálják a legutóbbi árszabályozási intézkedések, amelyekről részletesebben Nagy Márton ír a könyv III. fejezetében.

Mindebből az következik, hogy az ösztönző állam fiskális és monetáris politika – tehát a két fő gazdaságpolitikai ág – tekintetében meghozott inflációellenes lépései az egyensúly és az ösztönzés világában nagy jelentőségűek. Hangsúlyozzuk, hogy a koronavírus-járvány okozta krízisből való kilábalás és a helyreállítással járó pénzköltés, továbbá a globalizációval járó mellékhatások és a technológiai átállás is mindenütt inflációnövelő hatású.⁶⁹

⁶⁸ MKIK GVI (2022b) i. m.

⁶⁹ Egyetértünk Kovács Árpád megállapításával, miszerint – különösen az őszi időszakban – a hazai infláció alakulására jelentős hatást fejtett ki a nemzetközi környezet. Itt megjegyezzük, hogy az MNB számításai szerint a külső tényezők általi hatás 80 százalékban mérhető, míg a hazai tényezők hatása 20 százalékot tett ki. Jelenleg az tapasztalható, hogy a hazai tényezők aránya megnőtt az utóbbi hónapokban. Lásd részletesen:

Ezzel összhangban azonban az ösztönző magyar állammodell egyik legnagyobb kihívását éppen az jelenti napjainkban, hogy az állam megtalálja a leoptimálisabb módját annak, hogy – átmenetileg – akár markáns piaci beavatkozásokkal is, de kordában tartott legyen az áremelkedési folyamat, és a meghozott döntésekkel, valamint intézkedésekkel rendszeresen támogassa a hazai gazdaság normalizációs folyamatát. Hozzáteesszük, hogy a sikeres gazdasági újraindulás és a magyar nemzetgazdaság, a hazai vállalatok prosperitásának kulcsa – fő irányként – a jövőben is az állam és a piac közötti összhang megőrzése lesz.

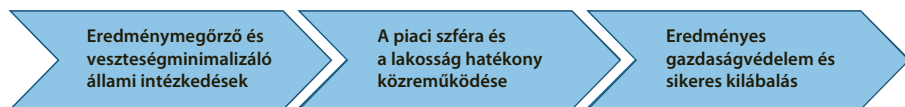
Jól mutatják a vállalati felmérések⁷⁰ eredményei, hogy az ösztönző magyar állami szemlélet és gyakorlat még az elhúzódó koronavírus-válság körülményei között is sikeresnek bizonyult, hiszen a vállalatok elsőprő többsége pozitívnak ítélte a tett intézkedések gazdasági környezetre gyakorolt hatását. Idetartoznak: a járványügyi korlátozások feloldása (90 százalék), a Széchenyi Kártya Program krízishitel termékei (69 százalék), a jelenléti oktatás bevezetése és a home office visszaszorulása (68 százalék), a gazdaságpolitikai intézkedések pozitív hatásai (60 százalék).

A kutatásunk vezérgondolatát jelentő ösztönző, kooperatív magyar állammodell válságkezelési eredményeit – a három fő gazdasági szereplő (állam, vállalatok, háztartások) között lehetséges szinergia létrejöttének fontos kiinduló pillérét – az állam és a piac közötti összhang megőrzésében és erősítésében látjuk, amit a következő alfejezetben részletesen elemzünk.

Ösztönző állam és válságkezelés

Az ösztönző állam mint hatékony válságkezelő

A 2020-as koronavírus-válságból való kilábalási időszak kulcsfontosságú kérdése elsősorban az élet- és egészségvédelem, másodsorban a magyar gazdaság – egy évtized alatt felépített – erős fundamentumainak megőrzése és ezáltal a gazdaság újra fenntartható növekedési pályára állítása. Az ösztönző magyar állammodellben az állam a válság idején megszorítások helyett olyan gazdaságösztönző intézkedésekre épít, amelyek vezérfonala a koronavírus-járvány időszakában arányos szigorúságú egészség- és életvédelmi intézkedések és a gazdasági eredmények megőrzése érdekében történő célzott ösztönzés (21. ábra).

21. ábra: Az állam és a piac összhangján alapuló válságkezelés folyamatábrája

Forrás: a szerzők szerkesztése

Kovács Árpád: *Gazdasági és költségvetési stabilitás, mint a fenntartható fejlődés kulcsa*. Válságkezelés és újraindítás című konferencia, Nyírbátor, 2022. február 4. és Magyar Nemzeti Bank (2021a) i. m.

⁷⁰ MKIK GVI (2021b) i. m.

Amennyiben az állam képes megteremteni a gazdaságvédelmi intézkedések elhúzódó koronavírus-járványból következő szociális, gazdasági, majd pénzügyi válsággá alakuló kedvezőtlen folyamatait ellensúlyozó optimális állami szerepvállaláson alapuló gazdaságpolitikai mixet, a koronavírus-válság második hullámát követő kilábalás támogatására és a veszteségek minimalizálására felhasználhatjuk a válságlehetőségeket. Domokos László szerint nem egyszerűen a járvány okozta válságot kell kezelni, hanem a járvány által felgyorsított változásokat kell jól menedzselni.⁷¹

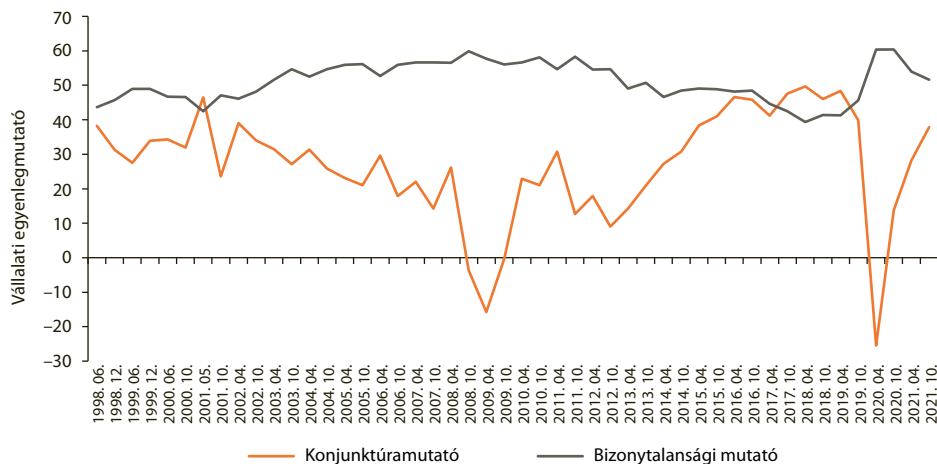
A 2020. évi globális koronavírus-járványból kibontakozó egészségügyi és gazdasági válság a 2008–2009. évi NPV által okozott gazdasági recesszió mértékét meghaladó negatív hatással járt (22. ábra). A 2020 előtti mintegy három év olyan kiemelkedő gazdaságtörténeti időszak volt, amely a kiszámíthatóság és stabilitás jegyében kivételesen kedvező üzleti környezetet teremtett a vállalkozások számára. A stabil üzleti környezetet a bizonytalansági mutató konjunktúramutatónál tartósan alacsonyabb szintje jól szemlélteti. A következő átmeneti időszak a tíz éve eredményes magyar modell próbatételének is tekinthető. A két mutató korábban nem tapasztalt elnyílása a helyzet újszerűségére mutatott rá 2020 tavaszán, amelyben a sikeres válságkezelés kulcsát az aktív, cselekvőképes, ösztönző és szabályozó⁷² állammodell jelentette. A konjunktúramutató 2020. áprilisban –18 pontos, historikusan negatív értéket mutatott, majd tartósan emelkedő trend mellett 2021 októberében 37 pontra erősödött, amely meghaladja a válság előtti (2019. októberi 26 pontos) szintet, és a magyar gazdaság kilátásainak javulását, a piaci szereplők javuló üzleti kilátásait, a magyar gazdaság erős helyreállási képességét tükrözi. Ezzel szemben a bizonytalansági mutató ugyan csökken, hiszen a 2020. októberi 52 pontos, historikusan magas értékről 2021. októberben 39 pontos értékre mérséklődött, azonban még nem sülyedt a válság előtti szintre. Mindez a tartósan javuló üzleti kilátások mellett is fennálló bizonytalanságra hívja fel a figyelmet.

Az üzleti környezettel és az árbevétellel kapcsolatos pozitív vállalati várakozások a vállalatvezetők bizakodását tükrözik. A vállalkozások több mint fele arról számolt be, hogy a 2021-es árbevétele magasabb, mint az előző évi, emellett a cégek negyedénél nem változott, illetve 15 százalékuk csökkenésről számolt be 2020-hoz képest. A 2022-es évre a vállalkozók összességében bizakodóan tekintenek: 55 százalékuk számít arra, hogy 2021-hez képest vállalkozásuk éves árbevétele nőni fog, 34 százalék szerint nem fog változni, és 11 százalék szerint csökkenni fog. Minél nagyobb egy vállalat, annál inkább tapasztalt 2021-ben árbevétel-növekedést, illetve számít erre 2022-ben. Legnagyobb arányban az ipari cégek árbevétele nőtt idén, amelyeket követnek a kereskedelem

⁷¹ Domokos László arra hívja fel a figyelmet, hogy a járvány után – kicsit vagy nagyon – minden másképpen lesz. A járvány gazdasági hatásainak kezelése során prioritást kell biztosítani azoknak az intézkedéseknek, amelyek a járvány által felgyorsított átalakulás során versenyképességet biztosítanak a magyar emberek és a magyar vállalkozások számára. Lásd Domokos (2020b) i. m.

⁷² A cselekvőképes, rugalmas, szabályozó állami szemlélet válságkezelésben betöltött szerepéről és eredményeiről Nagy Márton értekezik a következő (III.) fejezetben. E témakörben megjelent korábbi összegző elemzését lásd részletesen: Kiss Gergely: *Felértékelődött az állami szabályozás. Magyar Nemzet*, 2022. január 7.

területén tevékenykedő vállalatok, majd a szolgáltatási szektorban működők. Az építőipari vállalatoknál a legalacsonyabb azoknak a cégeknek az aránya, amelyeknek nőtt az árbevétele, de az építőiparban a vállalatok közel fele szerint 2021-ben az előző évhez képest nem változott az árbevétele. Mindemellett azok a vállalkozások, amelyek növekedésről számoltak be a 2021-es éves árbevételükben, átlagosan 23 százalékos növekedéssel kalkulálnak. A 2022-es évre vonatkozóan a növekedés átlagos mértéke a növekedést prognosztizáló vállalatok esetén 15 százalék.

22. ábra: A GVI konjunktúramutató és bizonytalansági mutató alakulása

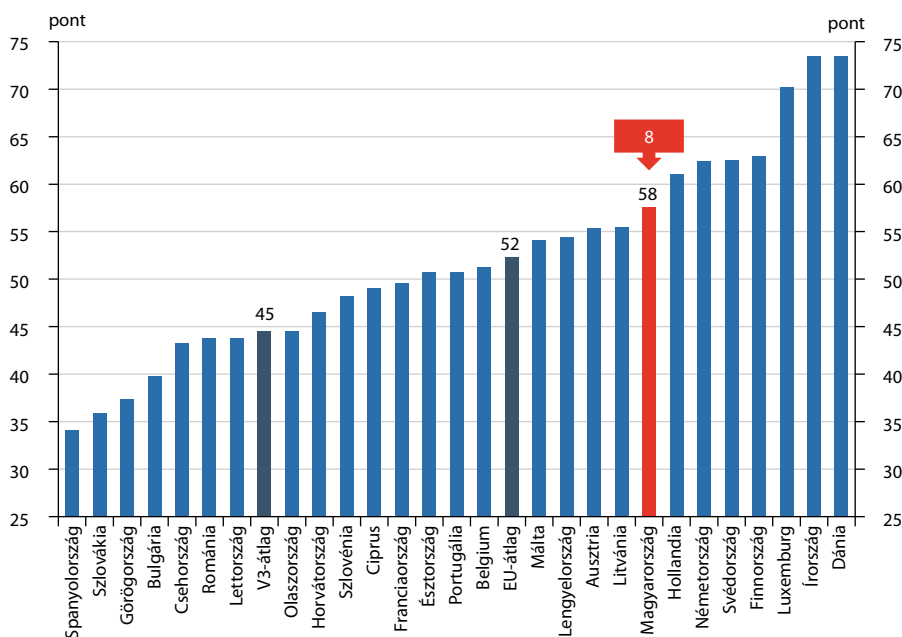
Forrás: MKIK GVI: *A GVI 2021. októberi negyedéves konjunktúrafelvételének eredményei* (2022) alapján a szerzők szerkesztése

A kooperatív ösztönző magyar állammodell eddig hatékonynak bizonyult intézményrendszere és az egy évtizede épülő társadalmi bizalom talaján hazánk kihasználhatta a koronavírus-válságból való kilábalást követő lehetőségeit. Lovászy László az ösztönző magyar állammodellel összefüggésben kiemeli, hogy a magyar modellváltás egyértelműen a 2010-es kormányváltáshoz fűződik, amit 2011-ben egy új alkotmányozási folyamat is megerősített az Alaptörvény elfogadásával, amely az államszervezet működését is alapvetően befolyásolta, újradefiniálta. A hatékony államnak és államigazgatásnak sokszerű események menedzselésekor cselekvőképesnek kell lennie, amire jó példa az életeket mentő gyors vakcinabeszerezés.⁷³ Az új típusú, eddig ismeretlen természetű koronavírus-válságból következően megváltozott, új társadalmi-gazdasági feltételrendszert hatékony és okos állami szerepvállalással, valamint a gazdasági szereplők bizalomalapú együttműködésével előnyére fordíthatta a magyar gazdaság. Ennek első mérföldkővét a gazdaság erős fundamentumainak minél teljesebb megőrzése jelentette. Második mérföldkőként a növekedésfókuszú, teljesítményorientált és fenntarthatóságra törekvő

⁷³ Lovászy László Gábor: *Új sikerrecept egy bizonytalan világban. Pénzügyi Szemle*, 66. (2021), 4. 513–518.

magyar modell innovatív ösztönzőkön alapuló állami szemléletet tett szükségessé. Kiemeljük, hogy a cselekvőképes és megerősödött magyar állam a közigazgatás hatékony működésével krízisidőszakban is hozzájárult a társadalmi bizalom megszilárdulásához. Ennek köszönhetően az egyén partnerként tekint az államra, olyan entitásként, amelytől segítséget várhat a közös erőfeszítést igénylő nehézségek megoldásakor.⁷⁴

Innovatív kezdeményezésnek tekintjük a Magyar Nemzeti Bank által kifejlesztett Járványkezelési Versenyképességi Mutatót, amely lehetővé tette a nemzetközi járványkezelési válságstratégiák eredményességének több dimenzióban történő összehasonlítását és az EU-tagországok járványkezelésének versenyképesség-alapú értékelését.⁷⁵ A pandémia okozta kihívásokra való hazai reakciókat elemezve, a magyar járványkezelés – az EU- és a V3-országok átlagát érdemben meghaladva – 2021. decemberben a 8. leg-hatékonyabbnak bizonyult az Európai Unióban (23. ábra).

23. ábra: A Járványkezelési Versenyképességi Mutató eredményei (2021. december)

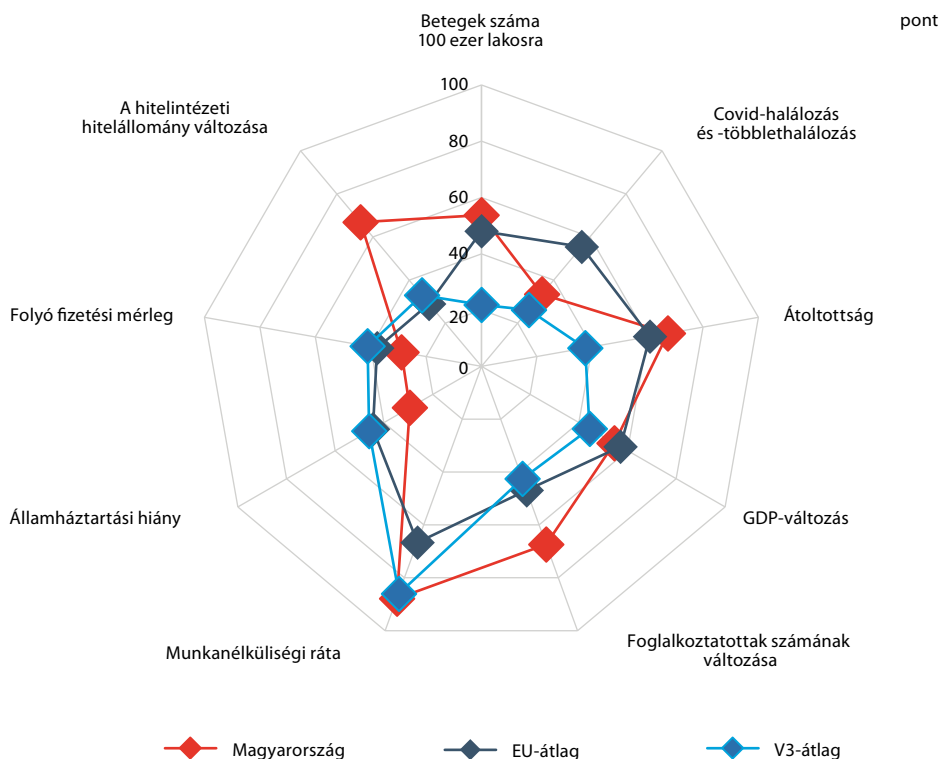
Megjegyzés: A Járványkezelési Versenyképességi Mutató a 24. ábrán mutatott 9 mutatóból készített index. A mutatók standardizálásának és aggregálásának módszertana megegyezik az MNB Versenyképességi Index összeállításánál elsőként alkalmazott saját fejlesztésű módszertannal; a 2021. december 21-én elérhető legfrissebb adatok alapján.

Forrás: Magyar Nemzeti Bank (2021e) i. m.

⁷⁴ Orbán Balázs: *A magyar stratégiai gondolkodás egyszeregye*. Budapest, Mathias Corvinus Collegium Alapítvány, 2020. 173.

⁷⁵ Asztalos Péter – Baksay Gergely – Szalai Ákos: *Versenyképes járványkezelés – a számok a magyar modell sikerét bizonyítják*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2020.

Az eredményes válságkezelés lehetővé tette, hogy hazánk relatív versenyképességi pozíciója erősödjön az Európai Unión belül a járvány első két évét követően, miközben a gazdasági és az egészségügyi áldozatok közötti egyensúlyt is sikerült megtalálnia (24. ábra).

24. ábra: A járványkezelés versenyképességét mérő legfontosabb mutatók (2021. december)

Megjegyzés: A magasabb érték kedvezőbb helyzetet jelent.

Forrás: Magyar Nemzeti Bank: *Versenyképességi jelentés* (2021e)

A következőkben azt tekintjük át részleteiben, hogy az állami intézkedések gyakorlati megvalósulása során milyen piaci és lakossági válaszok támogatták az elért gazdasági-társadalmi eredmények megőrzését. E kérdéskörben kiindulópontként elengedhetetlennek tartjuk a célszerűség-eredményesség Alaptörvény-alapú logikáját követni a piaci szereplők kooperációjának elemzése és egyúttal a gazdasági-társadalmi hatások megítélése során (10. táblázat).

10. táblázat: A koronavírus-válság kezelése az állam és a piac közötti összhang megőrzése mellett

Ösztönző állammodell Az állam és a piac közötti összhang az állami és a piaci és piaci koordináció egységében	
Állami intézkedések és céljuk	Piaci válaszok (eredmények)
Vesélyhelyzet kihirdetése – egészségvédelmi intézkedések, Operatív Törzs felállítása	Jogkövető és kooperáló piaci szereplők és lakosság
Gazdaságpolitikai ágak szintjén történő szabályozás a megváltozott gazdasági-társadalmi környezettel összhangban	Gazdasági szereplők bizalomalapú együttműködése
Költségvetési források és intézkedések a gazdaságvédelmi akcióterv¹ és a további intézkedések finanszírozására Teljes keretösszeg: 14 700 milliárd forint¹	
Hitelmentő 2021. október 31-ig minden 2020 márciusát megelőzően létrejött szerződésre + 2022. június 30-ig további 8 hónap a rászoruló (nyugdíjas, gyermeket nevelő, közfoglalkoztatott, jelentősebb jövedelemcsökkenést elszenvedő) jogosultak számára	
Állami intézkedések és céljuk	Piaci válaszok (eredmények)
Munkaerőpiaci intézkedések: – ágazati adó- és járulékkedvezmények, – munkahelyvédelmi bértámogatás, – munkahelyteremtő bértámogatás, – ágazati bértámogatás, – K+F területen dolgozó magas képzettségűek bértámogatása, – vállalkozások munkaerő-támogatása program, – önfoglalkoztatók kompenzációs támogatása. Fő cél: – a munkaerőpiaci eredmények megőrzése. További kiemelt célok: – munkahelyek megőrzése, – munkahelyteremtés, – a kiemelt ágazatok védelme, – a munkáltatók adóterheinek csökkentése, – vállalati tevékenység folytonosságának megőrzése, illetve a szüneteltetés utáni gyors újraindulás.	Vállalati válaszok: – nagyarányú, megszakítás nélküli továbbfoglalkoztatás, – munkahelyteremtő és munkahelymegőrző támogatások igénybevétele, – nagyarányú, megszakítás nélküli továbbfoglalkoztatás, – elbocsátásokat követő gyors visszarendeződés. Pozitív hatás: – ágazati adó- és járulékkedvezmények: 200 ezer fő, – munkahelyvédelmi bértámogatás: 198 ezer fő, – ágazati bértámogatás: 166 ezer fő, – munkahelyteremtő bértámogatás: 39 ezer fő, – K+F-kedvezmény: 37 ezer fő, – vállalkozások munkaerő-támogatása program: 37 ezer fő, – önfoglalkoztatók kompenzációs támogatása: 85 ezer fő, – munkavállalói jövedelmek csökkenésének tompítása, – háztartások fogyasztási kiadásai kismértékben csökkentek.
Vállalatok és háztartások finanszírozása: – hitelfizetési moratórium. További intézkedések: – kamattámogatások és garanciahitelk, – állami garanciaprogram, – állami tőkealapok.	Háztartások válasza: – összesen 1,6 millió lakossági ügyfél élt a fizetési moratórium lehetőségével legalább egy hitele tekintetében, ami mintegy 3500 milliárd forintnyi állománynak felelt meg. 2021 novemberétől azonban potenciálisan mintegy 460 milliárd forintnyi hitelállomány maradt a moratórium hatálya alatt, – nagyobb részvételi arány a magasabb kamattal rendelkező, általában rövidebb futamidejű, fedezetlen fogyasztási hitelek tekintetében, – a koronavírus-járvány ellenére a lakossági hitelállomány évi 15 százalékos ütemben bővült, – a babaváró hitelek indulása óta mintegy 1600 milliárd forint kihelyezése történt meg, ami 163 ezer háztartást érintett.
Foglalkoztatás- és családvédelmi intézkedések: – családpolitika miniszteri szintre emelése, – a 2021-ben levont személyi jövedelemadó visszatérítése a gyermeket nevelő adófizetők részére (2022 februárjában), – a 25 év alatti munkavállalók mentesítése a személyi jövedelemadó megfizetése alól (2022 januárjától), – Otthonfelújítási Program, – Babaváró hitelek, – csak, – 5 százalékos lakásáfa ismételt bevezetése, – a csokkal érintett lakásokra az 5 százalékos áfa is visszaigényelhető, – teljes illetékmentesség csokos ingatlanok vásárlása esetén, – 13. havi nyugdíj visszaépítésének felgyorsítása. Célok: – a demográfiai és családtámogatási eredmények megőrzése, – fiatalok lakáshoz jutásának támogatása, családtervezés és otthonteremtés kiszámíthatóság mentén történő támogatása, – munkajövedelem-alapú gyermekvállalás ösztönzése, – háztartási hitelezés és beruházási aktivitás támogatása.	Vállalatok válasza: – a moratórium első szakaszában (2021. június 30-ig) mintegy 50 ezer vállalkozás vett részt a moratóriumban, 2021-től potenciálisan 16 ezer vállalkozás élhet a moratóriummal, – a kkv-k magasabb arányban élnek vele, – a moratórium 2021. június 30-ig 2200 milliárd forint törlesztőrészt fizetése alól mentesítette a vállalkozásokat. Pozitív hatás: – az állami programok támogatják a hitelezési aktivitást, – a portfólióminőség hosszabb távú fenntartása a sérülékeny adósok átmeneti megsegítése útján.

Állami Számvevőszék – az ellenőrzések és a tanácsadói szerep felértékelődése, – komplex ellenőrzési környezet, – digitálisan elérhető jelentések, – digitálisan elérhető aktuális társadalmi-gazdasági hatásokra reagáló elemzések, – dinamikus ÁSZ-modellel a közpénzügyi helyzet folyamatos javítása, – a minőségi közpénzfelhasználás, fenntarthatóság ösztönzése hatékony állammenedzsmenttel.	Pozitív hatás: – az állami és önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok felelős és takarékos gazdálkodása, – az integritás erősítése és a korrupciós kockázatok csökkentése, – zökkenőmentes és biztonságos működés, – széles körű tudásmegosztás, – ösztönző szabályozás ellenőrzésének korszerűsítése.
Nemzeti Adó- és Vámhivatal – adófizetési és bevallási határidők meghosszabbítása 2020. szeptember 30-ig, – áfa-visszatérítések felgyorsítása, – adóelőleg-fizetéssel kapcsolatos könnyítések, – 2021 második felétől a NAV minden cég számára elkészíti az áfabevallás tervezetét, – megbízható adózói minősítés megtartása, – veszélyeztetett ágazatok adózási könnyítése, – több mint másfél millió államigazgatási ügy intézése válik ingyenessé, – adóbírság felének törölhetősége, – járványhelyzet miatti mulasztások méltányolása. Cél: – gazdaságfelferítés eredményeinek megőrzése, – jogkövető adózói attitűd ösztönzése.	Vállalati válaszok: – jogkövető adózói magatartás. Pozitív hatás: – az áfarés 22 százalékról 8,4 százalékra csökkent 2010 és 2018 között, a javuló adómorál a koronavírus-járvány során is tompíthatta az adóbevételek visszaesését, – a korábbi 75 nap helyett akár 30 napra, az adózási előéletük alapján megbízható cégek esetén pedig 30 nap helyett 20 napra rövidült az áfa-visszatérítések kiutalásának időtartama, – jogkövető adózói magatartás további erősítése.

Jegybanki intézkedések a finanszírozási feltételek, a pénzügyi stabilitás és a gazdasági növekedés támogatása érdekében

Állami intézkedések és céljuk	Piaci válaszok (eredmények)
Jegybanki alapkamat-csökkentés További jegybanki intézkedések: – egyhetes devizaswaptender meghirdetése, – fedezeti kör bővítése nagyvállalati hitelekkel, – új fedezeti hiteleszköz 3 hónaptól 5 évig, – tartalékteljesítés szankciójának feloldása, – egyhetes betéti tender meghirdetése, – kamatfolyosó szimmetrikussá tétele, – Állampapír-vásárlási Program, – Jelzáloglevél-vásárlási Program, – Növekedési Hitelprogram Hajrá konstrukció, – Növekedési Kötvényprogram átalakítása, – preferenciális betét kedvezőbbé tétele, – alapkamat-csökkentés 0,9 százalékról 0,6 százalékra, – devizalikviditást nyújtó swapeszköz meghirdetése. Célok: – a hozamgörbe rövid oldalán pénzügyi és gazdasági folyamatok stabilitását biztosító kamatszint, – a gazdasági szereplők olcsó és kiszámítható finanszírozáshoz juttatása.	Vállalati válaszok (hitelpiaci forrásbevonás): Növekedési Hitelprogram Hajrá:^{III} – 3000 Mrd Ft hitelkihelyezés, – közel 41 ezer vállalkozás, – több mint 62 ezer hitelügylet. Vállalati válaszok (tőkepiaci forrásbevonás): Növekedési Kötvényprogram:^{IV} – kibocsátó vállalatok száma: 72, – kibocsátott kötvénysorozatok száma: 96, – kibocsátói forrásbevonás: 2500 Mrd Ft. Banki válaszok: – együttműködő bankrendszer. Pozitív hatás: – 8-9 százalékos vállalati hiteldinamika a válságidőszakban is, – jegybanki programok nagyarányú vállalati igénybevétele, – vállalati növekedési képesség támogatása, – bizalom erősítése.
Budapesti Értéktőzsde Célok, intézkedések és programok: – tőkepiac-fejlesztés, – tőkepiaci forrásbevonás ösztönzése, – hazai tőzsdei vállalatok válságtűrő képességének erősítése, – sikeres tőzsdei kibocsátások ösztönzése a kkv-k körében, – Xtend kkv-financezírozási platform, – Xbond piac, – vállalati forrásbevonási lehetőségek bővítése.	Vállalati válaszok: – vállalatfejlesztés folytatása, – sikeres tőzsdei kkv-kibocsátások, – több mint 2500 Mrd Ft értékű vállalati kötvénykibocsátás az Xbond piacon, – 72 vállalati kibocsátás az Xtend piacon, Pozitív hatás: – hazai tőzsdei vállalatok erősebb válságtűrő képessége, – hazai tőzsdei vállalatok növekedési képességének támogatása, – szélesebb vállalati forrásbevonási lehetőségek, – zavartalan kereskedés.

Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mint az állami és piaci érdekek metszéspontja

Az állami és a piaci érdekek összekapcsolása: – a 2020-as koronavírus-járvány időszakának első országos vállalati felmérése (15 ezer vállalat) és további vállalati felmérések, – válságkonstrukciók kidolgozása a Széchenyi Kártya Program keretében, – Teljesítésigazoló Szakértői Szerv mint a vállalati vitarendezés prevenciók eszköze, – Modern Vállalkozások Programja a digitális felkészültség támogatására, – vállalati szakmai tanácsadás. Célok: – vállalati felmérések a jobb célzottságú és eredményességű gazdaságvédelmi intézkedések érdekében, – vállalatok digitális felkészültségének támogatása, – vállalatok finanszírozásának javítása.	Vállalati válaszok: – tartósan aktív vállalati részvétel a kamarai programokban, – tartósan magas válaszadási hajlandóság a felmérések során, – 2276 Mrd Ft hitelkihelyezés a Széchenyi Kártya Program Újraindítási hitelkonstrukciói keretében, – szakmai konzultáció. Modern Vállalkozások Programja: – 23 613 csatlakozott vállalkozás, – 15 681 digitálisan felkészült vállalkozás.
Tovább erősödő összhang az állam és a piac között Gyorsabb kilábalás	

Forrás: a szerzők szerkesztése

Megjegyzések: ^I A gazdaságvédelmi akcióterv és a további intézkedések teljes keretösszege a kormányzati bejelentések alapján a GDP 20 százalékát teszi ki. Lásd Magyarország Kormánya: [Magyarország Konvergencia Programja 2020–2024](#) (2020. április). ^{II} Lásd Pénzügyminisztérium: *Makrogazdasági és költségvetési előrejelzés 2021–2025* (2021. december). ^{III} 2021. decemberi adatok alapján, Magyar Nemzeti Bank. ^{IV} 2021. decemberi adatok alapján, Magyar Nemzeti Bank.

Az intézkedések és cselekvések részletes áttekintése alapján megállapíthatjuk, hogy a koronavírus-válság négy hullámában – a kialakult nehéz körülmények és nagy bizonytalanságok ellenére – eredményesen működött az állam, a piac és a lakosság együttműködése mind az életvédelem, mind a gazdaság területén.

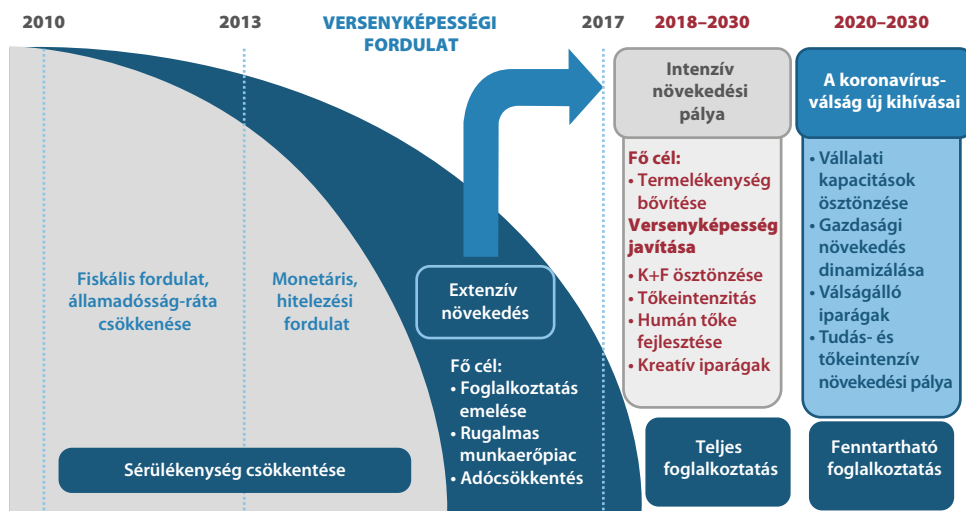
A fenti táblázat tartalmát illetően fontosnak tartjuk hangsúlyozni a koronavírus-válság előtti időszakban megkezdett, a nemzetgazdasági versenyképesség javítására tett kooperatív, együttműködésre építő stratégiai munka szerepét. A fentiek szerint kijelenthetjük, hogy e felelős állami gondolkodás a koronavírus-válság súlyossága ellenére sem veszített jelentőségéből, sőt felértékelte a korábban megkezdett átfogó gazdaságstratégiai kezdeményezéseket. Az egy évtizedes múltra visszatekintő magyar gazdasági modell egyes paramétereinek a válságidőszakhoz történő illesztése vált szükségessé, amely átalakítást egyrészt a hazai gazdasági szereplők (vállalatok és lakosság) együttműködő válaszlai igazolnak vissza, másrészt a különféle nemzetközi intézmények értékelő elemzései, valamint a külföldi hitelminősítők Magyarországgal kapcsolatos pozitív visszacsatolást jelentő lépései – erre egy korai jó példa a Moody's Investors Service Hitelminősítő 2020. szeptemberi döntése, miszerint stabilról pozitívrá változtatta a magyar szuverén adósságtípusú kilátását.⁷⁶ Újabb példa, hogy egy évvel később, 2021 szeptemberében ismét felminősítette Magyarországot, majd 2022 januárjában a Fitch Ratings megerősítette.

⁷⁶ A Moody's hitelminősítő indoklása szerint a magyar gazdaság jó teljesítményt produkált a hasonló osztályzatú országokhoz képest. A koronavírus negatívan hat a magyar gazdaságra is, ám mindez a magyar adósság helyzetét kevésbé befolyásolja. A Moody's utolsó, 2018-as felminősítése óta a magyar kormány

sította hazánk adóosztályzatát, stabil kilátás mellett továbbra is befektetésre ajánlják hazánkat.⁷⁷ A Fitch Ratings ezzel elismeri a magyar válságkezelés eredményességét. 2021-ben a Standard and Poor's hitelminősítő szintén stabil kilátással erősítette meg a befektetésre ajánlott osztályzatot.

Megjegyzendő még, hogy a válságkezelés vonatkozásában is kielégíti a magyar gazdaság a Polányi Károly által megfogalmazott szempontok és tevékenységkoordináció-típusok elméleti-módszertani követelményeit. Kutatásaink megerősítik, hogy az állami és piaci koordináció egysége a válság négy hulláma idején a válságkezelés eredményeinek fontos pillérét jelentette.

A válságidőszakban az állam felelőssége arra is kiterjed, hogy a válságból való kilábalásra történő koncentráció mellett figyelmét ne kerülje el azoknak a fejlesztési irányoknak az elindítása, amelyek közép- és hosszú távon támogathatják a hazai gazdaság újból fenntartható és hosszú távú versenyképességet megalapozó növekedési pályára állítását. Visszatekintve a 2010-es évtized válságkezelési, konszolidációs, majd növekedési kihívásaira, különböző időszakok és kihívások azonosíthatók (25. ábra).

25. ábra: A 2010–2030 közötti növekedési időszak főbb célkitűzései és kihívásai

Forrás: az MNB alapján, lásd: Magyar Nemzeti Bank: *Növekedési jelentés*. 2018, 57. és Parragh Bianka – Báger Gusztáv – Tóth Gergely: A koronavírus-válság újszerűsége és kezelésének első eredményei: az ösztönző állam mint válságkezelő. In Parragh Bianka – Kis Norbert (szerk.): *Az ösztönző állam válságkezelése I. A koronavírus-válság kezelésének első eredményei*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 57., a szerzők szerkesztése

további eredményeket ért el az államháztartás konszolidációjában, és a magyar gazdaságot az államadósság csökkenése mellett erős növekedés jellemezte.

⁷⁷ A Fitch Ratings elismeri a magyar gazdaság teljesítményét, dinamikus növekedést és további javuló egyensúlyi mutatókat várnak.

A sikeres költségvetési és gazdasági stabilizációt követő extenzív növekedés lehetőségeinek szűkülésével olyan tudás-, tőke- és termelékenységalapú (TTT) növekedési pályára állás válik szükségessé, amelynek fontos pillérét képezi az a versenyképességi fordulat, amely a tudás- és technológiaintenzív fejlődési szakasz új szintjét jelenti, tekintetbe véve a hosszú távú fenntarthatóság sokirányú követelményeit is. A rendelkezésre álló természeti erőforrások és az emberi munkaerő végeességéből kiindulva, a folyamatos, tehát fenntartható gazdasági növekedés csak ezen erőforrások hatékonyabb kihasználásából, tehát az innovációból fakadhat.⁷⁸

A Magyar Nemzeti Bank kiemelt figyelemmel kíséri a hazai gazdaság növekedési és versenyképességének alakulását, különös tekintettel az Európai Unió fejlett gazdaságaihoz történő felzárkózás szempontjából, és átfogó versenyképességi kutatásai több publikált jelentésben napvilágot láttak.⁷⁹ A 2020. évi versenyképességi helyzetünket felmérő jegybanki jelentés szerint Magyarország innovációs teljesítménye az EU-átlagtól elmarad, ám a régiós átlagnak megfelelő szintű. A GDP-arányos K+F-kiadás Magyarországon 2008 és 2018 között kevesebb mint 1 százalékról 1,5 százalék fölé nőtt, 0,2 százalékponttal meghaladva a többi visegrádi ország átlagos teljesítményét, ami biztatónak mondható.⁸⁰ A kutatások alapján megállapítható, hogy a tudás- és technológiaintenzív iparágakba történő befektetés növelheti az innovációs kapacitást, ami a visegrádi országokhoz és az EU átlagához való közeledést is támogathatja. Emellett az évente bejegyzett szabadalmak számának alakulása is fontos visszajelzést ad, amely arra világít rá, hogy a magasabb K+F-ráfordítás hasznosulása alacsony, nem elég hatékony – itt is előrelépést jelenthet a tudásintenzív iparágak felé való célzott nyitás, amely a digitalizáció és a digitális technológiák fejlesztését is hatékonyan ösztönző lépés lehet.⁸¹

Megítélésünk szerint a tudás-, tőke- és termelékenységalapú (TTT) fenntartható növekedési pályára kerülést célzó állami szemléletnek leginkább az innovációvezérelt növekedési modell adhat keretet, amelyhez elengedhetetlen az az ösztönző állami szerepvállalás, amely a K+F-kiadások és a K+F-létszám növelésére törekszik.

Kutatásaink megerősítést adnak abban, hogy e tekintetben az *úrszektor* kiemelt jelentőségű, mivel az eddigi teljesítmény és a jövőben célul kitűzött ambiciózus tervek kulcsát is a magas képzettségű, kutatás-fejlesztés területén jártas szakemberek széles bázisa jelenti. Utalva arra is, hogy Magyarországon előtérbe került a korábban kevés figyelemre méltatott iparág védelme: a koronavírus-járvány első hullámában a pandémiás helyzet

⁷⁸ Matolcsy György álláspontja szerint olyan fejlődési modellre kell az országot állítani, amely elsősorban a minőségi tényezők javítására (intenzív) helyezi a hangsúlyt. Lásd részletesen: Matolcsy György: *A versenyképesség mint a fenntarthatóság meghatározó feltétele*. *Pénzügyi Szemle*, 65. (2020c), 2. különszám. 11.

⁷⁹ Többek között a 2017. és 2020. évi *Versenyképességi jelentésben*; a 2019. évi *MNB Versenyképességi Program 330 pontban* című kiadványban; illetve az immár két alkalommal megjelent *Versenyképességi Tükör* című jegybanki kiadványban, amely a versenyképességi reformokban való előrehaladást méri.

⁸⁰ Mindazonáltal a hazai EU 2020-as célkitűzés 1,8 százalék, az uniós átlag pedig 2,1 százalék. Lásd részletesen: Magyar Nemzeti Bank: *Versenyképességi jelentés* (2020c).

⁸¹ Az e-megoldások: e-kereskedelem, e-közigazgatás, e-vállalatfejlesztési megoldások stb. mind új technológián alapuló megoldások.

gazdasági hatásainak csökkentését szolgáló gazdaságvédelmi akciótervben a jövő (húzó) iparágai között azonosították az űrszektor.⁸² Az egyes szakmai területeken ígéretes kezdeményezések és hazánk egyre aktívabb nemzetközi szerepvállalása a tudásalapú társadalom és a fenntartható fejlődés céljainak minél teljesebb hazai megvalósulását is támogatja, ami az Alaptörvény összefüggéseivel foglалható keretbe.

Az állammenedzsment egyik oldalról az okos és minőségi közpénzköltés elvárásainak teljesítésével, így az Alaptörvényből kiinduló közpénzköltés hármas arany szabályának betartásával (szabályszerűség-célszerűség-eredményesség), másik oldalról a mindennapi életünket egyre inkább meghatározó technológiai fejlődés lehetőségeinek fenntarthatóságorientált és válságállóságot középpontba helyező megközelítésével fókuszálhat az űrszektorra és tágabb értelemben a jövő iparágaira. Olyan új irányok állami ösztönzése kaphat nagyobb hangsúlyt, amelyek tovagýűrűző pozitív hatásai széles spektrumon azonosíthatók, illetve az állam és a magánszektor együttműködésén alapuló üzleti modellek jöhetnek létre. E gazdaságpolitikai megközelítéshez jól illeszkedik az űripar mint perspektivikus válságálló iparág kibontakozásának ösztönző állami támogatása. 2005 és 2017 között a szektor évente 6,7 százalékkal nőtt, ami majdnem a kétszerese a 3,5 százalékos világtátlagnak, miközben a 2007–2010 közötti pénzügyi válság időszakában is évről évre magasabb mint 3,5 százalékos növekedés jellemezte az űrszektor.⁸³ Itt felhívjuk a figyelmet a hazai űrszektor jellemzőire és elért eredményeire, amely az állami ráfordítások mértékéhez viszonyítva is figyelemre méltónak tekinthető, és ahol az állami szerepvállalásra rávilágító széles körű növekedési tartalékok azonosíthatók rövid, közép- és hosszú távon egyaránt.⁸⁴

Az űrszektor fejlesztésének céljai és a célok elérése érdekében szükséges cselekvési irányok (funkciók) alapján reális esély van arra, hogy a 2018 óta hazánkban megvalósult szerkezeti és az űrszektor fejlesztését célzó stratégiai szemléletváltás és a 2018-tól elért eredmények alapján Magyarország e téren is elinduljon az európai felzárkózás felé.⁸⁵ Az űripar hozzájárulhat, hogy a magyar nemzetgazdaságban nagyobb számban legyenek magas hozzáadott értéket előállítani képes vállalkozások.

⁸² Lásd a Magyar Kormány Gazdaságvédelmi Akcióterve 2020. április 7.

⁸³ Az European Investment Bank adatai alapján. Lásd: Alessandro de Concini – Jaroslav Toth: *The Future of the European Space Sector. How to Leverage Europe's Technological Leadership and Boost Investments for Space Ventures*. Luxembourg, European Investment Bank, 2019.

⁸⁴ A fentiekkel összhangban kiemelendő, hogy a műholdas rendszerek központi szerepet játszanak a koronavírus-járványra adott válaszlépésekben. A járvány elleni küzdelem meghatározó intézkedéseit közvetve és közvetlenül, szinte minden esetben műholdas adatok támogatják. Ferencz Orsolya: Az űrszektor gazdasági-társadalmi szerepe gazdaságtörténeti visszatekintésben és az állami szerepvállalás tükrében. In Parragh Bianka – Kis Norbert (szerk.): *Az ösztönző állam válságkezelése I. A koronavírus-válság kezelésének első eredményei*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 225–248.

⁸⁵ A magyar űripar fejlesztési lehetőségeiről lásd részletesen: Parragh Bianka – Báger Gusztáv – Kovács Árpád – Tóth Gergely: *A reziliens és innovatív űripar magyar fejlesztési lehetőségei*. *Pénzügyi Szemle*, 66. (2021), 1. 32–48.

Összegzés

A magyar gazdaságvédelmi akcióterv értéke 14 700 milliárd forintot tesz ki. Eredményes teljesülése nagyban függ attól, hogy a gazdasági szereplőkkel többéves múltra visszatekintő bizalomalapú együttműködés megőrizhető-e, illetve a kormány gazdaságösztönző intézkedései mennyiben eredményezik a gazdaság sikeres és fenntartható kilábalását.

A koronavírus-járvány és az abból következően kialakult válság állam általi „menedzselésének” fontos kritériuma lenne, hogy a W alakú válság pályáját továbbra is elkerüljük, illetve elérjük, hogy a V alakú válság elhúzódó módon – az esetleg ismétlődő további válsághullámok hatására –, a lehető legkisebb visszaesésekkel valósuljon meg. Az ezzel kapcsolatos bizonytalanság azonban rendkívül nagy és számos kockázati tényező által befolyásolt. Jóllehet a 2021. évi vakcinaoltási folyamatok hatására érezhetően csökkentek az ember egészségét és a gazdaság működését érintő kockázatok, a félevenként megjelenő új vírusmutációk miatt a koronavírus-válságnak sem a mélységét, sem az időbeni lefutását nem tudjuk megítélni.

A járványügyi helyzet javulásával és a korlátozó intézkedések enyhítésével, valamint a munkahelyvédelmi és munkahelyteremtő intézkedésekkel a 2020–2021 években megkezdődött a gazdaság fokozatos újraindulása, annak jelentős eredményei tapasztalhatók, ugyanakkor új kihívások is mutatkoznak.

A makrogazdasági kereslet (háztartások fogyasztása, a végső fogyasztás és a bruttó állóeszköz-felhalmozás) 2020. második negyedévi nagyarányú visszaeséséből a kereslet 2021. harmadik negyedévére épült vissza, normalizálódott. A válság második hatásterületén, a pénzügyi piacokon – a költségvetési döntések és támogatások, valamint az MNB monetáris politikai intézkedéseinek eredményeként – a gazdaságvédelmi akcióterv megfelelő háttérrel biztosított az összehangolt egészségvédelem és a gazdaságtámogatás számára.

A kínálati oldalon 2021-ben elért kiemelkedő, 7,1 százalékos növekedési teljesítmény egyértelműen ígéretes a válságos helyzetből történő további sikeres újraindulási folyamat számára, amely egyben a magyar gazdaság felzárkózásához szükséges, az Európai Unió növekedési átlagát meghaladó, közel 2 százalékos hazai növekedési többletet is jelent. A GDP-volumen a keresletnél nagyobb 2020. második negyedévi visszaesés után szintén 2021 harmadik negyedévében haladta meg a 2019. évi színvonalat. E tekintetben azonban a mezőgazdaság jelentősen elmaradt az ipar, a szolgáltatások és az építőipar teljesítményétől. A válság kitörése után a 2021. évi vállalati működést jelentősen akadályozták a helyi, a rövidebb ellátási láncok, valamint a nemzetközi ellátási láncok megszakadása, illetve az azokkal kapcsolatos átláthatósági elvárások növekedése, továbbá a kapacitáskihasználtság – a válság hullámainak alakulásaitól függően – nagy ingadozása. A válság negyedik hatásterületén, a jövedelmek, a foglalkoztatottság és az infláció vonatkozásában a jövedelmek alakulását kedvezően befolyásolta a reálbérek magasabb színvonala, összhangban a munkaerőpiac bővülésével, amely újra elérte a teljes foglalkoztatottsághoz közeli helyzetet. Jóllehet még nem értük el a válság előtti 3,2 százalékos szintet, a munkanélküliségi ráta 4 százalék, az egyik legalacsonyabb az Európai Unióban. A bérek évek

óta tartó dinamikus növekedési üteme a válság kezdete után is fennmaradt, a vállalatok fokozatosan és rugalmasan alkalmazkodtak a kialakult gazdasági helyzethez. A minimálbér és a garantált bérminimum nagyarányú emelésének hatására 2022-ben várhatóan 1,1 százalékponttal lehet magasabb a háztartások fogyasztása.

A magyar gazdaság eme jelentős teljesítményei ígéretes alapot nyújtanak a válságból való teljes felépüléshez még akkor is, ha ehhez – átmenetileg – két kiemelkedően fontos egyensúlytalansággal, a velük kapcsolatos jelentős kockázatokkal indokolt számolni. Az egyik – a globális inflációs ciklussal is összhangban – a múlt év végén felgyorsult fogyasztói áremelkedés hazánkban – a novemberi és decemberi 7,4 százalék után –, 2021 egészében az infláció éves mértéke 5,1 százalék volt, amelyben a koronavírus-járvány különböző keresleti hatásai (az aggregált kereslet és összetételének változása, ennek kínálati hatásai) mellett a kínálati hatások, különösen az energiahordozók és a nyersanyagok árainak emelkedése játszott meghatározó szerepet. A járvány hatásainak kifutásával, a külső inflációs hatások fokozatos mérséklődésével és a jegybanki lépések proaktív eredményeként várható az infláció csökkenése ez év második felétől. A másik egyensúlyi kihívást a válságkezelés érdekében hozott intézkedések nyomán a magas költségvetési hiány és az államadósság emelkedése jelenti. E hiányok csökkentése a tartós gazdasági növekedéssel és a fiskális élénkítés fokozatos mérséklésével érhető el.

E két egyensúlytalanság leküzdésének feladatából, de a gazdasági felépülés többi fontos területének a szükséges ösztönzéséből adódóan is az állam továbbra sem hagyhatja figyelmen kívül az állam és a piac közötti összhang megőrzését és további erősítését, amelynek három legfőbb eszköze a gazdasági szereplők bizalomalapú együttműködése (társadalmi bizalom), a célzott és hatékony gazdaságösztönzés, valamint a hatékony intézményrendszer, amely szemléletmód gazdasági-társadalmi eredményességét növelheti a jövő iparágai és technológiai felé történő állami nyitottság és sokoldalú stratégiai gondolkodás is. A gazdasági bizonytalansági mutató növekedésének megállítása és ellaposítása, valamint az ország gazdasági teljesítőképességének a helyreállítása mint általános cél továbbra is megmarad.

Felhasznált irodalom

- Ádám János – Berta Dávid – Lovas Zsolt – P. Kiss Gábor: A fiskális politika hatása a gazdasági teljesítményre. In Palotai Dániel – Virág Barnabás (szerk.): *Versenyképesség és növekedés*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2016. 573–617.
- Adams, Helen: What Lies Ahead for the Manufacturing & Supply Chain Sectors. *ManufacturingGlobal*, 2022. január 6. <https://bit.ly/3pnUWbs>
- Asztalos Péter – Baksay Gergely – Szalai Ákos: *Versenyképes járványkezelés – a számok a magyar modell sikerét bizonyítják*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2020. <https://bit.ly/2MfV7F4>
- Báger Gusztáv: Az integritás mint az irányítás új szemlélete és eszköze. In Parragh Bianka (szerk.): *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019. 187–216.

- Báger Gusztáv – Cseh Tímea: Beruházási csúcsteljesítmény a magyar gazdaságban. *Pénzügyi Szemle*, 65. (2020), 1. 83–109. https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_1_7
- Baldwin, Richard: Keeping the Lights On: Economic Medicine for a Medical Shock. *VoxEU.org*, 2020. március 13. <http://bit.ly/3ab03mT>
- Binder, Carola: Coronavirus Fears and Macroeconomic Expectations. *Review of Economics and Statistics*, 102. (2020), 4. 721–730. https://doi.org/10.1162/rest_a_00931
- Brodeur, Abel – David M. Gray – Anik Islam – Suraiya Jabeen Bhuiyan: A Literature Review of the Economics of COVID-19. *IZA Discussion Papers*, (2020), 13411. <https://bit.ly/3ag5UHK>
- Carlsson-Szlezak, Philipp – Martin Reeves – Paul Swartz: Understanding the Economic Shock of Coronavirus. *Harvard Business Review*, 2020. március 27. <http://bit.ly/3t6c4mc>
- Carlsson-Szlezak, Philip – Martin Reeves – Paul Swartz: What Coronavirus Could Mean for the Global Economy. *Harvard Business Review*, 2020. március 3. <http://bit.ly/39qFLX9>
- Concini, Alessandro de – Jaroslav Toth: *The Future of the European Space Sector. How to Leverage Europe's Technological Leadership and Boost Investments for Space Ventures*. Luxembourg, European Investment Bank, 2019. www.eib.org/attachments/thematic/future_of_european_space_sector_en.pdf
- Domokos László: *Tájékoztató az Állami Számvevőszék 2019. évi szakmai tevékenységéről és beszámoló az intézmény működéséről az Országgyűlés részére*. Budapest, Állami Számvevőszék, 2020a. <https://bit.ly/3ci7QIt>
- Domokos László: *Válság- vagy változásmenedzsment?* (58. Közgazdász-vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Budapest, Állami Számvevőszék, 2020b. <https://bit.ly/3pvHtMz>
- Domokos László – Pulay Gyula: Fenntartható költségvetés és a költségvetésben megjelenő fenntarthatóság. *Pénzügyi Szemle*, 65. (2020), 2. különszám. 25–56. <https://bit.ly/3vpNlWu>
- Ferencz Orsolya: Az űrszektor gazdasági-társadalmi szerepe gazdaságtörténeti visszatekintésben és az állami szerepvállalás tükrében. In Parragh Bianka – Kis Norbert (szerk.): *Az ösztönző állam válságkezelése I. A koronavírus-válság kezelésének első eredményei*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 225–248.
- Galea-Pace, Sean: SAP: Focusing on supply chain resiliency. *Manufacturing*, 2020. október 7. <http://bit.ly/3t6cAAE>
- Hardi Zsuzsanna – Szapáry György: *Koronavírus járvány és a szekuláris stagnálás*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2020. <https://bit.ly/3iUft2J>
- Kiss Gergely: Felértékelődött az állami szabályozás. *Magyar Nemzet*, 2022. január 7. <https://bit.ly/3trY3QT>
- Kolozsi Pál Péter – Horváth Gábor: Mennyit ér a likviditás? A magyar bankrendszer likviditáskeresleti függvényének becslése. *Közgazdasági Szemle*, 67. (2020), 2. 113–139. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2020.2.113>
- Kovács Árpád: *Válság... no de mekkora és meddig? A magyar gazdaság és államháztartás kilátásai 2020-ban és utána*. (Soproni Pénzügyi Napok, 2020. október 1–2.) Sopron, Soproni Egyetem, 2020.
- Kovács Árpád: Felelős gazdálkodás – Az egyensúlyra törekvő monetáris és fiskális politika sikere Magyarországon. In Mernyei Ákos – Orbán Balázs: *Magyarország 2020. 50 tanulmány az elmúlt 10 évről*. Budapest, Mathias Corvinus Collegium, 2021. 479–498.
- Kovács Árpád: *Gazdasági és költségvetési stabilitás, mint a fenntartható fejlődés kulcsa*. Válságkezelés és újraindítás. Gazdasági, pénzügyi és biztonsági kihívások a COVID-19 közben/után című konferencia, Nyírbátor, 2022. február 4.

- KSH: *Magyarország 2019*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2020. <https://bit.ly/2M4kAS9>
- KSH: *Gyorstájékoztató. Munkanélküliség, 2021. november* (2022a. január 5.). <https://bit.ly/33ZmpbT>
- KSH: *Magyarország, 2021. I–III. negyedév* (2022b). <https://bit.ly/35xEz2>
- Lovász László Gábor: Új sikerrecept egy bizonytalan világban. *Pénzügyi Szemle*, 66. (2021), 4. 513–518. <https://bit.ly/3M1uPAr>
- Matolcsy György: *Magyar Modell 2.0.* (57. Közgazdász-vándorgyűlés, Nyíregyháza, 2019. szeptember 5.) Magyar Nemzeti Bank, 2019. <https://bit.ly/3iSKPXD>
- Matolcsy György: Fejlesztő állam és bővülő piac. *Növekedés.hu*, 2020a. július 13. <http://bit.ly/39qjoRK>
- Matolcsy György: *Milyen évtizedben hajózunk? 2020–2030.* (Közgazdász Vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Magyar Nemzeti Bank, 2020b. <https://bit.ly/2YqlesW>
- Matolcsy György: A versenyképesség mint a fenntarthatóság meghatározó feltétele. *Pénzügyi Szemle*, 65. (2020c), 2. különszám. 7–24. <https://bit.ly/3I4urPn>
- Magyar Nemzeti Bank: *Növekedési jelentés* (2018). <https://bit.ly/3qZ29Nh>
- Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés* (2020b. szeptember). <https://bit.ly/3t5ZuDd>
- Magyar Nemzeti Bank: *Versenyképességi jelentés* (2020c). <https://bit.ly/3r5TYPv>
- Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés* (2021a. december). <https://bit.ly/3tbRstk>
- Magyar Nemzeti Bank: *Féléves jelentés* (2021b). <https://bit.ly/3pnUHwG>
- Magyar Nemzeti Bank: *Éves jelentés 2020* (2021c). <https://bit.ly/3hqXfGg>
- Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés* (2021d. március). <https://bit.ly/3pii0YR>
- Magyar Nemzeti Bank: Versenyképességi jelentés (2021e). www.mnb.hu/letoltes/versenyke-pesse-gi-jelente-s-hun-2021-1018.pdf
- Magyarország Kormánya: *Magyarország konvergencia programja 2020–2024* (2020. április). <https://bit.ly/3JSG50i>
- MKIK GVI: *A hazai vállalkozások koronavírus gazdasági hatásaival kapcsolatos percepciói. Gyorselemzés, 2020. 03. 24.* (2020a). <https://bit.ly/3teXQQ2>
- MKIK GVI: *A koronavírus-járvány gazdasági hatásai a magyarországi vállalkozások körében – kapacitáskihasználtság, likviditás, létszámváltozások, bérváltozások és értékesítési árak* (2020b). <https://bit.ly/3opjCgk>
- MKIK GVI: *A GVI 2020. júliusi negyedéves konjunktúrafelvételének eredményei* (2020c). <https://bit.ly/39oCk3c>
- MKIK GVI: *A GVI 2021. októberi negyedéves konjunktúrafelvételének eredményei.* (2021a). <https://bit.ly/3pninkW>
- MKIK GVI: *Kapacitáskihasználtság, a koronavírus-járvány okozta nehézségek, és a gazdasági helyzetre vonatkozó percepciók* (2021b). <https://bit.ly/3Ir7C8L>
- MKIK GVI: *A hazai vállalkozások pénzügyi helyzetének percepciója és a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklését célzó állami intézkedésekben való részesedés 2021 áprilisában* (2021c). <https://bit.ly/3KcaTeL>
- MKIK GVI: *A minimálbér és a garantált bérminimum emelésére adott vállalati válaszok, árbevétellel és az értékesítési árakkal kapcsolatos várakozások 2021 októberében* (2022a). <https://bit.ly/3heQpn1>
- MKIK GVI: *Az energia- és üzemanyagárak emelkedésének hatásai a hazai vállalkozásokra* (2022b). <https://bit.ly/3JZfVsV>

- Nagy Tamás – Virág Barnabás: *Minden eddigi számításnál kedvezőbb lehet a moratórium meghosszabbításának hatása*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2020. <https://bit.ly/3pvVkCK>
- OECD: *OECD Economic Outlook* (2021. december). <https://doi.org/10.1787/66c5ac2c-en>
- Orbán Balázs: *A magyar stratégiai gondolkodás egyszeregye*. Budapest, Mathias Corvinus Collegium Alapítvány, 2020.
- Orbán Viktor: Ajánlás. In Mernyei Ákos – Orbán Balázs (szerk.): *Magyarország 2020. 50 tanulmány az elmúlt 10 évről*. Budapest, MCC, 2020. 8–9.
- Parragh Bianka: Monetáris hitviták. A megváltozott jegybanki szerepfelfogás eredményei. *Pénzügyi Szemle*, 62. (2017), 2. 234–250. <https://bit.ly/3crtm78>
- Parragh Bianka: Az állam és a piac közötti összhang rendszertana és gazdasági hatásai Magyarországon. In Parragh Bianka (szerk.): *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019. 21–103.
- Parragh Bianka – Báger Gusztáv – Tóth Gergely: A koronavírus-válság újszerűsége és kezelésének első eredményei: az ösztönző állam mint válságkezelő. In Parragh Bianka – Kis Norbert (szerk.): *Az ösztönző állam válságkezelése I. A koronavírus-válság kezelésének első eredményei*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 17–64.
- Parragh Bianka – Báger Gusztáv – Kovács Árpád – Tóth Gergely: A reziliens és innovatív úripar magyar fejlesztési lehetőségei. *Pénzügyi Szemle*, 66. (2021), 1. 32–48. <https://bit.ly/3M4OI9R>
- Parragh Bianka – Végh Richárd: Megújuló állam – megújuló tőkepiac. *Polgári Szemle*, 14. (2018), 4–6. 48–78. <https://doi.org/10.24307/psz.2018.1205>
- Pénzügyminisztérium: *Makrogazdasági és költségvetési előrejelzés 2021–2025* (2021. december). <https://bit.ly/3In0zho>
- Pulay Gyula – Lajó Adrienn – Jakovác Katalin – Dávid Gábor: *Járványhelyzet és munkaerőpiac. A járványhelyzettel összefüggő gazdaságvédelmi akcióterv munkaerőpiacra gyakorolt hatásai*. Budapest, Állami Számvevőszék, 2020. <https://bit.ly/3cktdJC>
- Tóth Gergely: Bérvezérelt növekedés és fenntartható közpénzügyek. *Új Magyar Közigazgatás*, 10. (2017), különszám. 63–68. <https://bit.ly/2Mggypz>
- Varga Mihály: *Lehetőségek a válságban: járvány előtt és után*. (Közgazdász-vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Pénzügyminisztérium, 2020. <https://bit.ly/2MyZJG8>
- Watch: How Volkswagen is Charging an Electric Revolution in Its Supply Chain. *Automotive Logistics*, 2020. szeptember 28. <http://bit.ly/3r0CbJj>

Ajánlott irodalom

- KSH: *Magyarország, 2019* (2020). <https://bit.ly/2M4kAS9>
- Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés* (2020a. március). <https://bit.ly/3iSLbXr>
- MKIK GVI: *Romló üzleti helyzet, recessziós várakozások. MKIK GVI 2020. áprilisi vállalati konjunktúra felvételének eredményei* (2020d). <https://bit.ly/3pvPgtG>